

PETHŐ SÁNDOR

A
MAGUNK
ÚTJÁN

A DEÁK FERENC TÁRSASÁG KIADÁSA

MAY NYOMDA R. T. BUDAPEST

ELŐSZÓ.

A Deák Ferenc Társaságnak, az alkotmányhú értelmiségi fiatalság eszmei közösségének megbízásából és a nagynevű szerző megtisztelő engedelmével összeválogattam Pethő Sándor »reformkorbeli« közírói termésének legjavát, melyet e kötetbe foglalva teszek le a magyar olvasóközönség asztalára. A megjelenés sorrendjében találja itt az olvasó az alkotmányvédő arcvonala kimagasló szellemi vezérférfijának azokat az első ízben a Magyar-ság hasábjain napvilágot látott Írásait, amelyeket a szerző ugyan a napi vezércikk mulandóságával számolva vetett papírra, de amelyekel formájuk irodalmi értékén túl a tárgyalt kérdések, nemzetpolitikai jelentősége, tartalmuk súlya és a politikai vezetőrétegre gyakorolt hatásuknak mértéke közvéleményünk formáló tényezőivé avatott.

A »reformkorszak«-ban az újítás dühe szövetkezve a kontárság csalhatatlan magabizásával, a »szavak dagályitól szédelgő« titanizmus, vak Sámsonként esett neki nemzeti létezésünk történeti oszlopainak; egyszerre nyúlt hozzá összes sorskérdéseinkhez, a zűrzavarnak olyan állapotát teremtve meg a helyzetek és az eszmék között, hogy a végtelen lármában szinte teljesen elveszett politikai Géniusunk igéje, az a tiszta szó, amely vezérlő hangként száll felénk történetünk letűnt századainak homályából. Mintha a nemzet kiejtette volna emlékezetéből a multat, egy új barbárság képpromboló dühe szállta volna meg, hogy elszakítva élte fonalát, az új születés kínjai között vajúdjon ki a zűrzavarból valami merőben újat, mely inkább egy idegen archoz, mint multunkhoz hasonlít. S mint a csúfarcú középkori hamis próféta, aki álarcban ment hívei közé, hogy rútsága el ne riassza nyáját, ezek

a modern próféták és »eszmekupecek« is a kor- és népszemlék divatos ruhájában és az érzelmi magyarkodás népviseletében jelentkeztek a piacon. Az idegen dugáru nemzeti csomagolásban és dömpingáron került a politikai ponyvára.

A helyzeteknek, eszméknek és személyeknek e kusza össze-visszaságában a jobbak feladata a népszerűtlen eszmetisztázás maradt, az a majdnem reménytelen kísérlet, hogy a felgyúlt szenvedélyektől a józansághoz, a vak akarrattól a tiszta észhez és a felhőkön nyargaló reménykedésektől a földönjáró lehetőségekhez felébbezzenek. A közíró számára ez az idő volt az, melyben hivatásának hősi magaslatára emelkedhetett, a viharban magasra tartva a tiszta szónak fáklyáját, és a lármában hallatva az Igét, amely ezt a lármát egyedül volt hivatva összhanggá dirigálni. A közírót ugyanis a politikustól elsősorban nem az különbözteti meg, hogy a politikus — ha néha tollat ragad is — inkább az élőszónak hatalmával, helyzeteket teremtő és kihasználó tetteivel munkálja céljait, és az ő számára a hatalom az a kör, melyben érvényesülésének legmagasabb, természetes lehetőségeit megtalálja, míg a közíró tisztán szellemi fegyverekkel száll csatába, és természetes szerepében nem lépi át a politikai hatalom határmegyéit. A politikustól a közírót a legjellegzetesebben az különbözteti meg, hogy a tollnak emberénél a közéleti szerepkörben is az órállói hivatás hangsúlyozódik; ő az eszmének apostola, a politikus pedig adminisztrátora, ő a lelkeket szántja, a politikus pedig a hatalom eszközeit forgatja, az ő hatalma a tiszta szó, a politikusé pedig mindenekfölött a tett. S valahányszor a politika fölbontja a közélet megszokott, történeti formáit, és Géniuszok harcoló terévé lesz a fórum, valahányszor a politikai küzdelem a hatalmi sikről a szellemi és erkölcsi sikokra tolódik át, mindannyiszor a közíró lép előtérbe, elérkezik számára a legnagyobb szerű alkalom, hogy megélje és beteljesítse hivatásának legmagasabb formáját. Ha ilyenkor a közíró bele tud nőni az időkégyenelte szerepébe, akkor fölemelkedik arra a legfölsőbb vonalra, ahol folytatni képes a magyar közírás keményzsigmundi halhatatlan hagyományait. Szellemi hatalmát mint a politikusok tanítója, mint a magyar lét örök törvényeit őrző kódexnek korszerű értelmezője gyakorolhatja. Persze, a sajtó elkapitalizálódásának korában az efajta

közíró fehér-holló-számba megy. Mert a »Disznófejű Nagyúr« nemcsak kibérli az agyakat, ha már a lelkiismeretek küszöbén megtorpanni kénytelen, hanem agyon is hajszolja azt, aki az elkapitalizálódott sajtó agyafogyasztó, modern üzemébe belekerül. Ha közírásunk a keményzsigmondi színvonal és hatásfok alá hanyatlott, ennek semmiképpen sem tehetségszűke az oka, de kielégítő magyarázatát még a tehetség és jellem gyakori és szomorú szintkülönbsége sem adhatja meg. Ha mai közírásunk oly ritkán üti meg halhatatlan múltjának mértékét, ennek kielégítő magyarázatául csak a sajtó elkapitalizálódása szolgálhat, amely sztárokat nevel, és a termő szellemeket is megállás nélkül való gyümölcsözésre kényszeríti. A sok mindig a minőség rovására megy, s a műnek éppúgy megvan a »kihordási« ideje, mint a gyermeknek. Mindenén túl: a szent és sérthetetlen Üzlet lett a modern szellemi élet Antikrisztusa. Ahogyan Napoleon lángesze sem nyerhetett volna minden héten egy austerlitzi csatát, és Kossuth sem mondhatott volna minden pihenőnapon egy-egy júliusi beszédet, épp oly kevéssé válhat a színvonal és a hatás javára, hogy az üzletes sajtó a szent Üzlet nevében állandóan szenzációs írások és sztárprodukciók előcsikarásával sanyargatja közírásunk legjobbjait. A szellemi életnek egyetlen parcelláján sem végzett olyan gyilkos munkát az Üzlet, mint a sajtóban, nem is annyira az agyvelők és lelkiismeretek felvásárolása, mint inkább a teremtő tehetségnek agyonhajszolása és a szellemi erőnek Bedeaux-rendszerű kiszipolyozása által.

A hajcsár-szellemű üzletes sajtó ellen való védekezésül termelte ki a kényszer az úgynevezett lírai vezércikket. A sírvavigadó magyar érület csak népszerűsítette, de nem az ehhez való, jól kiszámított alkalmazkodás teremtette meg a publicisztikai népdalt és kamarazenét. A Urai vezércikk sokkal inkább műfaji védekezés az üzletes sajtószellemnek állandó szenzációtermésre korbácsoló hajszája ellen. A lírai vezércikk ugyanis lehetővé teszi, hogy a közíró elhagyva hivatásának kijelölt területét, öndestrukciónélkül »teremjen«, érdekes tudósításokat írván a gondolat olyan vidékeiről, melyekbe szellemi kalandvágtyból rándult ki, amelyek azonban mégsem az ő munkaotthonai. Az állandó terméskényszer széltördeli, elaprózza a tehetséget, nem ad időt nagylélegzetű művek alkotására. Kemény Zsig-

mondnak a korviszonyok is segítségére voltak abban, hogy regényírói lángeszét ne legyen kénytelen szétszórni és szétszaggatni sem Urai, sem politikai vezércikkek szüntelen és pihenéstelen iras haj rajában. A Urai vezércikk mégis olyan műfajközi műfaj, amelyben a belülről fejlődő, erős tehetség csak menti magát, de benne sohasem találhatja meg önkifejezésének legmagasabb klasszikus formáját.

Azokban az írásokban, melyeket e kötet magában foglal, a szellemnek nem kedvező neoabszolutizmus idején is közírásunk újra arra a keményzsigmondi színvonalra emelkedett, amelynek eléréséhez szükséges, de nem elégséges az elmének ereje és pallér ozottsága, ha vele a iörténetismeret által ellenőrzött, egészséges politikai tájékoztató ösztön, a leirt szó felelősségének érzete és az ör-állói hivatás öntudata s bátorsága nem párosul. S ha Pethő Sándornak »reformkorbeli« közírói terméséből egy kötetre való, olyan politikai cikkanyagot válogathattunk össze, amelynek mindanike számot tarthat arra, hogy túlélje a megírásukra alkalmul szolgáló helyzeteket, eseményeket és személyeket, amelyek a dicsőséggel megpatinázott multszázadi nagy reformkor közírási hagyományainak fénylő nyomain járnak, s ha észbentartjuk, hogy Pethő Sándort történeti művei történetíróink legkiválóbbjai közé helyezik, — akkor meg is adtuk az ő tevékenységének értékét, közírói talentumának mértékét és nagy hatásának kulcsát. Bár alig két év leforgása alatt kerültek ki a tolla alól az itt közölt írások, igazában mégsem két esztendő, hanem egy egész élet gyümölcsei ezek. Egg folytonos tanulásban és elmélkedésben eltelt, tevékeny életé, amelyet, éppen azoknak a nemzeti sorskérdéseknek történeti vizsgálatára és tisztázására áldozott, amelyeket napi kérdésekként merített föl egy veszedelmekkel terhes, lázasan forrongó korszak. Fölösleges lenne itt rosszul újra-elmondani e kérdéseket és feleleteket: ez írások tartalmát. Az idő, amelynek szülőttei, még közel van, és a sebek, amelyeket a kontárság és hatalmi elrugaszkodás szakított a nemzet testén, még nyílt szájjal beszélnek. A szerző, aki bátor szóval kiáltott a sorsa-rendelte vártán, egyéniségének valódi arányai szerint áll előttünk, ha a háttérbe odalátjuk a beborult kort és az elkapitalizálódott sajtóviszonyokat.

Az idő-igényelte nagy szerepre előkészítette őt szü-

letése és pályája: erős tehetsége; vérbeli magyar származása, amelynek köszöni, hogy ösztöne tévedhetetlen útmutatásában a megholt ősök néma szava szólt; hatalmas történeti és politikai műveltsége, amely megértette vele a temetők halhatatlan tanítását éppen úgy, mint a kornak erjesztő eszméit; a klasszikus humanizmus aranyfürdőjében megmerült szelleme, mely az európai magyarság szószólójává tette és kifejlesztette benne az új és a régi, az idegen és a hazai termékeny vegyítésének érzékét és az álmok és lehetőségek végletektől ment arányosságát. Nagy irodalmi műveltsége tökéletesítette formakészességét, amelynek barokkizáló, dúskáló hajlama sohasem tévedt a szavak üres pompájába. Erős képalkotó képzeletét arra használta, hogy egy-egy képben vagy hasonlatban egész gondolatsorok esszenciális tartalmát vonja össze. Szellemi arca egy keleti származású magyar nyugati műveltségét tükrözi vissza. Humanizmus és magyarság termékeny összeolvadása ez az arc. Műveltségét a fölületes bíráló karácsonyfa-műveltségnek nézné: teli idegen, hozzá szervesen nem tartozó csillogó csecse-beccével. Pedig egész szellemi alkata szerint — és erre alkotásai nyíltan rávallanak — millió szétágazó gyökerével kapaszkodik ez a szép magyar fa az európai humanizmus széles talajába, hogy gyümölcseinek különös ízében adjon hírt az idegen savakról, és megéreztesse az idegen s a hazai ízek egyéni vegyítését, megérlelvén új és különös gyümölcseit.

Ezek a rendkívüli szellemi tulajdonságok, párosulva a jellem tisztaságával, képesítették arra, hogy belenőjjön szerepébe. Készülve találta őt a hívó óra, amelyben úgy rémlett, hogy nemzetünk politikai Géniusza fáradtan alszik. Ekkor érte el igazi önmagát: a politikusok tanítójává lettét cikke nyomán könnyű megállapítani, hogy egy-egy súlyos érv, a reánk zúdult áradattal szemben egy-egy gátkötő gondolat, egy-egy győző fegyver az ő agyának műhelyéből került ki, melyet a politikusok vettek azután kezükbe, forgatták és vitték be a köztudatba. Kissé durva hasonlattal szólva: ő volt a diktatúra elleni hadjáratnak szellemi hadiszállítója. Sikeres fegyvereket szállított, de jutalmát még ellenségei sem kereshetik másutt, mint abban, amiért félelem nélkül harcolt: a kötelesség teljesítésének férfias öntudatában.

E cikkei önértékük okán is könyvbe kívánczok,

hogy el ne múljanak a hírlap napi halálával. De ki kellett őket adnunk azért is, hogy útmutatások legyenek azok számára, kiknek szemét porral szórja be a kor viharja, és gyógyszer legyenek a feledékenység, a ma morbus hangar icusa ellen, mely annyiszor tette megújrázhatókká a honi bűnöket.

Budapest, 1937. január 18-án, Deák Ferenc halálának évfordulóján.

Barankovics István.

1935. FEBRUÁR 2.

AZ ÚJ VILÁG EMBERE

Megyünk, sőt mintha robognánk és vágatnánk, ismeretlen állomásokon keresztül, az új világ felé. Az emberen ilyenkor mindig végigborzong az új dolgok ingere, az utazás izgalma, az új tájak megismerésének szorongó vágya. A politikában nincs Baedeker, amely eleve fölfedné előttünk a nem látott vidékek titkait és amely tétovázó elménket útbaigazítaná, vagy kellemesen fölsiklandozná az olvasmányok ízeivel. Az ember, a régi világból való ember, amikor felcihelődött az útra, fölszerelte magát azokkal az anyagi és szellemi készségekkel, amelyek megóvták, vagy legalábbis valamennyire mentesítették az utazással járó strapáktól és veszélyektől. Csak a politikai turistákat nem mentesíti semmiféle iránytű a tévelygéstől, se tudomány, se tapasztalat, se példa, se tévedhetetlen ösztön, mint aminő a postagalambé, az életveszélyes kalandoktól. Még kevésbé azokat, akik a sötétségben és a bizonytalanságban, utánuk bandukolnak, vak bizalommal követve őket, a ködoszlopokban pislákoló fénypontok felé. Amit magunk mögött hagyunk, az az ismert és talán rég megunt tájkép. Ami felé sodródunk, az a pascali ür végtelen némasága, amely, miközben vonz, megremegteti képzeletünket. Ha tisztában voltunk is azzal, hogy ez a világ csak a candidai szatírában a legjobb világ, azért némi mélabúval veszünk búcsút tőle, amikor a vonat ablakából integetünk az elhagyott tornyok és házak felé. Lehet, hogy sokat nyerünk, ha sokat merünk, az új világban, de azért feljajdul bennünk a fájdalom a szellemi szabadság után, amelyet otthagytunk a régi világban. Lehet ugyan, hogy az elérendő újban helyette megtaláljuk majd kárpótlásul a szociális igazságságot, amelyre az emberiség legfinomabb és legmélyebb lelkiismeretű géniuszai törekedtek minden időben és, saj-

nos, mindvégig oly siralmas eredménnyel. De szkepticizmusunk nemcsak a múlt ismeretéből fakad, ami utazás közben hirtelen mintha megdermesztené porcikáinkat és ízületeinket. Már Voltaire, mint történetíró, sokszor azzal töltötte idejét, hogy végigbarangolta a világegyetem bolondokházait. Herder pedig a történet kapujában csak a rothadás és hiábavalóság feliratát pillantotta meg. Mégis, higgyék el, nem ez a történetbölcséleti pesszimizmus, amely összeszorítja szívünket, amikor az új világ felé marsolunk.

Azok a roppant kísérletek, amelyeket nagy nemzeteknek merész szívű fiai kockáztattak meg egy új világ teremtésére és formálására:, jelszavaikat jobbadán olyan intézményekben rögzítették és realizálták, amelyek — ha közelebről megvizsgáljuk — csak abban különböznek a régi világtól, hogy fáradt és kimerült erők helyett új és mohó energiák kerítették birtokukba a közhatalmat, amelyből száműzték az egyéniséget és a szabadságot s amelyben vajmi keveset valósítottak meg a szociális igazságosságból. Csak a szovjet szakított egészen a tőkés világrenddel. De mekkora árat fizetett érte az orosz értelmiség és parasztság hekatombáiból! Reformra szükség van, hiszen az élet maga nem a tespedés, nem a veszteglés, nem a stagnálás, hanem a napról-napra való megújulás és fejlődés. Csak az új világ teremtésének fantazmagóriáival szemben vagyunk bizalmatlanok és g³Tanakvók és főleg azokkal szemben, akik heroldjai és pioníriai ennek az úgynevezett új korszaknak.

Ha körülnézünk útítársaink között, akik az új világ felé robogó vagonok fülkéiben szoronganak mellettünk — éltebbek vagy fiatalabbak, stréberjei vagy fantasztái, apostolai vagy balekjai ennek az új világteremtésnek —: kétségkívül valamennyiükben van valami közös alapvonás, a természetnek és a jellemnek valami szürke uniformitása, a számtalanoknak, az egyenlőknek és a jelteleneknek kollektív fanatizmusa, akik mintha csak arravalók lennének, hogy egy népvezér, egy hatalmas és szívós ambíció és akarat hidat építsen csontjaikból a maga céljai felé. Ennek az új embertípusnak, amely az új világ építőanyaga és kísérleti klinikája, nincsenek többé élei, nincsenek szögletei, redői, a kétely vagy a gondolkodás viharai által vájt ráncai. Az új embernek nem lelki igénye többé a szellem szabadsága, a gondolkodás függetlenségének önerejű tünete. Akadnak köztük szakemberek és specialisták,

az új világ falanszterei számára, de nincs többé egyéniségük. A származásukból, nevelésükből, tradíciójukból és tanulmányukból kiformalódott egyéni és személyi mivoltukat simára és gömbölyűre köszörülte a környezethez és a »korszellemhez« való alkalmazkodásnak kegyetlen kényszerűsége, az összevissza-kompromisszumoknak az a sívár sorozata, amely lassanként kivetkőztette őket emberméltóságuknak és egyéni értéküknek habitusából. Valamikor talán ők is jobb szerették volna az egyenesvonalú és letagadhatatlan helyzeteket, de a sors futóhomokra dobta őket, amelyet minden enyhe fuvallat felforgathat talpuk alatt. Az új korszellem nem az egyéni értékludatot fejlesztette ki bennük, hanem a Verpöbelungnak, a tömegbe és csöcselékbe való beolvadásnak és lealacsonyodásnak érthetetlen és szálnalmas ígyekezetét, amit a mai német politikai tudomány Führer-Prinzipnek nevez. Ezek a fiatal vagy éltesebb emberek lágyak és engedékenyek, mint a mocsarak moha. Aki rálép, az alatt menthetetlenül beszakad.

Magyarország, amely a legkeményebb és legkietlenebb történelmi válságai alatt se adta meg magát teljesen semmiféle despolizmusnak, akármennyire elburkolta is marciális ábrázatát az úgynevezett korszellem, reformtörekvés vagy a társadalom átszervezésének jelmezébe: most fáradt óráinak egyikét éli. A veszedelem azért nagy, mert a magyar nemzet ellenállóképessége rohamosan és ijesztően gyöngül. Ítéelőereje, az új ideálokkal és ideákkal szemben való szelektív, átszűrő- és átformálóképessége, önmaga múltjával és jobbik énjével való személyazonosságának tiszta tudata megzavarodott és elhomályosodott. A diktatúra előtt azért simább az út, mint volt bármikor, mert saját fajtánkbeli emberek képviselik, akik egyszerre jelentek meg a színpadon, a szélső nacionalizmus koturnusában és a szociális irányzat népszínmükellékeivel és csak kevesen látják, hogy a Gyöngyösbokréta szindús virágai között a diktatúra és a Führer-Prinzip kakuktojásait rejtegetik. Reform csak a szavakban van, a tényekben és a jelekben a diktatúra fantomja kísért. Az utánzás démona és a germán szellemnek átütő ereje soha nem fenyegette végzetesebb veszedelemmel a magyarság nemzeti és alkotmányos intézményeinek és szabadságainak ősiségükben is friss, elnyűhetetlen, mert belső életerőkből mindig meg-

újuló vitalitását, mint most, ebben a nagy, megmérgezett csendben, ebben a felemás politikai állapotban, amikor már reakciónak és maradinak számít az, ha valaki szót emelni merészel az alkotmányos szabadság és a jogfolytonosság fenntartása mellett. Ezen az új világ felé esztelelenül, helyesebben, kritikátlanul siető reformnemzedéken, amely a magyar történelmi életnek csupán szociális képleteit és adalékait látja a bizánci mozaikszenteknek valami merev, fénytelen tekintetével, mint ahogy az előttünk járó generáció végzetesen belegabalyodott a közjogi és szabadságeszmék komplexumába: nem segít már se érv, se kritika. Minden keresztülmegy rajta, mint a víz az újjaink között. Olyan igézet alatt áll, mintha már többé nem is tőle függene, hogy higgyen, vagy ne higgyen a jelszavaiban. Valami mérlegelő gondolat számára már nincs hely többé a fejükben, éppen úgy, mint ahogyan annakidején falrahányt borsó volt, ha valaki észokokkal próbált hadakozni Jászi Oszkáréknak konok és fatális rögeszméi ellen. Ha igaz az, hogy a jövő csak ott áll szilárdan, ahol milliók összefogó munkája védi az állam érdekét, akkor még igazabb, hogy ez a jövő nem lehet más, mint a halhatatlan és örökkévaló múlt, a magyar nagyok szellemvilágának folytatásában, kiegészítésében és újjáélesztésében.

1935. FEBRUÁR 10.

REFORMOK ÉS REFORMEREK

Szökőár módjára kirobbant a föld alól a talajvíz. Ma már óriási gejzírokban tör fel, színié elnyomhatatlan vagy szabályozhatatlan vizoszlopokban a szikkadt ősrögök-ből. Vajjon mi az oka a hirtelen és váratlan erupciónak, amely a kénkövek, a bombák és kavicsok tömkelegével, az iszap és forróláva görgetegében kétségkívül nemes érceket is hajigál ki a föld izzadt mélyéből és kavargó gyomrából? Az elmulasztott alkalmak és a megoldatlan problémák, a reménytelenségben elhervadt egzisztenciák, a vigasztalanságban kétségbeesettek, a gazdasági és szociális tespedés sötét kietlensége, a mindenben vagy majdnem mindenben való megcsalódásokoza végső kiábrándulás, az ifjú nemzedékek határtalan türelmetlensége és komor elszántsága, amelyek már nem képesek megérteni és kivárni a megoldások reális és tárgyilagos lehetőségét s végül a tömegek keserű indulataira spekuláló bújtogetás: mindennek külön- és együttható ereje izgul és lázadozik ebben aijfuror reformativusban. Bekövetkezett az az állapot, amelyet nyolc-tíz esztendővel ezelőtt világosan láttunk s amelynek elérkezte most mégis annyi aggodalmat és félelmet kelt bennünk. E lap hasábjain jaidult föl a Cassandra-jóslat, idestova már egy évtizeddel ezelőtt: az ország csonkaságában megbénult és szociális elmaradottságában fölgülemllett és mozdulatlanságra kárhoztatott fejlődési erők a konszolidáció kopár hegyei alatt új krátereket keresnek maguknak, hogy minden elfojtott vágy, minden messianisztikus reménység, minden beváltatlan ígélet s az új dolgok ingere egymásba gabalyodva és egymást ösztökélve, egyszerre változtassák meg a magyar társadalom gazdasági rétegeződésének térképét. Egy évtizede láttuk közeledni az idő és a sors kegyetlen fátumszerűségének logikájával a magyarság népi és nemzeti gondolatának egységét újból felkavaró és szét-

hasogató elemek harcát, történelmünk kétségbeejtő megisméltődésének újabb ritmusát, azt, hogy miképp futja a halálvágát egymással nemzetünk szociális és hatalmi eszméje, a társadalmi forradalom és a revíziós mozgalom, valami ördögi kovács által megpatkolt lovakon s látni véljük, miképp rognak össze majd a nagy hajrának e végső kimerültségében saját célpontjaik előtt.

Senki se állíthatja magáról pilátusi kézmosással azt, hogy felelőtlen az állapotok e szörnyű elfajulásáért s hogy ártatlan ebben a tragikus halálgaloppban a vérző arénán, senki azok közül, akik sorsunkkal sáfárkodtak. Ott, ahol a merev konzervativizmus gyakran tapasztalt vakságával vetett, a legszélsőbb demagógia fog aratni menthetetlenül. Minden sikerült demagógia, vagy minden forradalom mögött egy-egy elmulasztott reform lappang! Ebben a mulasztásban egyformán részes a mostani kormányrendszernek szinte minden tényezője, magát Gömbös Gyulát sem véve ki az egyetemes felelősség alól, amelynek terhét közvetlen baráti köre most hiába akarja áthárítani a miniszterelnök úr többségére. Hiszen idestova kilenc hónapja is elmúlt, hogy hatásos színpadi rendezés keretében Pannonhalmán és a Bakonyban nagy, átfogó és szerves reformjavaslatokat tárgyalt és fogadott el Gömbös kormánya. A külvilág zajától megkímélt helyen, félbeszakítva a napi robot terhes és kimerítő penzumát, egy lelki magánynak ideg- és szellemüditő csendjében, a magyar kereszténység ősi relikviái között, a szent halom monostorában, amely egy ezeresztendő politikai és vallási kultúra magasztos jogfolytonosságát őrzi s hirdeti a magyarság európai szellemvilágának és törzsökös faji tulajdonságainak kapcsolatát: napokon keresztül elmélkedtek és tanácskoztak az elmaradhatatlan szociális és gazdasági reformokról a haza oszlopjai és az ország felelős miniszterei. Majd aztután még meghittebb és zártabb tanácskozások kezdődtek a Bakony óriási bükkjeinek lombkatedrálisai alatt, valami buen retiro-ban, hogy senki és semmi meg ne bolygathassa az ünnepélyes csendet, a reformeszmék vajúdásának szent titokzatát. Mondják: külön gépkocsikon szállították a miniszterek után az előkészített és kidolgozott reformjavaslatok aktatómbjeit.

Annál meglepőbb volt, hogy a pannóniai halmok és a bakonyi erdők vajúdásaiból még csak oly piciny reform-

egerke se született meg, amelynek cincogását hallani lehetett volna a parlamentben. A néma, folytonos elnapolásokra ítélt, rövid és jelentéktelen életű vitákkal nagynéha foglalkoztatott parlamentnek módja és alkalmja se volt reá, hogy visszautasítsa vagy elfogadja ezeket a reformjavaslatokat. Reformok helyett azonban frázisokból és jelszavakból kaptunk olyan bőséges csapadékot, hogy szinte mindenki elázott a hirtelen kerekedett záporban. S minél inkább égtek körmünkre ezek a reformok, a külpolitikai légkör egyre jobban telítődött meg a feszültségnek és olyan nagy válságnak elemeivel, hogy a nemzeti közvéleménynek egész figyelme és érdeklődése rászegeződött a haza veszedelmének és kormányunk magatartásának és akciójának különböző mozzanataira. S ha már sehol se láttunk reformjavaslatokat, az elmulasztott évek és hónapok felelősségének kérdését viszont olyan demagógia vette munkába, amely alig különbözik attól a bűjtogatástól és gyűjtogatástól, mint aminőt 1918. nyarán Jásziék és Kunfiék műveltek, s tegyük hozzá, majdnem ugyanazzal a terrorizmussal is, noha ez a jelszavak pegazusán száguldó demagógia éppúgy tudja, mint mi, hogy a legsúlyosabb, szinte történelmi elhatározások kényszerűsége köszöntött reánk a külpolitikában.

Ez a hirtelen fölgerjedt reformláz megrázta az egész magyar társadalmat, holott a hirtelen kirobbant mozgalom csak a jelszavaknak és az uszításoknak hangivornójában volt elképesztően reformatív, mert minden ténye mögött a diktatúra-gondolat lappangott. Ha a külpolitika kritikus percei pillanatnyi meghátrálásra is késztetik a reformmozgalom védjegye alatt handabandázó diktatórikus törekvéseket, azért a korszerű reformok többé soha nem kerülhetnek le a magyar kormánypolitika napirendjéről. Lehet, hogy komolyabb és megfontoltabb tényezők fogják azokat megoldani vagy végrehajtani, s nem azok, akik esetleg saját politikai pecsenyéjüket akarják megsütni a felszított parazsakon. A demokrácia, ha ugyan lehet erről szó e mozgalommal kapcsolatban, néha kiválóan teremtőhatású — írta Renan a Zsidó Nép Történetében —, de csak azzal a föltétellel, hogy a demokráciából megtartó és konzerváló intézmények keljenek ki, amelyek megakadályozzák azt, hogy az újító és a forradalmi lázak végeszaka-datlanul tomboljanak.

A legcsökönnyösebb konzervatívnak is tisztában kell lennie azzal, hogy szinte semmi sem maradhat úgy, mint ahogy ma van. Ez az eszélyesség és a kor üteméveljépést tartó konzervativizmus idézte elő az angol fejlődésben azt a sajátságos paradoxont, hogy a reformeszmék ugyan a whigizmus lázrohamaiból pattantak ki, ámde a reformokat többnyire a toryk ültették át a valóságos életbe, Bismarckot a maga nemzedéke és ellenzéke rideg junkernek tartotta és nagyon népszerűtlen volt a német liberálisok és a katolikus centrum előtt (Virchow, Bassermann, Windhorst, stb.), mégis olyan szociális és népjóléti reformokat alkotott a császári Németországban, hogy példát vehettek tőle a manchesteri iskola legradikálisabb tanítványai is. A konzervatív politika nem azonos a maradiassággal, sőt minél konzerválőbb szellemű, annál inkább akarnia kell, hogy a fejlődés erői közé iktassák az idők teljében a korszerű reformok alkotmányos megoldásának elutasíthatatlan követelményét. Ha ezt elmulasztja, akkor egész rendszere, életereje és hitele megbénul. S ámbár — főleg nálunk — diadalmas többséget kaphat, mégis aláassa a nemzeti lét alapjait. A mai magyar közéletben valójában nem is az a vitás, hogy reformok legyenek, vagy ne legyenek, hanem csupán az, hogy a reformszellem a történelmi alkotmány keretei között érvényesüljön s ne válhasson parancsuralmi törekvéseknek, vagy monopolisztikus hatalmi elhelyezkedéseknek megtévesztő ürügyévé. Aki újítani akar, annak annál erősebben kell ragaszkodni az alkotmányos életformákhoz. Ha ellentéteket igyekeznek támasztani a reformeszmé és az alkotmányos élet, a szociális haladás és a politikai szabadság eszméje között, akkor vagy nem ismerik a magyar nép történetvifágát és természetrajzát, vagy hamis jelszavak lobogójával kalózkodnak az »új vizeken«. Ha hasadás állna be a reform eszmék és az alkotmányos elvek között, akkor a nemzet legnagyobb kárára, a legjobb és a legnemesebb szellemek kerülnek meghasonlásba és sodródnak kétségbeesésbe, azok, akik el se tudják képzelni a haladást alkotmányos szabadság és az alkotmányt haladás nélkül.

1935. FEBRUÁR 24.

REFORM ÉS AZ ÓSI ALKOTMÁNY

Lehetséges-e, hogy az ősi alkotmány vagy a reform választásának alternatív kényszerűségei közé préselődünk? Lehetséges-e, hogy az egyiket cserben kell hagynunk azért, hogy a másik után szaladhassunk? Lehetséges-e, hogy az ősi alkotmány az idők mérlegén megmérve, könnyűnek találtatott? Lehetséges-e, hogy ez az alkotmány üres hamvvedrévé vált egy retrográd és maradi politikának, amely okvetetlenül darabokra török, ha összeütközik a korszellem vasfazekával, amely csordultig tele van a reformok aranyló nedűjével? Lehetséges-e, hogy ami oly érinthetetlen szakramentum volt legjobbjaink eszmevilágában és politikai religiójában, most egyszerre használhatatlan, terhes és díszes ócskasággá váljon, muzeális tárggyá, kegyeleti relikviává, széplelkeknek bágyadt történelmi visszaérésévé és a meghalni nem akaró liberalizmus és feudalizmus rozsdaverte védőpajzsává? Lehetséges-e, hogy ami nyolcszáz éven keresztül annyira nélkülözhetetlen alkotóelemévé, második természetévé vált a magyarnak, hogy az a testünkre szabott történelmi gúnya, amelyre oly büszkék voltunk s amely oly csodálatosan rátapadt és alkalmazkodott növekvő, hanyatló, majd újból felpeszsdülő életerőink fejlődéséhez, most egyszerre halotti ruhává legyen számunkra, vagy kényszerzubonnyá, amely mozgásunk szabadságában akadályozna bennünket az »új világban?« Miért lett volna ez az ősi alkotmány fölösleges, megunt és groteszk nyűg számunkra, holott eddig a szent-istváni rendszertől fogva az aranybullán, az ősiségen, a szentkorona »közjogi mítoszában«, Werbőczyn, a pragmalica sanction keresztül az 1818-as és 1867-es reformokig, a nemzeti önkormányzat, az arra rendelt szervek igénybevitelével, mindig az acclugany végtelen szilárdságával

és hajlékonyságával tudott alkalmazkodni benne a kor-szellem szükségleteihez és igényeihez? Miért kellene éppen most kirúgni lábunk alól azt az évezredes talapzatot, amelyre nagyjaink a közjogi, a politikai, a társadalmi, a nemzeti, a közművelődési és a gazdasági reformoknak oly pazar és remek piramisát tudták építeni? Miért kellene elmozdulnunk éppen most történelmi létünknek legjobb-jaink heroikus erőfeszítései által lerögzített pályájáról s Valami érthetetlen vandalizmussal lerombolni magunk mögött és magunk előtt azt az utat, amelynek fölépítéséhez harminc magyar generáció vére és verejtéke tapadt, mint ahogy megszámlálhatatlan római nemzedékek munkája fűződik a Via Appia kimetszett óriási bazaltkockáihoz? Amikor Mussolini a régi Itália emlékeinek és intézményeinek történelmi védjegye alá helyezi a fasiszta Olaszországot s valami különös és megható régészeti buzgalommal őst keres, alkotmányt, történelmi formátes indokot a maga rendszere számára, amikor/a harmadik birodalom S történelemszemlélete ősgermán gyökereket kutatva, Arminiusban és Widukindban látja a német eszményt Nagy Károly és Barbarossa helyett, s amikor az »úr-germán Führer- és Gefolge-Prinzipet« iktatta új életformájának tengelyévé, tehát a maga módján szinte eredeti és ősi alkotmány után nyomoz; akkor mi, e diktatúramodellek mágikus igézete alatt, azon törjük fejünket, hogy elveszük magunktól, ami a mienk s lerontjuk azt, amit magunk alkottunk? Miért bújunk mások bőrébe, amikor eddig megvoltunk a magunkéban? Volt ehhez hasonló tébolyodott eszmezavar a világon?

Az ősi alkotmány — hiába akarnak most gúnyolódni rajta — mindig rendelkezett olyan biztonsági szelepekkel, amelyeken át a fölös gőzképződések elillanhattak a szabadba, a kazánrepedés veszedelme nélkül. A mi öreg röghegyeinknek mindig megvolt a szabályos kráterük vagy tölcsérük, amelyeken át a mélyföld forradalmi lázait a felszínre lökhetette, minden ércével és salakjával együtt. Az ősi alkotmányban a legbiztosabban ható gátakat és partokat bírtunk az árvízveszélyek ellen. S ekkor éppen mi és éppen most törjük össze a szelepeket, robbantsuk föl a normális tölcséreket és pusztítsuk el az árvízszabályozó készülékeket? Csak azért, mert az új és a zűrzavar pszichózisából nem akarunk és nem bírunk szabadulni,

mert elhatároztuk, hogy irracionálisak leszünk és szilaj vadsággal rohanunk olyan állomások felé, ahol az erő már nincs elkülönítve megengedetre és megtiltottra, hanem — Carlyle szava szerint — erény és bűn együtt örvénylenek a szenvedélyek ama birodalmában, ahonnan erednek?

Szó sincs róla: ha az ősi alkotmány valóban Nessus-inggá vált volna tagjainkon, akkor kérelmelhetetlenül le kell szaggatnunk testünkről. Nincs az az ősi és antik fogalom, nincs a historizmusnak olyan parancsa, nincs, a hagyományoknak oly an eleven ereje, amely megállíthatná, vagy feltartóztathatná a korszellemet s amely arra kötelezhetne bennünket, hogy az ősi rigmusok és liturgiák ájtatos mormogása közben éhenhaljunk, vagy eltűnjük, hogy milliók maradjanak éhkoppon. De ahhoz, hogy az ősi alkotmányt főlravatalozzuk — mint tették azt Garbai Sándorék és Kun Bélák a vörös uralom alatt — be kellene bizonyítani, hogy az életképtelenné vált és elszunnyadt már végelgyengülésében. Be kellene bizonyítanunk, hogy a telepítés, a latifundiális és hitbizományi birtokok felszabadítása, a karteltörvény módosítása, a bankuralom megfékezése, a fiatal értelmiség elhelyezése, az általános gazdasági jólét emelése, egy nagyvonalú és európai érdekű külpolitika: elképzelhetetlen és összeegyeztethetetlen ezzel az ősi alkotmánnyal. Ha azonban ez nem így van, akkor az egész reformmozgalom, amelyben annyi jóhiszeműség és naivság találkozik annyi politikai törtetéssel és érvényesülési lázzal, nagyon is hasonlít Anatole France szerint ahhoz az eljáráshoz, amikor a Fidzsi-szigetek őslakói megölik elaggott szüleiket, hogy ily módon megkönnyítsék a fejlődést.

Nem: az ősi alkotmány semmiképp se összeférhetetlen a korszerű reformalkotásokkal. Hiszen a kalapos király, II. József kivételével, a magyar köz- és társadalmi életet időnként regeneráló újítások mindegyike ennek az ősi alkotmánynak méhében fogamzott és formái között testesült meg. Az a tény, hogy a régi világban is akadtak együgyű és maradi paragrafus-rágók, akik az ősi alkotmány, a »nemesi nemzet e palládiuma« nevében ellenkeztek Széchenyivel, vagy tiltakoztak Eötvösnek újító gondolatai és eszméi ellen, csak erősíti az egész történeti létünkben érvényesülő ama törvényt — hasonlóan az an-

gól hajókötelekbe csavart veres fonalhoz —, hogy csak a csökönyösök, az elagottak, az elavultak marazmusát sodorta el a korszellem egészséges és vidám hulláma, anélkül, hogy rést ütött volna az alkotmány bástyaín. A múlt¹ ből böngészkedő kuriózumok és az ősi alkotmány nehéz díszmagyarjában páváskodó boncok közjogi csodabogarai a legkevésbé feszélyezték és akadályozták az 1791-es, vagy a múlt század negyvenes éveinek reformnemzedéke annak megértésében és valóraváltásában, amit egyszer Apponyi Albert gróf így fogalmazott meg egyik legtündöklőbb szónoki megnyilatkozásában: »Két szárnya van a magyar nemzetnek, amelyekkel a magasba emelkedhetik. Az egyik az, amit a fejlődés gondolata és a haladó eszmék ereje és teljessége jelent. Ha azonban ez a fejedelmi madár nem tudja kibontani azt a másik szárnyát, amely ősi alkotmányunknak el nem hanyatló szervezetéből és energiájából nőtt ki és fog növekedni az idők végéig, akkor ez a madár egyik szárnyával csak üresen csapkodhatja a levegőt, de felszállani, de repülni, de haladni nem fog soha«.

Magyarországon sohase volt diktatúra, — Ez csak Görgei tábornoknak néhány órára, néhány hadosztályra és néhány négyzetkilométerre terjedő aradi diktatúráját nem számítjuk. Nem volt diktatúra akkor sem, amikor az ahhoz való rendkívüli indokltságot és fölmentvényt megadta volna akár a haza veszélye, akár egy nagy, tüneményes egyéniségnek minden kételyt, vagy tagadást eloszlató jelenvalósága, Mátyás király, ez a tipikusan renaissance-fejedelem, minden korszerű alkotmányjogi, vagy társadalmi, vagy gazdasági újítását az országgyűléseken, az alkotmány formái között vitte végbe. De nem csinált diktatúrát se Rákóczi, se Kossuth, noha legszűkebb környezetük éppen eleget nógatta őket Cincinnatus vállalkozására, aki — miután fölruházták a legkorlátlanabb hatalommal — tizenhét nap alatt megmentette a köztársaságot, hogy aztán visszatérjen az ekeszarvához. Nálunk csak idegen és ellenséges fejedelmi abszolutizmusok voltak, olyanok, amelyekkel szemben a nemzet éppen az ősi alkotmány palládiumával vértette magát és oltalmazta meg a magyar nemzet egzisztenciáját. Miért keresnénk hát különböző ál jogcímekeket és ürügyeket egy diktatúrához éppen mi és éppen most, akik — és ezt sohase felejfsük el — elrabolt testvéreink felszabadításáért küzdünk és akik ko-

vásza, élesztő és termékeny fejrjéje akarunk lenni annak a nagy politikai és gazdasági káosznak, amely ma az egész Dunavölgye felett uralkodik? Miképp tudnánk elhíhetővé tenni Európa és nemzetiségi testvéreink elott, hogy mi vagyunk a szabadítók, holott magunk is egy diktatúra járma alatt görnyedezünk?

Ha valaha volt értelme, hivatása és történelmi szükségessége az ősi alkotmány csorbítatlan fenntartásának és a nemzeti önkormányzat megóvásának, akkor most, a reánk háramló és többé el nem odázható külpolitikai^ elhatározások előestjén arra kell törekednünk, hogy erőink, viszonyaink és szerencsés adottságaink teljességét dobjuk a mérleg serpenyőibe. Nincs ma olyan miniszter, olyan pártvezér, olyan politikus, aki azzal kérkedhetne, hogy egymaga bírná a nemzet osztatlan bizalmát, vagy aki azzal a karizmatikus adománnyal rendelkezne, hogy sorsunk egyedüli sáfárjává és korszerű reformok döntő-birájává és végrehajtójává tegye magát egyszemélyben. Az angol reformpolitika soha se tört az angol alkotmány megsemmisítésére még akkor sem, amikor a nagy katolikus ír vezért, O'Connell Dánielt, szinte egy forradalom küldte az elsóházba, vagy hogy egy újabb példánál maradjunk, amikor Lloyd George, mint pénzügyminiszter 1911-ben bevezette a legradikálisabb tőkeadó és megrandszabályozta a brit lordok felsóházát. Azért kell nálunk is mielőbb tiszta bort önteni a pohárba. S egy | reforminozgalomnak, ha erre az elnevezésre a régi nagyok szellemi öröklése alapján méltónak akarja tartani magát, saját céljainak őszinteségével és a magyar társadalommal szemben az a kötelessége, hogy épp úgy hangsúlyozza régi isteneink tiszteletét az ősi alkotmány oltárán mint ahogy szolgálja a korszellem gondolatát egyelőre még nagy általánosságban gomolygó jelszavaiban.

1935. MÁRCIUS 3.

A LELÁNCOLT PROMETHEUS

I.

Nem könnyű az embernek eligazodni a reformnemzedékben. Generációk mérkőzéséről, a turgenyevi apák és fiak között az idővájta ellentétek kibékíthetetlenlenségéről nincsen szó. A reformnemzedék vignettája alatt csoportosuló mozgalom vezetői és kikiáltói is cáfolják és tagadják a generációs elméletet, azt tudniillik, hogy a meghalni vagy az eltűnni nem akaró vének és az életküzdelem porondjára kívánczoló fiatalok háborúsága zajlana itt égzengés és földindulás közepette, amelyben az idősebb évjáratok a status quo merevgörcsét, a fiatalok pedig az új életerő lázait és vágyait képviselik. A reformnemzedék maga is különböző korú, különböző alapelvű és világnézetű egyének alkalmi gyülekezete. Együtt táboroznak és együtt marsolnak benne a divatos kor- és kóreszmék extatikus rajongói, megszállottjai és ördöngősei, a tradíció és az alkotmány ősi rögeiből sarjadzó evolúció hitvallóival és misszionáriusaival. A gyökértelen radikalizmus dühödt fantasztái a reformfejlődés szükségességét érző realiztikusabb és műveltebb szellemi erőkkal. Az idegen rendszer tégelyében szétolvadó fertálműveltség és a külső eszmék árendásai és impresszionistái, egy leszűrtebb és érettebb lelki formátum ifjú nemzedékével. A politikai kontárság és stréberség hübelebalzásai, egy tisztultabb és magyarabb léleknek új szociális és gazdasági világot áhító messianizmusával. A napóleoni feu sacrée, a szent tűz, a dantoni sacrée feu-vel, a lángoktól pirosló hajnal örjöngő tűzímádóival.

Nehéz volt egykaptafára húzni ennyire különböző, oly sokféle elágazó és oly ellentétes forrásokból eredő ábrándokat, vágyálmokat, vagy — nem bánom — irány-

elveket«. A csoda mégis megtörtént. S akik megrendezték, szabályozták és létrehozták, kétségkívül remekeltek. A székegység körül nem, is lesz semmi baj, amíg a jelszavak és az irányelvek kósza felhőibe elpárolódva maradnak s ameddig reálpolitikai csapadékká nem sűrűsödnek. Egyelőre addig nyugodjunk bele, hogy a náluknál néhány évvel öregebbek már mindmegannyi múmiák, hogy nem kerülhet ki soraikból egyetlen Nestor sem, kinek megfontolt tapasztalati bölcsességét még olyan bőszip harcosok se vetették meg, mint Achilleus, vagy a cselszövő és leleményes Odysseus, hogy Agamemnonról a »királyok királyáról« ne is beszéljünk. Amíg el nem érkezik a konkrét állásfoglalás és az eszmék realizálásának órája, addig a legfölszültebbek fognak diktálni, addig a műveltebb és érettebb elemek egy kórusban fogják zengeni a reformbombasztokat, az idegen jelszavak kortyaitól megittasult sihederekkel, a márciusi ifjak igazi örökének és ígérétenek földjén lépdelő korszellem a magyarországi Hitler-Jugenddel, az alkotmányos szabadság hitét vallók, a diktatúra járma alá kívánczó fiatal magyar eretnekekkel. Ameddig a helytállás és a színvallás pozitív kényszerúsége nem hat a mozgalomra, mint a só a jégre, addig az eszmék és a törekvések e gomoly aga nem mállik széjjel eredeti alkatrészeire és muszáj elhinnünk, hogy például az öreg Gladstone konzervatívabb volt a fiatal Salisbury lordnál vagy Chamberlain-nél, sőt nyilván még az ellen se érvelhetünk, hogy azok a sötétben ólálkodó hatalmak, úgymint a bankok, a kartelek, a nagybirtokok és a főpapok mindig könnyebben leigáznak egy több száztágú testületet és népképviselést, mint egy embert, még ha az diktátor is. Mondom: mindaddig, amíg a reformnemzedék a maga programjának ércfedezetét nem váltja föl a gyakorlati élet aprópénzére s a »bizalmas elgondolások« szinaranyát nem kell vegyítenie kevésbé nemes fémekkel, hogy az forgalombahozható és értékesíthető legyen: addig szépen fest és kétségkívül bizonyos hatást kelt a Gömbös-mítosz a leláncolt Prometheus. hitregéje, akit láthatatlan ellenségei odakötöztek a kilencvenöt pont szikláihoz, hogy mozdulni se tudjon, amiért elcsente az égi tüzet az istenek asztaláról, a szegény földi halandók használatára. — Majd megjelenik a Herakles és elnyilazza róla a keselyűket és megváltja rabságából. Ámbár hiszen ez a hitrege

kevessé megtisztelő Gömbösnek önéretére és méltóságára. Mert a miniszterelnök úr aligha érzi magát leszójazva a hatalom székéhez. Ismerve őt, bizvást állithatjuk, hogy nem is tűrné egy percig se, hogy ilyen bábszerepet szánjanak neki és éppen azok, akik legbizalmasabb embereinek vallják magukat.

II.

Az egész reformmozgalomnak és a köréje csoportosuló pártpolitikai törekvéseknek van valami pszihotikus íze, valami baljóslatú cél- és alkalmoszerűsége, kivált ha az 1918-as nyárutói események analógiájának tükrében szemléljük. Akkor is egy nagy illúzióznak gyerekbetegsége tört ki rajtunk, úgyhogy se nem láttunk, se nem hallottunk egyebet, mint a Jászi-féle pacifizmusnak és a Kunfi-féle világforradalomnak minden politikai, gazdasági, szociális és nemzetközi válságunkra elrendelt titokzatos arkánumát. Hitler helyett akkor Wilson volt a korszellem prófétája. Beléje kapaszkodott görcsösen a háborús kimerültség neurózisa, az eszeveszett hatalmi becsvágy, az idegen és sötét célok nyomorúságos szolgasága, a lógósok és szökevények földalatti szubverziója, a fiatal zsidó értelmiségi csöcselék szemérmetlen tolakodása és arroganciája, a régi politikai tekintélyek mesterséges lejáratásának céltudatossága — s velük szemben egy lankadt, megzavarodott és elgyavult nemzeti öntudat, amely az egymás ellen acsarkodó történelmi pártok hervadt presztizsébe se mert megfogózni, se abba a kormányhatalomba, amely mögött nem állt már se a régi többség, se azok a mérsékelt haladó erőtényezők, amelyek felőrlődtek az előbbi ellen folytatott küzdelemben. A különbség az, hogy ma a magyar társadalomnak és a politikának a mtleri igézet alatt álló része jobboldali, nacionalista és radikális, holott 1918-ban a parlamenti baloldal, a közjogi ellenzék, a zsidó értelmiségi radikalizmus és a nemzetközi szociáldemokrácia láncoztatta magát az amerikai Messiás vásári kordéjához. Akkor a demokrácia és a pacifizmus nevében kellett felforgatni a magyar alkotmányt. Ma a hitleri front, követeli ugyanezt tőlünk, ugyancsak egy új világ nevébenjs maga a reformgondolat lassanként éppoly pszihotikus tünetekben jelentkezik a nagy értelem- és fogalomzavaró események sodrában, mint 1918. őszén Jásziék pacifizmusa és

Kunfiék világforradalma. Akkor a »népkormány« dobta sutba az alkotmányos kormányzást és gyártotta zárt üléssein a »néptörvényeket«. Ma a diktatúra eszméjének fertőzött politikai vándorlegényei és ügynökei készülnek alattomos, vagy nyílt támadásra az alkotmányos élet ellen. És ezek között az egymásba keveredő harcvonalak között, ahol az egyik fél sisakrostély alá rejtí valóságos politikai arcélét: ott áll tétován, öntudata fogytán, céljainak és szándékainak kétarcúságával egy kormány, amelyet jobbra-bálra ráncigálnak és amelyről az ellenfelek mindegyike megesküszik, hogyha nem is tart, de titokban egyetért vele.

Maga a reformnemzedék is erre a Janus-arcú kormányra számít, amikor programjának megvalósítására gondol, messze elvonatkozván azoktól a jobboldali irányzatoktól és erő tényezőktől, amelyek egy évtizeddel ezelőtt már hírnökei és megjelenítői voltak a korszerű átalakulás evangéliumának. Ebben a sajátságos és bizalmas viszonyban a mostani kormányzathoz, van valami bizarr és riasztó elem. Képzeljék el, hogy a negyvenes évek reformnemzedéke nem Kossuth-tal, vagy Deákkal menetel, hanem szövetkezik Apponyi Györggyel és az adminisztratori rendszerrel, vagy éppen Winkler kancelláristával, akik a maguk módja és célgondolata szerint szintén reformálni akartak, mint ahogy a márciusi események előtt az ellenzék részéről történtek is kísérletek (Szentkirályi Móric, Lónyay Elemér, Klauzál Gábor, stb.), hogy Kossuthot elszigeteljék és »törpe minoritássá« avassák a követek tábláján.

III.

Meglepő, hogy a reformnemzedék szónokainak megnyilatkozásaiban egy hangot se hallottunk a külpolitikáról. Nem kisebb ember, mint a második Andrássy Gyula, legnagyobb politikai gondolkodóink egyike, mondta és írta, hogy létünk, legalább is felében, külpolitikai probléma. Ha csak külpolitikának nem vesszük a viharzó hullámzást Hitler nevének említésére, aki talán nemcsak egy újvilág megteremtője gyanánt ünnepeltek, hanem mint a német hatalmi eszme korszerű megtestesítőjét. Ha csak ennyi és ilyen külső politikai érzék és tudás telik ki a reformnemzedéktől, melynek legjobbjai iránt annyi rokonszenvet

érzünk, akkor csak irigyelni tudjuk az ifjú titánok bátor naivitását, akik azt hiszik, hogy az ország sorsát megfordíthatják azoknak a nemzetközi erőtenyezőknek bámulatot érdemlő mellőzésével vagy kikerülésével amelyek között jogunk és szabadságunk van választani az üllő vagy kalapács szerepét. Valamikor persze ez is másképpen volt. Ha Deák Ferenci nem egyszer megfeddette azt a reformnemzedéket, amely falta Lamartine könyveit igazi emésztőszervek nélkül és félt attól, hogy a Girondeiak Története az ő generációjának bibliájává válik, — akkor másrészt azt is tudni kell, hogy ebben a korszakban volt egy tanult, művelt, értelmes elite, a magyar doktrinerek kis csapata, amely minden magyar kérdést a nemzetközi erőviszonyok szempontjából mérlegelt s viszont: minden európai eszmehullámban csak annak a törékeny és karsú lélekvesztőnek járását iparkodott figyelni és irányítani, amit magyar állami gondolatnak és alkotmányos szabadságnak neveznek. Mert belső reformokkal játszhatunk hatra-vakra s építhetünk belőle akkora hegycsúcsot, amely az egész világot elkápráztathatja: mindez mákszennyivel se gazdagíthatja nemzeti és állami egzisztenciánknak külpolitikai alapjait. Mert igaz, hogy kis nép vagyunk, de egy nagy nemzet kötelesség- és hivatásérzésével a Duna völgyében, egy nagyhatalmi gondolat és az európai egyensúly sorsküldte eszközei és végrehajtói, ha ugyan, mint..., magyarok akarunk élni, szabad és alkotmányos államban, nem pedig a harmadik birodalom szellemi, gazdasági és politikai gyarmatán.

1935. MÁRCIUS 10.

LEVÉL EGY ELBÚJDOSOTT BARÁTOM UTÁN

Azt olvasom az újságokban, hogy nem lépsz fel többé képviselőjelöltnek s hogy rövid, érdemes és zajos közéleti tevékenységed után a nyugalmat áhítod, semmiképp se kérve részt a mostani politikai küzdelem múltó keserveiből, nehézségeiből és veszélyeiből. Nem hiszem, hogy, ismerve nyakas és makacs természetedet, rá tudnálak beszélni elhatározásod megmásítására. S ha mégis, itt a nyilvánosság előtt, bátorkodlak figyelmeztetni kötelességedre, a rábeszélésnek és a meggyőzésnek jogát és indítékát abból merítem, hogy Te is tudod, akár csak én: itt nem közönséges alkotmányos harcról van szó, a különböző vagy ellentétes elvek, irányok jésvilágnézetek között, mint még akár a közelmúltban is, amelyet megszoktunk és talán meg is untunk. Ezenkívül Te független és vagyonos ember vagy, egy történelmi család sarjadéka, nemrég még buzgó és fáradhatatlan harcosa egy irányzatnak, akitől talán a politikai ambíció se idegen, annál is inkább, mert az előbb érintett föltételeken kívül tiszteletreméltó szellemi adományokkal is megáldott a Gondviselés. Az az én nézetem, hogy ha az ember belekezd valamibe, azt vígye is végbe. Nem szabad megtorpanni a félúton s merő képtelenség, hogy most azon törjed a fejedet, vajjon minő érveket vagy ürügyeket találj egy tisztességes elvonuláshoz a küzdelem elől, amely csak az imént kezdődött. Másrészt tudom, hogy nem tartozol azok közé a professzionátus politikusok közé, akik nem tudnak megélni az élet ama fűszere nélkül, amelyet Saint-Simon a maga epés iróniájával a közügyek jóillatának nevezett. De elhatározásodból azt kell következtetnem, hogy nem tartozol azok közé sem, akiket a pillanatnyi kudarc, vagy az emberekben való megcsalódás csak erősebbekké tesz a balsors elleni küzdelem folytatására. Én csak arra hivatkozom, hogy a Te

kivételes anyagi és lelki függetlenségeddel és szellemi képességeiddel bizonyos kötelességek is járnak, sőt talán némi áldozatok is a köz iránt.

A második Cato vádat emelt egy előkelő római polgár ellen, mert az volt a meggyőződése, hogy aki kvirinalisi palotájában, vagy epiruszi birtokán, avagy könyvei és szobrai között mulat, amíg Róma sorsa a fórumon vagy Pharzalus síkján eldől: éppoly bünt követ el, mint az a katona, aki sátrában marad a csata napján. Ciceróba köztársaságról írt művében támadja azokat, akik maguk elcsüggedvén vagy elernyedvén, másokat is elbátortalanítanak. Megrója azokat, akik azt állítják, hogy az embernek jogában áll nem szolgálni a hazát, keresni az egyéni kibúvó kényelmét és jólétét a haza jóléte és szabadsága nélkül is, akik semmi erőfeszítést se tesznek, hogy a haza veszélyét meggátolják s csak arra ügyelnek, hogy a leomló romok őket magukat is halálra ne zúzzák. Nem szabad, hogy a fáradság, a közöny vagy a csömör elűzze a tisztességes, független és tehetséges embereket a nehéz és mégis szükséges küzdelmek színteréről. A köztársaság — hogy újból a nagy római szónokot és író-t idézzem — elveszhet nemcsak ellenségeinek merészsége által, hanem híveinek tompa és lelkiismeretlen közömbössége miatt is.

Az idők kétségkívül rendkívüliéig A légkör zsúfolva van az új dolgoknak finom mérgétől. A múlt és a jövő nagy és végzetes cezúrájának közepén állunk. Nem a reformoktól fázunk — senki se óhajtja jobban, hogy azok jóvégre menjenek, mint mi, akik egy évtized óta e reformmunka pionírrjai voltunk —, hanem attól az »új világtól didergünk, amelynek lehangosabb kikiáltói között talán egy sincs, kinek fogalma lenne olyan jövőnek építéséről, amelyben multunknak időtlen értékei is helyet foglalnak az új eszmék oldalán. Idegen és vészes világok árnyai járnak köztünk. Nekünk már alig van valami abból a szerves, biztos lelki tájékozottságból, amely az ösztön reflexével mozdult fel elődeinkben s amely mint a királyvíz, oldotta föl és marta széjjel a nemesfémeket a salaktól, a helyest a helytelentől, a szükségképpenit a fölöslegetől, a célszerűt a haszontalantól, az idegent a magunkétól, az orvosságot a méregtől. Itt a tisztaeszű, művelt és lelkiileg független embereknek rendet és világosságot kellene deríteni az eszmék káoszában.

Azért, hogy ellenfeleid olyan halalmasok, még nem következik, hogy Neked meg kell hátrálnod és elheverned a semmittevés hencserén. Senkitől se kövelelünk többet, mint ami ereje és kötelessége, s ami nem áll kívül az emberi lehetőségek határain. Nem hivatkozunk Deák példájára, aki, saját bevallása szerint, tudott küzdeni remény nélkül is S nem azokra a nemes rómaiakra, akik megjelentek a fórumon ha kellett, széttépett tógában, véres fővel is, ha még kövekkel is fogadta őket a tömeg. Nem fogunk a múlt történeteiből fegyvert kölcsönözni a jelen tusaihoz. Ha le is alacsonyodott korunkban az emberméltóság öntudata, ha elhalványult is az egyéniség színe és dekóruma, s ha nem is szabad több heroizmust követelni azoktól, akik minket követhetnek, mint aminőre magunk is képesek vagyunk: azért az élen álló embereknek vigyázniuk kell minden mozdulatukra, s meghátrálásukkal nem szabad elrémíteni azokat a rétegeket, amelyek bíztak bennük s amelyek példaadás nélkül könnyű martalékaikává válhatnak az erőszaknak vagy a demagógiának, vagy éppen mind a kettőnek.

Bizonyos nevek nem menekülhetnek el az emberek figyelme elől, mert túlságosan jelentékenyek ahhoz, hogy elfeledjék. Franklin Benjámint azt tanítja, hogy egyes polgároknak erkölcsi érzéke együtt alakítja ki a nemzetek ^erkölcsi erejét. De ha olyan polgárok is megfutamodnak a kötelesség elől, akik aránylag legkevesebb kockázattal teljesíthetik azt: demoralizálják és megfélemlítik a nemzeti társadalmat, amely most szinte kétségbeesetten fogózna egy történelmi presztízsbé, egy lelki függetlenségbe, egy férfias bátorságba, hogy elkerülje leigáztatását, amelyben majd annyi embernek kell meggörnyesztenie a fejét anélkül, hogy valójában meg is hódolna. És ha már el kell is veszni, hidd el nekem, hogy szebb, jobb és nemesebb, sőt talán hasznosabb is elesni a küzdelem porondján, a becsület mezején, mint elbújva a kuckóban, ahová úgylis előbb-utóbb elérnek azok a kezek, amelyek végezni fognak Veled is.

Mit ér, ha el akarsz vonulni, holott semmi jussod és semmi reményed se lehet arra a méltósággal párosult nyugalomra, amelyet a fórum dulakodásaitól megcsömörlött rómaiak otium cum aliqua dignitate-nak neveztek? És mit ér, ha el akarsz vonulni, ha úgy se vonulhatsz el?

A nagy név inkább megalázza, semhogy emeli azokat, akik nem bírnak annak érvényt szerezni. És végtére is: mért veszed oly halálbiztosra, hogy alulmaradsz? Hát már muszáj elhinni, hogy a létező bajt az önkényuralom biztonságban meggyógyítja, mint a szabadság? És elhiszed, hogy lehet olyan tartós egy uralom, amelynek a társadalom harlála ad életet? Lassource, a girondeista képviselő, ezekkel a szavakkal búcsúzott el a konventben hegypárti ellenfeleitől: mi meghalunk, mert a nép alszik. Ti akkor haltok meg, ha egyszer mégis fölébred. Tudd meg, hogy minden hatalom saját alapelveinek túlhajfásaiban szokott megsemmisülni. És hidd el: néha szükséges, hogy a szegény vándor a felhalmozódott aggodalmak és fájdalom súlyával terheltén küzdje át magát a kétségbeesés ingoványán és siralomvölgyén, mielőtt elérné az aranytól csillogó bérceket, amelyeknek puszta megpillantása is bőven kárpótolja minden fáradságáért és félelemért. Méltatlan volna Hozzád, hogy feladj egy harcot, amelyet még el se kezdte.

1935. MÁRCIUS 17.

TONUZÓBA ÉS AZ ALKOTMÁNY

A kormány szelídebb és ráncosabb arcú reggeli újságja, amely a »fontolva haladás« méla akkordjainak unalmas kintornázásával bűgatta el magáról a közfigyelmet, március idusára misztikus megfiatalodáson ment keresztül. Azt írja a félhivatalos, hogy »1848-tól éppen 1935. márciusáig kellett várni a magyar ifjúságnak, mire néhányan magukra ölthették a közélet tógáját«, hogy eleddig »a bölcseségnek nevezett elzárkózás kormányozza a magyar világot« s hogy »a nemzet természetes életerőiből fölhasználatlanul marad az ifjúság televény ereje«. A politikai megújulásnak, illetve megfiatalodásnak ezt a csodáját sikeresen véghezvitte egy kiadós és erőteljes vorönoffi műtét: a rokkant, kiélt hadastyán mirigyei balzsamos hatásokat kaptak attól a nagyszabású vérátömlesztéstől, vagy ojtó eljárástól, amelynek klinikai telepévé vált most, úgylátszik, az ország megmaradt része a hirtelen kirobbant »alkotmányos küzdelemben«. Végre hát itt a magyar Giovinezza! — kiált fel a félhivatalos —, itt a fiatal évjáratok rohamosztaga, amely eddig a meghalni nem akaró múlt miatt kényszerült ácsorogni, szorongani és tétlenkedni a pályaudvarokon, minthogy egy vonat se indult el azokról, amelyre mint korosztály, mint nemzedék szállhatolt volna fel összes szellemi cókmojkjával együtt. Való igaz: történetünkben nem volt még példa rá, hogy az ifjú titánok hada ekkora tömegszervezettségben ostromolta volna az Olympust. Hogy ifjúság vagyok, hogy mint ifjúság követelek magam részére kivételes elbánást a politikai erők mérkőzésében, s hogy mint ifjúság rohamozom meg a vének által megszállva tartott stallumokat, ez meglehetősen ismeretlen és főként szokatlan esete és fajtája a generációk közti küzdelemnek.

Az élet törvényét az állandóság és a változás viszonya szabályozta minden időben. E viszonyban a változás elvét a feltörő ifjonti erők képviselték, az állandóság felemét pedig az idősebb generáció szolgáltatta a maga érettebb életből cseségével, nagyobb tudásával s tisztultabb és higadtabb természetével. Ha a fejlődésből hiányoznák e regulatorok akármeryike: a társadalom és a nemzet életét vagy a petyhüdes és az érelmeszesedés emésztené el, vagy olyan szeleburdiság kerítené hatalmába, olyan szilaj, fékezhetetlen csikói tüzek hajszolnák árkon-bokron keresztül s annyira elragadnák a fejlődés »gyors talyigáját«, hogy a sebes vágatásban nyakcsigolyája törnek el. Elpusztulni és meghalni sokféleképpen lehet. Azért nem kívánjuk sem a meddő vénnek uralmát; s a hajthatatlan aggok marazmusát, de nem kívánjuk azt sem, hogy olyanok kormányozzanak bennünket, akik talán még csikófogaikat se hullatták el, vagy akiknek ha benőtt is a fejük lágya, nincs ahhoz való vágott dohányuk, hogy a közhatalmat és a közéletet pusztán az érvényesülés tömegviszketege miatt meghódítsák és kisajátítsák. Az Első Konzul annakidején ezt a jelszót adta ki: *la carrière ouverte aux talents* — az érvényesülés nyitva áll a tehetségek előtt. A tehetség, amely az érvényesülésre jogosított az ifjú Bonaparte uralmának mézesheteiben, nem a fiatalság dicső privilégiuma volt. Ezért adott helyet marsalljai sorában az öreg Massenának éppúgy, mint a fiatal Moreaunak, vagy Pichegrunek, a vén jakobinus Augeraunak éppúgy, mint az ifjú Bernadottenak vagy Soultnek, a fehérhajú bölcseségnek éppúgy, mint a forrófejű vakmerőségnek. Ő, aki káoszból teremtett új világot s aki egy plejáddal szórta tele a francia dicsőség égboltozatát, a tehetséget és az elhivatottságot nem korlátozta vagy monopolizálta saját nemzedékére, hanem felkutatta azt a régi rendszer embereiben éppúgy, mint a forradalom gyermekei között. S aki oly tudatosan, oly rendszeresen és oly tömegesen állította és szelektálta az ifjúságot a maga lobogója alá, mint sem előtte, sem utána senki a césároknak és a diktátoroknak közül, s aki másokkal, közönséges halandókkal szemben csak a cél és az eszköz viszonyában tudta magát: szivesebben elfogadta az államügyekben tanácsait egy Talleyrandnak, egy Sieyèsnek, vagy akár egy Fouchénak is, mint azoknak a harcias és ifjú keruboknak, akik trónja zsámolyán térdepeltek. A

napóleoni empire alkonya összeesik azok jelbocsátásának időpontjával, akik ha rossz és önző szolgák voltak is, de általában jó és eszélyes tanácsadóknak bizonyultak. S végtére porból fölemelt marsallok közül is akadt nem egy Marmont, aki — mint a franciák mondták árulásáról, — »elraguzálta magát« (Marmont ugyanis Ragusa hercege volt).

Nehogy azt hígyjük, mintha 11848-tól 1935-ig az ifjúságot kimarták vagy kinullázták volna a magyar közéletből. Csakhogy ez az ifjúság nem mint kollektiv korosztály árasztotta el a porondot, hanem mint egyéniség, az egyéni képesség zománcával, a tudás és felkészültség útlevelel Szilágyi Dezső még nem volt egészen negyvenéves, amikor vezértársa lett a harminchároméves Apponyinak az egyesült ellenzékben. Az idősebb Ugron Gábor harmincötéves korában már országoshírű szónok és szélsőbali pártfőnök, aki mögött ott állott már a garibaldista önkéntesség a francia-német háborúban:és a székely puccs 1877-ben. Tisza István és Andrassy Gyula — hogy római módon fejezzük ki magunkat, a megfiatalított félhivatalos után — még szinte alig öltötték magukra a toga virilis-t s már nemcsak valakik voltak, hanem oszlopos emberek, pártvezérek s bizonyára senki se meri állítani, hogy a születés vagy az évjárat, szerezte meg nekik kivételes pozícióikat. Wekerle Sándor harminchatéves korában a pénzügyminisztérium vezetője, s el se éri a negyvenkettedik évét, már miniszterelnök, kinek nevéhez a hatvanhetes korszak legnagyobb gazdasági, pénzügyi és egyházpolitikai reformjai fűződtek. A harmincéves Széll Kálmán 1875-ben pénzügyminiszter, s harminchároméves korában már le is mondott, mert a boszniai megszállás költségei fölbillenéssel fenyegették az általa megteremtett államháztartási egyensúlyt. Lukács László negyvenkétéves korában Wekerle államtitkárja, negyvenötéves korában pénzügyminiszter és a »Bánffy-kabinet gyöngye«. És így folytathatnánk a példák fölsorolását annak bizonyítására, hogy »a nemzet természetes életerőiből nem maradt fölhasználatlanul az ifjúság televény ereje«. A különbség mindössze az, hogy az érvényesülés nem a korosztály uniformisában jelentkezett. Nem azzal a jelszóval dörömbölt a régi ifjúság a karrier vaskapuján, hogy: jaj, de fiatal vagyok, eresszetek be tüstént; a közélet porondjára, ahol az öreg gladiátorokat le fogom

teríteni, különösen ha felsőbb hatalmak is segítségemre lesznek. Ahogy az öregség nem ad menlevelet vagy jogositást arra, hogy a képesség és a tetterő hijján kisajátítsa az állásokat és a stallumokat, úgy a fiatalság egetvívó hevülete és becsvágya se lehet egymagában belépőjegy azokra a helyekre, ahol az ország sorsát intézik. A történelem számontartja az erőteljes aggastyánokat (Radczyk, Disraeli, Wellington, Gladstone, Hindenburg, stb.) és számontartja a korán elfonnyadt és megaszalt ifjakat, akik, Dosztojevski szerint, megrothadtak, mielőtt megértek volna.

Lehet, hogy ez a fiatal nemzedék erkölcsi és szellemi értékekben gazdagabb, mint akár a letűnt generáció volt, akár a mostaninak az a része, amelyet időkora ugyan nem, de alapvető kérdésekben vallott felfogása riaszt el attól a mozgalomtól, amelyet politikai érvényesülése céljából magas protektorok ösztönzésére megindított. Tisztelet a kivételeknek, kiknek száma lehet jelentékeny, de hangjuk nagyon is halk, majdnem elenyésző: ebben a társaságban elsorvad az alkotmányosság iránt való érzék és a szabadság öntudata, amely atavisztikus eszmekincse volt annak a másik reformnemzedéknek, amely a negyvenes években és a szabadságharcban tette le a szigorlatot s állta ki a próbát a maga európaiságával és törzsköös magyarságáról. Nemcsak a közeli parancsuralmak démonikus igézete hervasztotta ki belőle a magyar alkotmányos életet, hanem, mert ezt az alkotmányos életet már csak csökevényeiben, hézagos, akadozó, ziháló életritmu-saiban látta és érzekelte. Ne hígyjük, hogy a történelmi műveltség, amelynek ez a nemzedék annyira hijjávai van, afféle velünk született ősz haj, amely kishitűvé tesz ben-, nünket a jövővel szemben s amelynek túlnagy mértéke megtámadja az élet plasztikus erejét, azaz azt a képes-séget, amelynél fogva egy nép önmagából sajátlagosan fejlődik, multat és idegent átformál és bekebelez s eltört formákat önmagából újra alakít. Az antikvárius színezetű történelmiség bágyadt alkonyi fényét ne tévesszük össze az alkotmányos erőnek radioaktivitásá-], azaz annak a lénynek kisugárzásával, hogy a mi nemzedékünk a nagy történelmi összefüggés tagja és a fejlődés láncszeme, amely felelős telteiért az utókor előtt.

Meinecke, a nagy német historikus szerint ez a Tör-

ténelem így szól az egyes emberhez: »Számodra nem vak sors vagyok, ki nem enged választást neked a gondolkodásban és a cselekvésben, hanem feladat, amelynek megoldására hivatva vagy. Gyökereztess meg lelkedben azt az erős reményt, hogy Bennem a te legbensőbb és leg-sajátosabb lényeged fog fennmaradni, ha mindjárt egy parányi fonál is ez királyi köntösömben. És így kiáltok Hozzád: Légy szabad és légy önmagad!« Lehet, hogy a német fajnak ez a történelmi eszmélkedése, ez a sajátlagosan önmaga: teremtette meg a nemzeti szocializmust. Ami egészen bizonyos, az az, hogy ha [mi, magyarok, önmagunkkal és önmagunkban akarunk refejzmi törítés és levonás nélkül, akkor legalább is oly tüzetesen kellene ismernünk és tisztelnünk az alkotmányos szabadságot, mint önerejű magyar történelmi lélekformát, mint ahogy ez a reform-nemzedék térdre rogy most az idegen istenek előtt és öneszmélés hijján a hitlerizmus szálláscsináló ja lesz, amikor a turánizmus táltosává szegődik, vagy amikor — mint a miniszterelnök mondotta néhány évvel ezelőtt — Tonuzóba árnyékát simogatja.

1935. ÁPRILIS 7.

SUTTOGVA BESZÉLJ!

»Itt irtóztató sírás-rívás vagyon. Az Isten vigasztaljon meg bennünket« így jajgatott fel a bánat és „a kétségbeesés Mikes Kelemen levelében, a magyarok legkomorabb nagypéntekjén, a rodostói száműzöttek megfogyott kis seregéből, akik ott állottak a fejedelem halotti ágya körül sötét idők történelmi tanúi gyanánt, hogy miképpen lehet ragaszkodni egy emberhez és egy emberben megismerkedni egy gondolathoz. Ezelőtt éppen kétszáz esztendővel történt mindez. 1735. április 8-án, a nagyvilág egy rejtett kis zugában, azon a tenyérnyi tengerparti helyen, amelyet a török vendégszeretet biztosított]annak a férfúnak számára, aki maga volt a legtökéletesebb elvhűség és önzetlenség, a soha el nem ernyedő intranzigencia, szinte szeplőtelen politikai fogalom, megtestesülése egy nemzet reményeinek, iszonyú vergődéseinek és el nem lankadó hitének önmagában. Ezen a kis rodostói telepen vetette meg a lábát a tagadás szelleme mindazzal szemben, ami egy világ- és országrend építésével kapcsolatban ment végbe az elhagyott hazában. S ha Rákóczi csillaga eltávolodott vagy elhomályosodott is korának és nemzetének emlékezetében, sőt egy országgyűlés hazaárulóvá is bélyegezte: ő valóban érezte és tudta, hogy egyszer elkövetkezik az az idő, amikor népét semmi sem fogja jobban foglalkoztatni, mint az, hogy igazságot szolgáltatson neki. Ha útja járhatatlanná is vált az elköltözését követő évtizedek magyar ivadécai számára, ha nevének pusztai említése is a diadalmas hatalmi rendszer tilalomfáiba ütközött, ha még évszázad múltán is Bécsnek büszke vára megreszkett felborzongó árnyától: a magyar nemzet legnagyobb dicsősége marad, hogy szívéből és elméjéből soha nem tudták kielegetni géniuszának halhatatlan újjjlenyomatait és

az idő pora és rozsdája alól tisztábban és teljesebben tündökölj fel a legnemesebb szabadsághős asztrális lénye. Apadhatatlan erejét onnan merítette és meríti ma is, hogy a magyarság örök politikai religiójának volt kifejezője, hitvallója és mártírja, hogy végső tisztaságában, nevének! pusztá gondolására is kicsorduló könnyek és megroskadó térdek felelnek. Személyiségének varázsa azért oly megvihatatlan, mert egy nemzet érzelem világának végtelen pusztaságaiba tudott elmenekülni, ha megtámadták és üldözöbe vették. Nincs senki, legalább a mi történetünkben nincs, akit annyira mélyen szívébe zárt volna a nép, és nemzeti köztudat, a magyarság érzéseinek és idegpályáinak emlékezőtehetsége, mint őt; sőt idegen társadalmak se emelték egyetlen történelmi alakjukat se oly magas piedesztálra az osztatlan nemzeti kultusz oltárán, mint tette azt a magyarság II. Rákóczi Ferencel.

* * *

Nemcsak a romantika kék virágainak kertjében áll az ő alakja az életteljesség klasszikus erejében és épségében. Mindenünnen körülveszik és oltalmazzák őt a mezők lilomai, az erdei és mezei vadvirágoknak kiirthatatlan és letarolhatatlan sűrűje, annak a népi és nemzeti Jke. gyéletnek leronthatatlan bástyája, amely mögé ő sáncolta^ el a magyarság szociális, nemzeti és alkotmányos gondolatának egységét, Az értelmiségi osztály olykor elfordulhatott tőle a maga opportunizmusában, vagy reálpolitikai szemléletében. A nép, a fekete barázdák fiai, sohase lettek hozzá hűtelenekké. És ha ez a nemzet annyi vergődése és elcsuszamlása után visszatért jobbik önmagához és felvanszorgoú bűneinek és gyarlóságainak ingoványából, mindig abba a csodálatos, finom mívű obeliszkebe kapaszkodott, amely, mint az erő és a bátorság sziklája, emelkedett ki az egyetemes szolgaság siványából. Valahányszor ez a nemzet a megpattanásig tudta feszíteni tehetségeinek és erőinek ijját, szemét a siker reményének biztonságával szegezhetette Rákóczinak emberfölötti méretekre nőtt s a századok korlátjain áthajló alakja felé, mint aki tértől és időtől függetlenül »fegyverre és szabadságrahívó szózata a magyar népnek, fehér galambot, aki az ő szelleme volt csak néha pihent meg, oh, nem a biztos fészekben, hanem a tőr hegyén, amelyen végigcsorog az

áldozat vére. Ez a soha meg nem alvadt vér ma bőségesebben patakzik belőle, mint bármikor, a remény és a kétségbeesés periódusaiban, janno 1935, az elrabolt Kassa dómjának fejedelmi sírboltjából.

A Báthoryak vérenek sarja. Zrínyi Ilona fia. A Rákócziak oroszlánfájának legnemesebb ivadéka s — mint Rávasz László írta — a tiszai és a dunai magyarság vilásképi kettősségének összeolvadása. A neuhausi jezsuiták növendéke, krózsusi vagyon örököse, Kollonics gyámfia, a császár keresztgyermeké, a bécsújhelyi kazamaták rabja, emigráns Lengyelországban, pórvezér és vezérlő fejedelem, az erdélyi Tündérkert ura, a Habsburg császárok ostora és trónjuknak földrengése. Hitregebeli hős és sorsverte hadvezér. Széchenyies nemzetnevelő, végtelen szelídség és végtelen állhatatosság, keresztényi áldozat es konok dac. Nagy Péter cár barátja, Lengyelország trónjelöltje, XII. Károly svéd király partnere, bolygó csillag a Napkirály udvarában, elegáns világfi és elragadó nagyúr. Groboisi vezeklő, akit láttak könnyeibe fagyva, mint Szent Bernátot, sztoikus bölcs és fáradhatatlan tervekóvács, janzenista remete és rodostói hajótörött. Szent Ágoston tanítványa, magános tépelődő. Barokk uralkodó, pompás szónok, jeles prózaíró, róla szóló francia hősköteményeknek fényfelhőkbe vesző alakja, »kire bámulva tekint a világ s különös tisztelettel a Föld legnagyobb királya«. Büszke gálya és szánalmas hajóroncs, hogy végül is, mint magyar csaknem reménytelenül szálljon sírjába egy halálosan idegen világban: íme mindez ő külön és együttvéve. Van-e hozzáfogható regényhős az emberi történetekben? És van-e olyan lelkierő, mint az övé, aki mindent, vagyont, hitvest, családot, hazát föláldozott egy rögeszméért — mint Wratislaw kancellár mondta róla, — az álmok birodalmának javíthatatlan vándora — mint Saint-Simon írta róla — egy ideálért, mint nemzetének legjobbjai hiszik, amely mindörökre összeforrott és azonosult az ő nevével? Vajjon kinek szívében ne visszhangzanék ma is Károlyi Sándorhoz írt búcsúlevelének nemes és férfias pátosza, a reálpolitikai megalkuvás és az elvi intranszigencia örök pörében: »jobban szeretem tiszta, tökéletes lelkiismerettel Istenbe vetni reményemet egyedül, mintsem hitetlenségemmel azt megmocskolván, attól is mind eltávoznom, mind értelmetlenné tenném magam. Ez olv végső rezolúció, amelytől csak a

halál vála.szt e. S nincs oly nyomorúság és rabság, amely elmémben habozást okozzon«.

Ha mégis azt kérdeznék tőlünk, hogy napjainkra szóló tanulság és okulás gyanánt minő vonás kapja meg tekintetünket és ragadja meg figyelmünket a gloria és a tragikum fény- és gyásztónusaiba iktatott emberi és politikai ábrázatról, ha azt kérdeznék, hogy az időnek és az alkalomnak minő sugártörésében ér el hozzánk tündöklése és bukása: azt kell mondanunk, hogy a politikai és szellemi szabadság, az alkotmányos nemzeti jogok epikus hőse az, aki ma is felizgatja létünk legbensőbb részeit és aki mostani problémáink nyelvén szól hozzánk. Rákóczi minden tétovázás nélkül utasította el magától a diktatórikus módszereket, holott világszerte akkor is egy nagy koreszme szuggesztíójávi jelentkeztek azok ahobbesi államleviathanban és a barokk uralkodási gondolatnak minden személyi szabadságot eltípró, vagy elsodró áramlatában. Mert ha Rákóczi egész valója szerint nyugateurópai életformája személyiség volt is, mindenek előtt magyar államférfinak és az alkotmány védelmezőjének tudta magát, mindenkinél jobban áthatva attól az érzéstől és meggyőződéstől, hogy nem alázhatja és taposhatja rabszolgáivá, akiket fölszabadítani akart.

Nem kételkedünk benne, hogy ez a szigorúan alkotmányos gondolkodás kisebbítette-e a szabadságharc hadműveleteit, esélyeit, amelyek szigorú katonai szempontból véve, kívánatosná és szükségessé tették volna az egy vasakarat hajthatatlanságát és a hatalom abszolút egyöntetűségét. De ha nemzetével, népével és társadalmával szemben ugyanazokat a despotikus és alkotmányellenes eszközöket alkalmazza, mint aminőket a bécsi udvar s mint amelyek ellen »fegyverre hívó szózat lett a pusztá hazában«: micsoda jogcímet, miféle erkölcsi igazoltságot kapott volna óriási heroizmusa és áldozata? Tudjuk, hogy a nemzetet gyakran saját balga és tévelygő ösztönei ellen kell kormányozni. De semmiféle sikernek szofizmája nem mentesítheti a szabadsághóst attól a felelősségtől, mondjuk inkább: attól a lelki kényszertől, hogy csak olyan fegyverekkel szabad harcolni egy eszméért, amelyek nem kétélűek s nem sebzik meg halálosan azt az ideáig amelyért a kardhoz nyúl. És erről különösen ma ne feledkezzünk meg, mikor napjaink porondjára idézzük Rákóczi szel-

lemét. Nem lehet Rákóczit ünnepelni és egyúttal legsajátabb egyéniségét és vezetőgondolatát megtagadni, vagy elhomályosítani az alkalmi tirádák és bombasztok sivár eszmei zűrzavarában. Ha nem tiszteljük őt lélekben és igazságban, akkor ne is zavarjuk meg szellemét. És inkább mondjuk el azt a szonettet róla, amelyet Michelangelo karcolt a firenzei Medici-kápolna »Éj«-szobrának vonagló márványára, amelyben hazájának eltemetett szabadságát örökítette meg és siratta el:

Aludni jó és kőből lenni kék,
Amig tart a gyalázat és az átok;
Nagy szerencse, hogy nem hallok, se látok,
Oh ne költs fel hát! suttogva beszélj!

1935. ÁPRILIS 14.

A NEP ÉN VAGYOK

Választási technikusok és e célra felkészült alkalmi statisztikusok gőzerővel dolgoznak, hogy kiszámítsák és a számadatok csalhatatlan érveivel megállapítsák a NEP győzelmének arányait és méreteit. Viszont a lehengerelt ellenpártok számfejtői nem kisebb buzgalmat fejtenek ki, hogy ugyancsak az abszolút számadatok és a százalékra való átszámítások alapján megnyugtatóbb és vigasztalóbb színeket kavarjanak az ellenzék vereségének komor csataképére. Amit mindenféle aritmetikai cigánykodások és bűvészmutatványok nélkül, tárgyilagosan meg lehet és meg kell állapítani, az az, hogy a választások külső képe korántsem oly ragyogó a NEP szempontjából, mint a megszerzett és elharácsolts mandátumok számszerű összege bizonyíthatja és feltüntetheti. Ha nem kortörténelmi elévültség még parlamentárisán gondolkodni és népképviseleti alapon okoskodni, akkor az osztó igazságnak tartozunk bizonyos tények lerögzítésével, bizonyos következtetések levonásával.

Nagyfokú képmutatás volna például tagadni azt, hogy a választások folyamán, nem lehetett országszerte érezni az úgynevezett hideg terror fuvallatát, azaz a közvélemény átformálásának olyan fejlett, mondhatni tökéletes mechanizmusát, amely igen sok helyen fölöslegessé tette a régi romantikus és drasztikus »meggyőzések« ismert eszközeinek aggálytalan kiaknázását és latbavetését. Az évtizedes gyakorlatban bevált gépezetet nem is kellett siettetni a maga szokványos vágányain. A hatósági erőszaknak pusztán árnyéka is elég volt, hogy a választópolgárok egy részének bátorsága az inukba szüljön és a közrémület hangulata rohanja meg a lelkeket. Ha egy nép megszokja a félelem által való kormányoztatását, akkor nehezen lehet már más

módszerrel boldogulni vele, mint a társadalom leigázталásával. A magyar nemzeti társadalom — mi tagadás benne — elkoldusodott és elszolgaiasodott. Gerincében nincs már talán egyetlen ép csigolyája és töretlen bordája sem. A kormány győzelme előrelátó elmék előtt egy pillanatil se lehetett vitás. Amikor feloldotta magát régebbi Ígéreteinek és kötelezettségeinek béklyói alól s felhatalmazást kapott a választási röglönítélet végrehajtására, csak a saját szenvedélyeiknek és indulataiknak gőzében füstölgő egzaltádók ringathatták magukat abban a hiú képzelgésben, hogy az ellenzéki pártok, a maguk szétporlott halmazállapotában, világnézeti, elvi, taktikai és alkotmányjogi frakciókra bomlottan, a siker reményével állhatnak ellen a fergeteges tatárjárásnak.

A kormánypárt esélyeit nagymértékben gyarapította az élharcos szervezet és a dömpingsajtó, amelynek közhangulatvarázsló erejével szemüccii az ellenzék csak immelámmal „súlyos depresszív lelkiállapotban lévő néhány újság halk támogatására számíthatol. És rögtönzött, alkalmi, népfölkelő-szervezetekkel dolgozhatott. Ne felejtjük el azt a tömegpszichológiai jelenséget se a NEP győzelmének oknyomozásából, hogy hosszú idők óta a magyar kormánypolitika sohase tudta magát a nép egyszerű gyermekeinek színvonalára nivellálni, mint a mostani. Azt, amit az úgynevezett gyakorlati politika maró és tudatlan gúnnyal doktrinairizmusnak mond, ami alatt azonban a politikára való módszeresi fölkészültséget és tudományos műveltséget kell érteni: csaknem maradék nélkül kiirtották az új Házból. E nagy többségnek, vagy az azt megválasztó közönségnek bizonyára alig akad tagja, akit olyanféle skrupulusok zavartak volna, mint Taine-t, a legfényesebb francia elmék egyikét, aki ezt írta visszaemlékezésében: »1849-ben, huszonegyéves koromban, nagy zavarban voltam. Minthogy nem tudtam, hogy kire szavazzak roppant kerülőt kellett tennem, nagy megeröltetéssel. Húsz évig kellett a levéltárakban dolgoznom és tíz kötetet megírnom, hogy megtanuljam azt, amiről a legutolsó falusi politikus is azt hiszi, hogy veleszületett tudománya.«

Egy nagyon tehetséges reformifjú, Caelius, a római köztársaság sülyedő korában így magyarázta meg a politikai orientációt az öreg Ciceronak a belső küzdelmek alkalmával, amíg csak a népgyűléseken es a szenátusban folyik

a küzdelem, a becsületesebb párthoz kell csatlakozni. De ha egyéni létérdek és becsvágyak szerencséje forog kockán, a társadalomnak polgárháborúszerű állapotában, akkor mindig az erősebbel kell tartani s a nagyobb biztonságot nyújtó pártot kell a jobbiknak elismerni. Ez a korhangulat és felfogás irányította ma is azokat, akiknek a politikai közéletben való elhelyezkedését, karriervágyak irányították: úgymint a politika viharos napjaiban gombamódra elszaporodó konjunkturistákat, a csörtetőket és a törtetőket, az ismeretlenség homályából felkunkorodó szerencsefiakat, minden árnyalatukban és válfajukban. Vakság volna azonban kételkedni abban, hogy Gömbös Gynla reformista vezérszólamainak és népszerű ütőszavainak kalapácsi otthagyták nyomdokaikat a közvélemény és a közhangulat üllőjén. Az ellenzék elveszítette lélekjelenlétét a reformjelszavak forgószeleiben. Működő- és hatóerejének átmérőjét még kurtábbra fogták a kormányzati és közigazgatási hatóságoknak célszerű tilalmai és vegzaturái. Lehet-e hát csodálkozni rajta, hogy ez a szegény, elgyávult, a helyi és vidéki hatóságok által felzaklatott és elrémített, a dömpingsajtó által megzavart és niegtántorított, az élharcos-vadászoktól megrohant magyar társadalom, mint egy halálosan meghajszolt vad, megvonaglott a villogó török között és kimerülten beleesett a meszerien kiagyalt csapdába?

A győzelem kétségkívül nagy, de korántsem megsemmisítő. Gömbösnek sikerült majdnem olyan többséget kiráznai az itt-ott megjavított szerencse urnájából, mint Emil Ollivier-nek 1869-ben, a második francia empire részére, amely csaknem két éviizeden keresztül alkalmi népszavazásokkal dolgozott, hogy végül is parlamentizálja magát. Ezek az 1869-iki választások összesen öt ellenzéki képviselőt hagytak meg hirmondókul, — igaz, hogy köztük olyanokat is, mint az öreg Thiers, Jules Favre és Gambetta. És íme, alig egy év múlva ez az agyaglábakon nyugvó napóleoni empire összeomlott és semmivé vált. Az ilyen nagy és egészségtelen győzelmek rendszerint magukban hordozzák hirtelen katasztrófájuk csiráit. De ha most e győzelem elemzésénél figyelmen kívül hagyjuk az erkölcsi szempontból mit sem jelentő egyhangú választásokat, megállapíthatjuk, hogy a titkos és nyilvános kerületekben szerzett NEP mandátumok az összes szavazatoknak

ötven százalékát se teszik ki. Ha ez az eredmény, különösen magyar viszonylatokban, elegendő is az alkotmányos és parlamentáris kormányzatra és a reformprogram végrehajtására, korántse jogosíthatja és bátoríthatja föl a kormányt, hogy ezt az óriási minoritást, vagy mondjuk így: a szavazatoknak legalább a felét tekintet nélkül hagyva, a magyar nemzetet és a társadalmat egy parancsuralom jármába törje. De arra, hogy reformokat akarjon és alkosson, nincs is szüksége a diktatúrára, hiszen — az apróbb és nagyobb szépséghibákról és máj foltokról nem beszélve, — mögötte olyan nyomasztó parlamenti többség áll zárt sorokban, amely minden törvényjavaslatához készséges engedelmességgel nyújtja szavazatát és szankcióját. Egy alig ötvenszázalékos szavazatállomány — Gömbös Gyulának minden alkalmi népszerűsége mellett is — nem nyújthat jogcímet és fölmentvényt oly eljáráshoz, amely a kormányzat súlypontját a törvényhozás illetékes és alkotmányos szerveinek hatáskörén kívülálló t^eezökre csúsztatná át. Valljuk be ugyanis, hogy egy nem is egészen ötvenszázalékos nemzeti egység: nem nemzeti egység.

Ez a nemzeti egység eredetileg egy politikai triptichonnak tervezetett, amelynek közepén Gömbös Gyula áll, a NEP-nek körüle tolongó hadával, egyik oldalán Eckhardt Tibornak politikai kíséretével, másik szárnyán pedig Wolff Károlyék keresztény gárdájával, hogy az egységnek ez a hármassága és a hármasságnak ez a misztikus egysége fejezze ki az »új korszak« és az »újvilág« sajátos politikai eszmetartalmát és crotagozódását. A választások eredménye óta azonban a nemzeti egységnek ez a triasztikus ábrázata lényegesen megváltozott. A gombosi arcvonások megerősödtek és megkeményedtek, holott az eckhardti és a wolffi árnyalatok megfakultak és majdnem eljelentektelenedtek. Gömbös Gyulának óriásivá nőtt pártja, mint egy boa constrictor, ölelte magához és roppantotta meg nemzeti egységének kiszagda és fővárosi különítményét.

Ä választások előtt az a moltkei hadműveleti elv volt a jelszó: külön menetelni és együtt ütni. Ma már a Vezér a maga felduzzadt tábora és a hadserege fölött szemlét tartva, valamint ama segédcapatain is, amelyek a NEP két szárnyán meneteltek és erejük és önbizalmuk fogyatékaival és töredékével jutottak el a célpontokhoz, hogy

résztevegyenek a közös győzelem lakomáján: alig hihető, hogy a triumfátornak kedve lenne az osztozkodásra diadalának babérjain és trofeumain. Viszont mitse kell többé tartani, legalább is nem az ellenzéken, azoktól a szövetségeseiktől, akik a választási csatában elhullatták fogaiukat és karmaikat. Ha nem is mondhatja el magáról Gömbös azt, amit XIV. Lajos, hogy tudniillik az állam én vagyok, azt mindenesetre elmondhatja a győzelem verőfényétől sugárzó öntudattal, hogyha nem is a magyar nép, de a magyar NEP én vagyok.

1935. JÚNIUS 9.

KATONA ÉS PÁRTVEZÉR

A politikai és katonai szakma viszonyáról nem abban az értelemben szólunk, ahogy Clausewitz a hadművészetet, azaz a hadműveletet a politika más eszközökkel való folytatásának fogta fel. Sőt nem is a mával való abban az összefüggésben, hogy világrészünk nem egy államában magas katonai személyiségek irányítják az országok és népek életfunkciójának folyamatát. Ámbár el kell ismernünk, hogy elmékedésünk alkalmosságának az adja meg a napirendi indoklását, hogy a politikai, gazdasági, szociális és osztályharcokban vergődő társadalmak és nemzetek Európa fontos részeiben a kard oltalma alatt keresnek menedéket. És ha a marciális uralom képviselői nem is mindenütt karrierkatonák, egész hatahm alapeszméjük, formájuk és gyakorlatuk a tekintélyi és fegyelmi rendszernek olyan kétségtelen nyomait árulja el, amelyek az újkori néphadseregeknek és militarizmusoknak leglényegesebb sajátosságaiból kerültek át a politikai életbe. Maga a népi és demokratikus államkormányzat princípium, a tömegek szociális felemelésének célgondolata, az osztályharcok kiegyenlítésének, vagy befejezésének ábrándja s a gazdasági anarchia megfékezésének a legszélesebb társadalmi rétegeken áthévülő vágya sodorta az európai polgárosodást arra a fejlődési fokra, amelyen a római civilizáció esett át a Krisztus előtti első és második században. Az emberek a polgárháborúk és az osztályküzdelmek miatt való állandó jogrendi- és életbizonytalanságban inkább hajlandók feláldozni egyéni és politikai szabadságuk legnagyobb részét s kimerülten fogadják el legfőbb törvényhozó gyanánt egy győzelmes katona, vagy egy népvezér uralmát. A népies és demokratikus egyeduralmat tehát

mindenütt a kard formálta ki, ha véletlenül nem esett össze egy legitim uralkodóház politikai alapelvével és hagyományával.

A Gracchusok gazdasági és társadalmi forradalma azért omlott össze, mert húzódoztak mozgalmuknak katonai megszervezésétől és a komiciumok állhatatlan hangulataira bízlak reformjaik sorsai. Az uralkodóosztályok ellenállását nem bírták legyűrni a római alkotmányadta lehetőségek és eszközök által. Egyébiránt is a Krisztus előtti második század latin társadalmában még oly mélyen éltek a törvényesség és az alkotmányos jogrend szabályai és íratlan hagyományai, hogy a második Gracchusnak; az elnyomott osztályok fellazítására irányuló merész törekvéseit a plebejus- és proletártársadalom is — egy pár kalandor és a nagyvárosi csöcselék kivételével — bűnös merényletként utasította el magától. Évtizedek multán azonban az ellentétek gordiuszi csomóját a konzervalivék és a demokraták egyaránt karddal próbálták álszelni. Mindegyik párt a maga főnökei egy népszerű és szerencsés tábornok személyében kereste. A néptribunt felváltotta a katona. A szószéket a fegyver. A népgyűlést és a tanácsot a hadsereg. Ez az átalakulás oly módon ment végbe, hogy vagy a céhbeli katona vált népvezérré (Marius, Sulla, Pompeius), vagy az államférfiből lett szükség- és helyzetparancsolta hadvezér (Lucullus, Caesar). Amit ezeknek a százados kríziseknek tárgyunkra vonatkozó tanulsága gyanánt föl kell jegyeznünk, az az, hogy a katonákból felavatott nép- és pártvezérek nagyon gyengén és gyarlón állották meg helyüket a politikai porondon, holott a római történet folyamán, de később is, sokkal nagyobb eredménnyel tették le a hadvezéri szigorlatot azok a rendkívüli férfiak, akiket a szenálás, vagy a parlament vitatkozásainak légköréből sodort el végzetük a csatamezők zivataraiba (Caesar, Cromwell, Pilsudszki stb.). Ennek az oka és magyarázata kézenfekvő; illetőleg annak a különbségnek mértékében keresendő, ami a specialista és a lángész szellemi térfogatának arányai között megállapítható.

Már Napoleon tagadta a lángelme oszthatóságát és osztályozhatóságát és kétségbevonla a katonai zseninek,

mint önerejű tüneménynek önmagábanvalóságát és ön-létezését. A stratégiában, a hadművészeiben nem látott egyebet, mint a terepre alkalmazott józan ész és mint az ember- és a tömegléktan ismeret-öztönének az ihlet villámaként való természetes felpattanásál. A specialista a szakember nagyon is hajlamos tudományának egyoldalú felértékelésére. Arra, hogy az emberi dolgokat és a társadalmi jelenségeket a maga szakavatottságának górcsővével vizsgálja, vegyelemezze és a való élet más tényeivel és tüneteivel szemben elméretezze, vagy eltorzítsa. Már pedig egy specialistában sincs meg annyira sajjál személyes fontosságának érzete és a maga szakmája jelentőségének tudata, mint a katonában, aki vérben és húsban, azaz a történet legdrágább és legveszélyesebb építőanyagával dolgozik. Minden specialistát fenyeget az a veszedelem, hogy szemmértéke elaránytalánodik. S miközben a dolgok szikár törmelékei között böngész, gyakran igazi rabbinisztikus dühvel s nagy realistának tartja magát, képtelenné válik a jelenségek és a tények összefüggésének helyes felfogására és megértésére. A jó szakember rendszerint csapnivaló államférfi. Míg ugyanis az államférfi az intuíció csodás tisztalátásával, távlati viszonyban lát minden tényt és mint lehetőséget összes vonatkozásaikkal együtt, ugyanakkor homálytalan világosságban fénylik fel előtte a tényeknek és a dolgoknak fontossági hierarchiája és sorrendje s egyúttal azoknak rejtett és szimultán összefüggése is.

Még az olyan abszolút lángelme is, mint Napoleon, nem egyszer esett katonai szakmájának optikai csapclájába. Bukása, illetve pályájának lehajlása akkor kezdődött, amikor a hadi specialista merevsége és egyoldalúsága uralkodott el tiszta államférfiúi szellemén. A nagy politikai való-ságérezkélő, Talleyrand, akkor hagyta cserben, amikor arra a megismerésre jutott, hogy Napóleonban a haditechnikus őrzöngő túlzásait nem tartja többé kordában az államférfiúi józanság és mértéktartás ép és tévedhetetlen ösztöne. Mihelyt ez a ragyogó hadi-isten az államélet bonyolult szövedékeit és szövödményeit a katonai megoldások egyszerű és brutális képleteiben szemlélte és munkálta, mint politikai ember lehetlenné, alkalmatlanná, sőt veszedelmessé vált, következöleg európai érdekké emelkedett, hogy ezt a démoni lángelmét megfosszák a cselek-

vés eszközeitől és lehetőségeitől. Mindazok között a nagy katonák között, akikre válságos, időben egy nemzet rábízta magát, talán az egy Caesar nem esett áldozatul a gloire és a hadiszakember rögeszméje csábításainak. Mindvégig megmaradt annak, akinek érezte és tudta magát Pharzalus és Munda után is: államférfinak, a népi és demokratikus párt főnökének és a felfrissítésre szorult római hatalom újjászervezőjének. Akik őt 44-ben, március Idusán megölték, két emberöltővel taszították vissza a római civilizáció fejlődését.

A katonai szakember, mesterségével és természetével hurcolja a gloirenak, a rendnek és a fegyelemnek a tömegeket gyakran elvakító fénycsóvját, mint az üstökös az uszályát. A viharos és veszélyes szabadságra ráunt nyárspolgárokat megnyugtattja a katonai uralom rendje, viszont a sokaság fantáziájára mindig hatni fog a babérövezte kard presztízse. És ha még a katona szónokolni is tud: merész, lakonikus, dörgő mondatai sokkal alkalmasabbak a tömegek elvarázsolására, mintha egy hivatásos néptribun bombasztjainak szikraesője gyújtogatná. Az emberek a katonában az akció megszemélyesedését látják. Tudomásul veszik azt, hogy tapasztalat szerint a szavak és a cselekvések közötti hasadék átmérője a katonáknál sokkal rövidebb, mint »civil« politikusoknál. Ennek a hitnek mákonya nemcsak a tömegeket bódíthatja el (mint ahogy a boulangierizmusnál), hanem a jó sváda és a snájdig, tűzrölpattant tömondat néha az értelmesebb és magasabb rétegekben is illúziókat okoz, mint az ulmi Mack generális esete bizonyítja. Mackot szószátyárkodása alapján a hivatalos körök is Napoleon méltó ellenfelének tartották. Tudjuk, hogy a jeles férfiút 1805-ben a francia császár úgyszólván ütközet nélkül tette sakkmattá és kényszerítette gyalázatos fegyverletételre. Mack és Boulanger példája kissé megrendítette a távszónoklatokban tündöklő tábornokok hitelét, különösen egy Görgei, vagy egy Pilsudszki, Moltke konok és áthatlan hallgatagságának ellentétében, akik a beszélő generálisokkal szemben rehabilitálták a néma generálisok tekintélyét. Igaz, hogy nem minden hallgatagság feltétlenül bölcs és értelmes. De ajjallgatag ember — kivált, ha katona a fecsegővel szemben; a rangkülönség benyomását kelti az emberben. Beszélni, izegni-mozogni, hadonászni, frázisrakélálal eregetni nem a biz-

tonság és a fölény szokott, hanem a bizonytalanság és a szorongás. Nincs-e a hallgatagságból eredő évszázados presztízse az angoloknak, a némák e népének, mint Carlyle nevezte honfitársait? Nyugodtan állíthatjuk, hogy a szölröccsökben tobzódó katona éppoly természetellenes jelenség, mint a néma néplibun. Ezen az ítéleten az se változtat, ha a katona szerepet vállal a politikai közéletben. Mégis csak jobban szeretjük azt a darabos, nyers hadfit, aki nemzetének erejét ökölcsapások és nem frázisok súlyával méri.

Ez a természetes és rokonszenves egyoldalúság, amely át van halva attól a meggyőződéstől, hogy a katonai mesterség a történet legfontosabb alakító készsége, a mai világban több bajt okozhat, mint a régi kor egyszerűbb társadalmi viszonyai közölt.

Régebben is életbevágó fontossága volt annak, hogy a működő hadseregek mögött erkölcsileg és anyagilag teljes felkészültségű társadalom álljon. Ma azonban, amikor a frontot igazában az egész nemzet lelkiereje, anyagi teherbírásának legfelsőfokú megfeszítése, politikai harmóniája, szövetségeseivel és érdektársaival való abszolút egyöntetősége s minden porcikájának a nagy cél érdekében való mozgósítása kell, hogy alkossa; a technikus vagy a szakértő illetékességének hatáskörét messze túlhaladná u hadviselésnek csupán katonai szempontból és érdekből való felfogása és irányítása. Olyan eszményien egyszerű állapotról, amikor a király saját országának legelső minisztere és katonai vezetője is volt egy személyben, a modern világ sokrétű és bonyolult szerkezetében már álmolni sem lehet. Olyan roppant erőfeszítés, mint aminőt ma egy államnak békés, vagy háborús időben való vezetése jelent, csak akkor hajtható végre sikerrel, ha minden szakerő a vezető államférfivel szemben az eszköz és a cél viszonyában érzi magát, legyen az akár katona, akár mérnök, orvos, bankár, hivatalnok, vagy népnevelő. Csak az államférfi tudja a maga arányosabb, magasabb, egyetemesebb és szimmetrikusabb szemléletében egyesíteniL és összefogni a különböző szakértők és specialisták munkáját.

Ha bármelyik technicizmus szempontja vergődik túlsúlyra, akár személyi értékénél, akár állása kiválóságánál fogva, az egyetemesebb és átfogóbb államférfíui szemlélet és irányítás fölött: menthetetlenül bekövetkezik az a

katasztrófa, különösen egy olyan nemzetnél, amelynek erőforrásai nem kimeríthetetlenek és tartalékai korlátozottak. Hogy Németország nem tudott idejében tisztességes békéhez jutni, azt a nagy haditechnikusnak, Ludendorffnak, a maga hivatását és hatáskörét messze meghaladó beavatkozása idézte elő. Ludendorff méltó párja volt a francia engesztelhetetleneknek, azzal a különbséggel, hogy ez a francia párt Amerika és Anglia kifogyhatatlan forrásaiból merítette a maga létjogosultságát, Ludendorffé azonban csak a hadispecialistának, a szó jobbik értelmében vett korlátoltságából és néplélektani tájékozatlanságból. Nem mondjuk, hogy Clémenceaunak igaza volt, amikor 1917-ben azt mondta egy ezredesnek: a háborúcsinálás olyan komoly dolog, amit nem szabad katonákra bízni. Ezt a megállapítást igazságosan csak úgy lehet helyesbítenni, hogy a hadviselést nem szabad csak a katonákra bízni. Clemenceau a maga gyilkos szarkazmusával csak azt a tételt akarta megerősíteni, hogy jeles katonákkal lehet ugyan csatákat nyerni, de a háború megnyeréséhez, azaz a jó békekötéshez kiváló államférfiú szükséges. Ennek a tapasztalati igazságnak érvényességét az se homályosíthatja el, ha egy tábornok úgynevezett békeidőben a népi és szociális reformok képviselőjében, szövetségében, vagy ürügyével a maga személyes uralmát készül megvalósítani és ha rohamléptekben indul neki egy újvilág megteremtésének.

1935. JÚNIUS 16.

EMESE ÁLMA

Amikor nemrég Gömbös Gyula miniszterelnök Esztergomban méla borongással állt meg a szent romokon, amelyeket egy soha el nem múló dicsőség ereklyéi és relikviái gyanánt tárt föl a régészeti kutatás buzgalma a Várhegy rétegeinek gyűrődései alól, egy épen maradt falon ezt a föliratot olvasta: »Igazságos csak az, akit Emese szült.« »Akkor megdöbentem — úgymond —, minő messzeségekbe nyúlik el a hagyomány, a nemzeti dinasztia hagyománya. Századok nem tudták elpusztítani, s az Árpádok szellemét siratja vissza ma minden magyar... Ez a királyság az, amely után én vágyódom: magyar királyság után, mely kizárólagosan ezt a fajtát, a mi történelmi hivatásunknak megfelelően vezeti a jelen pusztaságából a jövő bizonytalan reménységei felé.« Mi magunk is nem egyszer állottunk a merengés, a borzongás és a felmagasztosultság áhítatos hangulataiban múltuknak szent rögein és kövein, a történet visszaérzésének és a múltba való visszamenekülésnek édesbús nosztalgiájában. Mint ahogy a fa érzi gyökerét és a lombok és a virágok koronája a törzsnek új meg új életet osztó, ronthatatlan és kimeríthetetlen vitalitását, úgy érzi minden magyar a maga öntudatában a történelem és a nemzet fogalmi összefüggését. Érzi azt, hogy nem gyökértelen nomádja világrészünknek, hanem láncszeme, paránya, molekuláris alkatrésze egy lelki, vérségi, erkölcsi, szellemi és politikai közösségnek, melyhez minden szent nevet egy ezredév csatolt? Egészen bizonyos az, hogy nagy államférfiaknál tetterezentő és serkentő hatása volt annak a titokzatos életegységnek, amelynek érzései végigáradtak szellemén, valahányszor olyan hely, táj vagy vidék lelkével találkozott, ahol egy nagy és fénylő mult elomlott fészkeből feléje szállott az a különös, rejtélyes, megfoghatatlan, igézetes fluidum,

amire csak elcsukló térdek és kicsorgó könnyek tudnak válaszolni, az az érzelmi reflex, amit Petrarca a fájdalom gyönyörének (dolendi voluptas) nevezte. De ha ezek a hangutai képek megkövesednek bennünk s az elmélázó retrospekción túl a jelent és a jövőt formáló és állandó életérzéssé és politikai értékmérővé váltak bennünk, akkor a múlt árnyhalásai leszünk s legfeljebb donquijotei ábrándokat horgászunk ki a historizmus tavából.

Ha egy nép érzülete megmerevedik, ha a történelem a múlt életét úgy szolgálja, hogy — Nietzsche szerint — a magasabbrendű és realiztikus életet aláassa, ha a történelmi érzés az életet már nem konzerválja, hanem mumizálja, ha csak az élet megóvásához ért és nem új élet fakasztásához, ha nincs többé kitaláló és irányító ösztöne az új életviszonyok számára, akkor az antikvárius színezetű élet- és politikai szemlélet sokkal inkább válhat használhatatlan történelmi jelmezzé, ócskasággá, vagy éppen a helyes és reális életcélok szemfödélévé, semmint azoknak harci lobogójává. Mert bármennyire megható is »Tonuzóba árnyékát simogatni« az abádszalóki rév mellett, vagy elringatózni Emese álomlátásaiban, a történelmi romantika túlnagy mértéke megtámadja az élet plasztikus erejét és a múltba révülő tekintetünket megfosztja a reális életviszonyok és lehetőségek józan mérlegelésétől. Történelmi öntudat nélkül képtelenség államéletet élni és irányítani. De a történelmi délibábkergetés szenvedélye még veszélyesebb futóhomokra csalhatja az embert, mint ha a felhalmozódott történelmi érzések festői limlomjai nélkül indulunk egy új és ismeretlen világ viszontagságai felé, vagy mint a miniszterelnök mondotta, a jövő bizonytalan reményégei felé. Gömbös Gyula visszasírja az Árpádok hatalmát és szellemét. Ugyan, van-e magyar, aki ne sírná vissza? »Hellász kincse egy elomló rom, a tied, hazám, egy szentelt fájdalom« — mondja a költő. Még csak azt se állítjuk, hogy a visszahozhatatlanul elmúlt dolgok idillikus földézése meddő, sőt kínos álomkört okozhat, ami csak akkor ártalmas egy nemzetre, ha vezető kormányfőfiára is átragad. Nem az abaj, ha szellemeket idézünk, hanem az ha olyan árnyékok után futkosunk a múlt avarján való tévelygéseink közben, amelyek soha lestté nem válnak, amelyek soha eleven és reális életet nem éltek s amelyek nem egyebek, mint történelmi ismereteink za-

varos absztrakcióinak hangulati vetületei. Végzetes tévedések áldozata ugyanis az, aki azt hiszi, hogy a nagy Árpádok királysága kizárólagosan ezt a fajtát« vezette volna. A nagy Árpádok magyar birodalmi koncepcióban fejtették ki államművészetüket, aminthogy csakis ebben fejthették ki, csakúgy, mint az Anjouk vagy a Hunyadiak.

Az árpádi birodalom a Duna- és a Kárpár-medencére kiterjedő nagyhalalmi állás megszervezése volt a magyar nemzet halalmi eszméjének tengelye körül. Sohase korlátozódott a faji gondolat mizifikációjára, hiszen ilyesminek pusztá elképzelése is összeegyeztethetetlen a középkor egész szellemvilágával. Nem hivatkozunk most a sokféle-képpen értelmezett szentistváni intelmekre, amelyeket fiához intézett s amelyekben gyengének és törekenynek nyilvánította az egynyelvű országot. Hiszen a középkori monarchiákban nem is lehetett államszervező és összekötő gondolat a faji eszme, amely a XIII. században éppoly anakronizmus, mint például a pénzgazdaság, a modern adórendszer, vagy a közteherviselés. Noha az Árpádok Magyarországa legalábbis a tatárjárásig a vele egyhús-vér rokonnépekkel nagyban és egészben kitöltötte a történelmi Magyarország határait, közülök éppen a legnagyobbak és leghatalmasabbak mégis minden világtáj — de különösen Kelet és Dél felé — a hűbéres tartományok egész övezetét építették ki a magyar államtest körül. Nemcsak azért, hogy személyes hatalmukat fokozzák és gyarapítsák, hanem azért, mert a nagyhatalmi pozíció nagyobb területet, több népességet és különösen jelentékenyebb anyagi erőt követelt, mint amekkorával a Kárpát-medence rendelkezett. Az Árpádok, az Anjouk és a Hunyadiak ösztönszerűleg fölismerték a Dunaterületnek azt a nagy geopolitikai törvényét, hogy vagy az erősebb fajnép hatalmi gondolata alapján egyetlen politikai védőtestet alkosson, vagy tört cserepekre széthullottan, magárvonja egy más uralom politikai keramikusainak kísérleteit. Azért volt helyes a magyar birodalmi gondolat közjogi terminológiája: sohase volt szó csak a fajiságra szigetelődt Magyarországról, hanem mindig a Szentkorona országairól. A szorosabb értelemben vett Magyarország sohasem volt nagyhatalom. Szent István koronájának országai együttvéve mindig túlhaladták egy középállam dimenzióit, politikai igényeit és jogosítványait.

Nemzeti királyság, nemzeti dinasztia? Elbűvölő álmokép, aminek csak egy esélye van a megvalósuláshoz. Az, hogy egy nagy magyar katona, népének a végtelenségig megfeszített erejével és tulajdon lángeszével karddal nyitja meg a magyar állameszme útját a Dunavölgy minden égtája felé és hogy fajtánk kizárólagos hatalmára építi föl a magyarbirodalmi gondolat Kapilólíumát. De még a szerencsének ilyen ölünkbehullása is a jövő bizonytalan reménységeiben« arra a bölcseségre és előrelátásra kötelezne bennünket, hogy a magyar állameszme idegenajkú alattvalóinak megadjuk a nemzeti jogok teljességét. Nemzeti dinasztia? Vagyis, hogy saját vértünkből válasszunk királyt, akinek homlokát a Gondviselés kegyelmével együtt ragyogja be a lángelme glóriája is? Vajjon alkalmas-e egy ilyen nemzeti dinasztia a reintegráció végrehajtására és a különböző fajú dunai néperőknek európai érdekű tömörítésére? Nein lenne-e sokkal inkább taszító, mintsem vonzóerő egy ilyen, a faji gondolatra szűkített nemzeti dinasztia a dunai népkonglomerátumban? Elfogadná más fajtáknak öntudatos nacionalizmusa ezt az exkluzív magyarfajú megoldást? Az-e az igazi magyar dinasztia, amely a legfajibb, de kétségtelenül nem a legnemzetibb gondolatot reprezentálja? Vagy talán nem a történeti magyar állam restaurálása lenne fajtáknak legnemzetibb feladata? Nem akkor épülhet-e föl a magyar birodalmi gondolat, ha egy humanisztikusabb és egyetemesebb nacionalizmus váltja föl az apró peremnépek mostani vad nacionalizmusainak korszakát, az a magasabbrendű és csak a magyarság eszméjéből táplálkozó kullurnacionalizmus, amely abban az emelkedettebb világnézetben és állam szemléletben bírja jövőjének jogosultságát, hogy a maga fölényét más népek Jogainak tiszteletbentartása által domborítja ki?

Ne haragudjon meg érte Gömbös Gyula, amikor a romantika kék virágain való merengésében megzavarjuk a valóság rideg mementójával. Azt hisszük, hogy napjaink problematikájában és a magyarságnak embertelenül súlyos válságában sokkal mélyebb, tüzetesebb és aktuálisabb értelmezést adott az ő nemes gesztusának, amellyel az esztergomi Várhegy árpádi palotájának elővarázsolására módot és lehetőséget adott, a bíboros hercegrímás, amikor azért imádkozik, hogy a helyrcállított ősi királyi

palota szimbóluma lehessen Magyarország újjászületésének, azoknak a szent tradícióknak vonalában, amelyeknek szellemében éltek és dolgoztak e régi palotának urai és lakói. Különös hangsúlya van ennek az utalásnak, mikor III. Bélának nagy birodalmára gondolunk és éppen a magyar Sión árnyékában. És tudja meg Gömbös Gyulai azt is, hogy a történelem gyakran homályos és görbe utakon jár, hogy a nemzetnek egyes vezelőférfiai néha sokkal inkább haladnak a saját rögeszméjük — mondjuk — veszszóparipájuk, mintsem népük igazi érdekeinek pályáján: de a történelmi hivatás, ha még van valami terve velünk a Gondviselésnek, mindig beteljesedik és henye és téves epizódok fölött a szükségyszerűségek végül mindig kikényszerítik elévülhetetlen jogait.

A SZELLEMI FRONT

A homo novusok azz ismeretlen és új politikai egyének rajja. rég nem tapasztalt lendülettel és sokaságban dörömbölt az érvényesülés vaskapuján, — s tegyük hozzá — a magyar közélet történetében soha nem látott sikerrel tódult be a törvényhozás csarnokába, hogy a serdületlen kor és az ismeretlenség homályában felgyülemlett energiáinak példátlan mohóságával foglalja el a politikai hatalom gócpontjait. Három hónap telt el az ifjú évfjártoknak nagy márciusi betörése óta. Sokan a márciusi napok lázában, a »szent tavasz« mágikus lelki fertőzetében sokat, sőt talán túlsókat várlak a névtelen és obskúrus NEP-képviselők politikai beözönlésétől. A szkeptikusabbak, a szárazabb fényű elmék viszont nem osztozkodtak a zajos reklámoknak és hűhónak vaklármájában. Mások megint türelemre intették és bizonyos elfogulatlansággal vértették föl szemléletüket a jelszavak, a dolgok és az események örvénylő zürzavarával szemben, amiből végtére a jó és a nemes éppúgy kipárolódhat és kiválogatódhat, mint a salak és az iszap. Három hónap után, egy költségvetési vita után, melyben a NEP és az ellenzék szellemi elitje kipróbálta már képességeit az egymással való tüzes vetélkedés fűszeres levegőjében, bizonyára nem lehet többé pártos indulatoktól elvakított statáriumnak tekinteni, ha az ember megkísérli felállítani ennek a mérkőzésnek a mérlegét és az ellen- és rokonszenv durva és vaskos relouche-a nélkül megszerkeszteni a NEP-újjoncok szellemi és lelki arcvonásait.

Amit minden párloskodás mellőzésével lehet és kell megállapítani, az körülbelül annyi, hogy a serény munkában eltöltött három hónap inkább a kételkedők és az aggályoskodók jóslatait igazolta, mintsem azoknak előre-

látását, akik egy nagy politikai és szellemi megújulás roham csapatait köszöntötték a NEP giovinezájában. — Láttunk ugyan néhány reménykeltő próbapülést a NEP gólyafészkeiből. Ezek a többnyire imponáló bátorsággal vonták magukra figyelmünket, semmint szellemük szárnyalásának magasságával, biztosságával és egyensúly-érzékével. Legtöbbjüknek parlamenti szereplése, ahhoz a madárhoz hasonlított, aki néhány szem sörét után, amit a tollába kapott az ellenzék tapasztaltabb vadászainak puskacsövéből, zúzott szárnyakkal, meredek röppüléssel ereszkedett le tüstént saját színvonalára, abba a mély hullámvölgybe, ahová a magyar politika zuhan. Egyszóval: sok mindenféle jelzőt és határozó szót lehetne kiböngészni a NEP-löbbség politikai premierjének jellemzésére, csak az lenne hatalmas elrajzolása a NEP-tábor kollektív szellemi arculatának, ha azt mondanák róla, hogy a magyarság elitje tört magának réseket az ősi alkotmány ósdi sáncain. Mégis, ez a NEP-politika és NEP-kormányzat a magyar intellektuálisuk hangosabb és naivabb rétegeinek önzetlen, lelkes és odaadó támogatásai élvezeti.

Azért írjuk: önzetlen támogatás, hogy hangsúlyozzuk és kiemeljük a különbség morális jelentőségét a NEP amaz író- és költőtagjaival szemben, akik, — mint az örökifjú Pekár Gyula vagy a vitézi dalnok, Somogyváry Gyula — egy-egy NEP-mandátum birtokában ékesítik nevükkel a NEP sivár szellemi kaszányájának homlokzatát akik tehát hivatalból részesei a nemzeti megújulás fogantatási zavarainak. A magyar szellemi élet más alakjairól szól a hősi ének. Azokról, akiknek szellemi alkata, világnézete, műveltsége, nivója és igénye egészen más, min a Dodó főhadnagy robusztus szerzőjéé, sőt egészen más, mint a nemzeti egység lantos költészetéé, vagy azé az irodalmi akademiáé, amely mindig árnyékot talált magának a hatalom terebélye alatt. A NEP reformakarata mögé szervezkedett szellemi front a legkülönbözőbb, sőt a legellentétebb szellemvilágú és irányú katonák önkéntes toborzásából és táborozásából alakult ki. Ha az ember közelebbről szemügyre veszi azt a népes és tarka írói és tudósi hadat, amely a kormány és a NEP úgymondott szociális akaratának lobogója körül gyülekezett és szervezkedett, meglehetősen bizarr képet nyer. Fiatal rakoncátlan bor-

zasok vannak itt ebben a wallensteini táborban, művelt és vékonyvénájú parnassienekkel, a parasztromantika megszállottjai az elefántcsonttorony-irodalmárokkal, poeta doktus-ok az új népiességnek és fajiságnak gazdagon patakzó lírájával, tudományukat az új hatalomnak rendelkezésére bocsátó nehéz szakmunkások, az irodalmi esztergapad pedáns szépműveseivel, hogy a moltkei elv szerint induljanak végső rohamra a nagybirtok, a bankkapitalizmus, a bürokrácia és a dzsenti, vagy a pseudozsenti-várme-gyeház ellen.

Arról most ne essék szó, hogy mindezek a megsemmisítésre ítélt erők annak a hatalmi rendszernek védett tulajdonai, amelyeknek ezek a kiváló írók és tudósok szövetségeseiül szegődtek. Az a szellemi front, amely az imént felsorolt halalmi tényezők megdöntésére és leterítésére készül, talán nem is tudja, hogy kiszemelt áldozataikhoz csak a NEP-rendszer holtleslén juthat el. Az ember, még ha a legéberebb és a legszorgosabb ellenőrzés alatt tartja is a maga viszoiryál a külső világgéppel s igyekszik elkerülni foglalkozásának eredeli bűneit, nem egyszer rajtacsípi magát azon, hogy a szavaknak ugyanazon fogalmi és forgalmi értéket tulajdonít a szellem, mint a politika világában. Nem veszi észre, hogy a politikai ember a szóban nem a maga művészetének anyagát és önértékét látja és tiszteli, hanem csupán cselekvése előkészítésének eszközét, amellyel szabadon él és gyakran visszaél. A szellem embere legtöbbször azonosítja a maga vágyképeit és eszméit azokkal a halalompolitikai jelszavakkal és tényekkel, amelyek csak ritkán mulatják meg magukat valóságos céljuk és értelmük szerint, hanem a legnépszerűbb és legvonzóbb mezt öltik magukra. Sok nagy politikai szellem bukott el azért, mert fittyet hányt a tömegek lélektanára. Bele kell vegyülni a nyájba. Ki kell tapasztalni, mik a gyöngéi, hogyan érez, minő a gondolatvilága. Zeus — mondja egy finom elméjű francia író — gyakran állati alakot öltött, hogy földi vállalkozásaiban boldogulhasson. Ez a jelképes epizód az istenek szerelmének milhológiájában, kitűnő példa a politikára is. Esetünk tekintetében csupán annyi az eltérés, hogy Zeus, a hatalom olimpusi ura, a magyar írók és tudósok szellemi frontjával szemben természetesen nem állati alakot ölt, hanem Pallas Athene ragyogó sisakját leszi a fejére és az emberi élet nagy nyo-

morúságai és igazságtalanságai iránt legérzékenyebb rezdülésű szellemi elit előtt, mini a szociális akarat állami istensége jelentkezik. A magyar szellemi frontnak leboriulása, ill elve frígyestársi viszonya a mai hatalompolitika intencióinak ebből a merész és naiv elképzeléséből ered. Eleven cáfolalául annak a felfogásnak, amely szerint a szellemi síkon működő emberek között a legnagyobb összekötő erő: a nivó, amit főleg a szellemi élet válságai közepette is hatalmasabbnak éreztünk, mini akár a világnézeti alapegységet is.

Ez a NEP jelszóvizenyőjéből kibontakozó szociális akarat nyeleti le a magyar szellemi fronttal a nivó- és műveltség-különbség savanyú falatját politikai pro lektoraival szemben. Ez teszi bizonyos mértékben érthetővé a magyar írástudók egyrészének árulását is a szellemi szabadsággal szemben, amelynél sokkal ionlosabbnak tartja a szociális igazságosságot, még ha az egy diktatúra elszenvedésébe és az emberi méltóság megalázásába kerülne is. Az igazi író és tudós tehát — e felfogás szerint — nem követ el hivatásával és művészetével szemben bűnt, ha ennek a szociális akaratnak kiszolgálójává leszi magát. A magyar szellemi frontnak legnagyobb tévedése nem is itt keresendő. Noha még senkise bizonyította be, hogy a szociális akarat érvényesülése összeférhetetlen a szellemi szabadság és az emberi méltóság érvényesülésével. Sőt. Nem tudom, hogy a szellem emberének szabadsága és méltósága, a szociális rend megjavításának nem erősebb és hatékonyabb biztosítéka-e, mint az a politika, amely a maga hatalmi aspirációi érdekében nemcsak a nagy tömegek természetes emberi érzéseit szítja fel, hanem jelszavainak lépvezzéjére ragasztja a szellemi élet ama képviselőit is, akik többnyire tájékozatlanok és védtelenek a politika őszbozólosainak ravasz ragadozóival szemben. A magyar írók egy csoportjának fronlbaállása a mostani hatalmi rendszernek úgynevezett szociális reformszándékai mellett kétségkívül szimptomatikus és fontos esemény, amit lebecsülni és kigúnyolni nem lehel, még kevésbbé elintézni azzal a nyegle főlénnel, hogy a csizmadia maradjon a kaptafájánál...

A magyar irodalom;legszebb és legmeghatóbb hagyományai közé tartozikj hogy eleven, állandó és kölcsönös kapcsolatot érzett és fejezett ki a magyarság nemzetpoli-

likai problémáival és téykerfdésével, mint ahogy az el nem halt, vagy el nem rothadt idegszálak mindig reagálnak a szervezetben végbemenő változásokra és a külső hatásokra egyaránt. A magyar író és a magyar költő a nemzeti élet nagy válságainak és átalakulásainak megjelentője és vátesze volt. Éppen a legjobbak és a legnagyobbak érezlek ösztönösen ugyanis azt a kötelességet, hogy a nemzettest krízisének időszakában nem vonulhatnak el az árkádiai mezőkre, hogy fölistenülésük dicsőségét zavartalanul élvezhessék. Sajnos, a magyar irodalomban lezajlott századé]ji forradalom vezetői és kinyilatkoztatói között akadtak már olyan kiváló írók, akiket egy megtévedt orientáció vonalán éppen a népi radikalizmusnak hamelni patkányfogójával csaltak el az októbrizmus, sőt a bolsevista kísérlet szellemi kiszolgálásáig. Épp az irodalmi forradalmárok élcsapata vette át és terjesztette leghevesebben a Jászi-féle polgári radikalizmus ideológiáját és kölcsönzött szellemi presztízst annak a türelmetlen és gyűlölködő politikai szektának, amely egyébként csak a zsidó intellektuálisak kised szörványára hatott volna.

Az író idealizmusa és hajthatatlan társadalmi igazságérzete csak a nagy cél- és problémavonalakat észleli, s minden politikai gyakorlatiasságtól távolesó szemlélkedésével, valóságérezkének rovására érvényesül és ejti végzetes optikai csalódásokba. Az író, a költő, a tudós — fehérholló számú kivételt nem tekintve — rendkívül egyszerű és világos politikai képletekben gondolkodik. Az egész közéleti problematikát egy sajátságos és kezdetleges duahzmusra egyszerűsíti, úgymint: itt a reakció, amott a haladás. Itt a tespedés, amott a fejlődés, itt az idealista. hevület, amott a zabla és a fék. Itt a politikai önzetlenség, amott a zsákmányukat féltők érdekszövetsége. Itt a neme-sebb jövő, amott a meghalni nem akaró múlt, vagy a NEP nyelvén szólva: itt a reformnemzedék, amott a rozsdás csákyások, itt az újvilág, amott a kipellengérezett »ösi alkotmány« anakronizmusa. Hogy a két beteg és valószerűtlen véglet között van egy harmadik lehetőség, is, az, amely haladni akar a korrall, amely meg akarja reformálni önmagát, hogy az országol is reformálhassa, amely nem dobja ószerre a mull relikviáit, hanem azt tartja, hogy a jövő az örökkévaló és halhatatlan magyar múlt, amely az új világrendel az ösi alkotmány szabad-

ságjogaiba akarja szervezni és építeni, s mely a kollektívizmust és a társadalmi szolidaritást az emberméltóság és a szellemi szabadság ideáival és ideáljával óhajtja egyensúlyba és összhangba hozni: az — úgylátszik — a magyar szellemi front előtt ismeretlen fogalom, érdektelen rögeszme, amivel semmitse lehet csinálni. Pedig^ e szellemi frontnak vannak olyan veteránjai is, akik már kiszolgálak egy-két politikai kalandot a múltban, s akik már megégettek a körmüket a jelszavak tüzes csóváinak hajigálása közben. Ezeknek a tapasztaltabb és bölcsebb íróknak volna kötelességük, hogy óvják ifjabb és szilajabb bajtársaikat, amíg nem késő.

1935. JÚLIUS 14.

ALKOTMÁNY ÉS INTEGRITÁS

Aki hozzányúl a magyar alkotmányhoz, az tudva-tudatlanul vétkezik a nemzet állameszméje és az integrális gondolat ellen. Manapság, főként társadalomtörténeti és szociális szempontból erősen divajban van becsmérlni Werbőczyt és a Tripartitiunot, mint amely a Dózsa-féle parasztlázadás után a rendiség bosszúállásának jogi konstrukciójaképpen, a Mátyás király-féle felvilágosultabb és emberségesebb szociálpolitikával szakítva, századokra kiható társadalmi igazságtalanság kánonjává vált, s röghöz kötvén a fekete barázdák népét, úgyszólván konstituálta az osztályharcos szellemei. Ha méltányosak akarunk lenni Werbőczy alakjával és művével szemben, akkor ki kell vonnunk magunkat a huszadik század kiemelkedőbb szociális világnézetének ferdlő és torzító hatásai alól, amely anticipált szempontokat és modern jogelveket hoz forgalomba a XVI. századra, és amely olyan humanisztikus érzések hiányát fájlalja és kárhoztatja a középkor végének durvább és nyersebb szociális viszonyaiban, aminek a kor-szellemtől teljesen idegenek. Minden tényt és minden jelenséget a maga korának erkölcsi és szellemi világában és jogérzékében kell méltatnunkjes megítélnünk, különben nem tudunk szabadulni a legképtelenebb és legeggyűbb ideológiai eltévelyedésektől. Ettől függetlenül, készséggel elismerjük, hogy amúgyis nagyon sok van Werbőczy rovásán, őt emberideálként valóban nem mérnők a reform-nemzedéknek ajánlani.

Werbőczy fukar ember volt. Szörnyű vagyontharászoló. Mint nádori ítélőmester, nem egyszer hunyt szemet a vértetzetlen igazság előtt a fölvértezett injuriával szemben. Sőt azt is megengedjük, hogy ennek a köznemesnek társadalomszemlélete, még saját nemzedékének legjobb-

jaival szemben is, reakciónak és elmaradottnak tűnik föl, aki a fölkapaszkodottak túlbuzgóságával és sznobizmusával azonosította magát szőröstül-bőröstül a nagy oligarchák kapzsiságával és mohóságával. Werbőczy azonban művelt és gazdag szellem volt. Ragyogó szónok és félelmetes vitatkozó. Mint a magyar országgyűlési delegáció vezetője, a wormszi birodalmi gyűlésen teológiai disputákba bocsátkozott a német hitújítókkal és humanistákkal, s nem minden dicsőség nélkül. Álmagyar magán- és közjogi gyakorlatok és jogszabályok kodifikációja által azonban olyan nagy művet alkotott, ami nem egy emberi fogyatkozása és gyarlósága iránt bizonyos elnézésre és türelemre kell, hogy késztesse bennünket, még ha társadalmi szemléletével szemben szigorúak vagyunk is. Századokon át, a magyar nemzet és a magyar államterület szétdarabosságának hosszú periódusai alatt ugyanis a Werbőczy Tripartitumában összefoglalt és kidolgozott jogrendszer volt a legnagyobb, legállandóbb és legszilárdabb kötéreje a szétdúlt és eltaposott magyar államtestnek. A Szentkorona a nemesi és a nemzeti közösségnek nemcsak jelképe és jogi poézise Werbőczynél, hanem az ország és az állam egységének fogalma és foglalata is. »Bár a magyar rendiség századokon át képtelen volt az országnak kormányzati középpontot teremteni és kollektív nemzeti hatalmat szervezni, nem szóródott szét ezeknek híjján sem, s nem szakadozott le a lakosság: ott állott messzelálhatóan a nemzet és az állam nagy szimbóluma, a Szentkorona, amely minden politikai joggal bíró egyént magában foglalt, s amelyről minden nemes, a populus Werbibicianus minden tagja joggal hitte és hihette, hogy ez az ő tulajdona; s egyben ennek részese is. A Tripartitum nagy érdeme, — mint Szekfü Gyula írja —, hogy a politikai nemzetet összetartotta. Nagy vétke, hogy a népet és a társadalmat kettészakította.

A Werbőczyben megkonstruált magyar jogrendszernek e szociális hézagát és államunk társadalmi egyensúlyát megzavaró defektusát utóbb ugyancsak egy rendi országgyűlés küszöbölte ki 1848. márciusában. E tény következtében a Szentkorona gondolatának és fogalmának osztályosa lett az a milliókat számláló társadalmi alzat is, a földművelő jobbágyság, amelyet Werbőczyék, koruk fölfogása szerint, kizártak az alkotmány sáncaiból. Ugyan-

azon szigorú alkotmányjogi szabályok és rítusok között ment végbe negyvennyolcban nemcsak a nemzetet alkotó osztályoknak, hanem az országterület különböző részeinek összeforasztana és egyesítése is. Kitűnt, hogy a Szentkoronában reprezentált alkotmány nemcsak a szociális egyenjogúság lehetőségeinek és föltételeinek nem áll útjában, hanem a magyar államterületről a vér és a vas századaiban leszakadt, lassanként félig-meddig önálló közjogi személyiséggé vált országrészek között az erkölcsi és szellemi összefüggésnek és összetartozásnak állandóan ható eleme gyanánt érvényesült. A Partium, Erdély, a Bánság, vagy a Csajkás Kerület bekebelezése, azaz egyesítése az anyaországgal, azért volt aránylag nagyobb nehézség nélkülvégrehajtható, mert az egységes jogrendszer eleven ereje egy pillanatig se szakadt meg közöttük, következésképp a magyar alkotmány impériuma akkor is fejlődésformáló hatalom volt, amikor a magyar kormányzati fennhatóság elmosódott s úgyszólván közjogi fikcióvá, vagy alkotmánytörténeti relikviává halványodott.

Ilyen előzmények és példák után ma az ősi állítmánynak és a Szentkorona szintetikus varázsának erejét erejét apasztani vagy gyengíteni annyit tesz, mint lazítani a megszállott területekkel való lelki kapcsolatainkat. A befejezett tényeknek amúgyis nem kicsinyelhető a jogalakító hatalmuk. Maga az idő is bizonyos tekintetben jogformáló erő az emberek emlékezetében. Ha itthon akár a meggondolatlanlás, akár a párthatalmi érdek, akár az avatatlanlás, akár a személyes öncélúság, az alkotmányosság és a Szentkorona rovására hevenyészett tényekkel megsokszorozza a kárunkra teremtett tényeknek hatalmát, akkor valójában a magunk balgaságával mélyítjük és szélesítjük azt az árkot, amelyet nálunknál pillanatnyilag erősebb külső erőtényezők ástak a történelmi Magyarország részei közé. Ha több politikai öntudattal és érettséggel rendelkeznénk, akkor maga a nemzeti társadalom korbácsolná ki a magyar közélet templomából azokat a megtévelyedett vagy megkótyagosodott szektáriusokat és az idegen kultúreszmével szédelgő politikai vigéceket, akik diktatórikus hebehurgyaságukkal izgatják a közvéleményt. Egy parancsuralmi rendszer bevezetésének csak bomlasztó és riasztó hatásai lennének a megszállott területek magyarságára és idegenajkú testvéreinkre egyaránt. A magyarságra azért,

mert az *anyaországban* az államnép által létesített parancsuralom megfosztaná a megszállott területek magyarságát a maga szabadságküzdelmének erkölcsi létalapjától. Az idegenajkú testvéreinkre pedig azért, mert a mostani tényállapotnak elviselhetlenségéből eszökbe se jutna elvágyakozni vagy elmenekülni egy, még esetleg kedvezőtlebb és idegenebb diktatúra alá.

Minden politikai lépésünk és cselekvésünk kiindulópontjául és értékmérőjéül azt kellene tartanunk, hogy azoknak minő hatásai és vonatkozásai lehetnek az elszakadt magyarság és volt nemzetiségeink sorsára; azaz, hogy közelebbvisznek, vagy továbbsodornak-e bennünket ezek a lépések és cselekedetek nemzetünk történelmi gondolatának realizálásában. Aki nem tudja, vagy nem akarja megérteni a magyarság nemzeti és hatalmi emelkedésének ezt az elementáris föltételét, az lehet nagyon snájdig diktátorjelölt, az elmerülhet saját hatalmi öncélúságának szellemi kéjgázában s akár meg is dicsőülhet udvari tényérnyalóinak émelyítő lömjénezésétől, de fogalma sincs a magyar politika ábécéjéről. És azt se felejsük el, hogy az emberi hiúság és hatalomvágy csodálatos erővel bír az ítélet és a látóerő elpusztítására. A hatalom szédületében elbódult politikussal nagyon nehéz elhiteni, hogy miközben hazája alkotmányát roncsolja, a magyarság integrális eszméje ellen vét, mint Kezias mesebeli szörnyetege, amely, — anélkül, hogy tudná — a saját lábait és végtagjait harapdálja. Miközben a maga személyi hatalmának állványait építgeti, magával a nemzettel szemben — talán szándékosság nélkül is — azt a hibát követi el, amit Nietzsche *Verpöbelung*-nak nevezett, ami a nagy író szerint azt jelenti, hogy »egy imperiumra hivatott magasabb fajtát szolgaság felé hajtának csak azért, mert a szolgálkúság kényelmesebb és készségesebb anyaga a nagy célok nélkül való személyes hatalom kísérleteinek. A tévedésből még kibújhat az igazság, a zűrzavarból soha. Ez lehet a főmagyarázata annak, hogy a magyarság történelmi gondolata ellen annyi hibát lehet elkövetni a jó magyarság attitűdjében,

Ne azon törjük hát a fejünket, hogyan lehet spiritualizálni a magyar alkotmányi és hogyan lehet ezt a jobb sorsra érdemes nemzetet a szociális megváltás ürügyével egy parancsuralom igájába törni. Ha a magyar

társadalomban a maga nagy föladataival arányban álló politikai öntudat élne s a célok és az eszközök között való viszony helyes érzéklésével bírna, akkor ma nem az foglalkoztatná figyelmét és energiáját, hogy alkotmányosságának romjait védelmezze a talán jószándékú és hazafias dilettantizmus ellen, hanem azzal törődne, hoav alkotmányos szabadságát megerősítse, annak folytonossági hiányait kipótolja és kitatarozza és a jogfolytonosság helyreállítása által funkcióképességében és hatályosságában kiegészítse és tökéletesítse.

1935. SZEPTEMBER 1.

AMI MINDNYÁJUNKÉ

Ha az alkotmányos rendszer fenntartásának és megvédésének egyre szélesebb körökre áthullámzó gondolata kibékíthetetlen és feloldhatatlan konfliktusba sodródnék a magyar társadalomnak ugyancsak széles rétegeit átható reformakarattal: akkor, létünknek bármily értékes talizmánja volt is a múltban az alkotmányosság, el kellene dobnunk magunktól, mint egy pompás, nehéz, antikvált történelmi kosztümöt, amely kényszerzubbonyként tapad testünkre. Az az ügyeskedő rosszhiszeműség és dialektikai cigánykodás, amelyet azért vettek bérbe, hogy az alkotmányosságnak és a reformgondolatnak egymást kizáró alternatíváját hirdesse és hogy a reformpolitika és az ősi alkotmány összeférhetetlenségének csináljon propagandát, úgyszólván adatszerűen bizonyítja, hogy bizonyos hatalmi körök nem állnak egészen távol a német maszlag rendszeres adagolásától és a magyar alkotmány kompromittálásától. Nem tagadhatjuk meg az elismerést a jeles barna hangászoktól, akik ezt a nótát húzzák, cifrázzák napról napra, hogy azután gazdáik az ő tényérjukra hullassák csengő napi borraivalóikat.

Ezeknek a praktikáknak szövevényén nem könnyű áthatolni. A magyar társadalom egy része ma is könnyen elvakítható szellemi tüzi játékokkal. Ma is inkább hajlamos a cigánymuzsikában, mintsem a kamarazenében való elgyönyörködésre és elandalodásra, gyújtó és színes jelzavak szopogatására, minisem rendezett és világos eszmék felfogására. Kész megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy ha az alkotmány csakugyan nem egyéb, mint egy óriási bünszövetkezet szimbóluma az elodázhatatlan reformok ellen: hát akkor pokolba az egész ősi konstitúcióval, hadd égjenek el annak utolsó foszlányai és ócska

babonái is a lángokban. Végtére is hol van az megírva, hogy egy nemzet 1935-ben is olyan gúnyában járjon, mint 1867-ben vagy 1790-ben, vagy akár az aranybulla idejében? Hiszen a fegyverek sem ugyanazok, amelyekkel valaha jámbor eleink viaskodtak az alkotmányos szabadságért. Miért kellene hát nemzeti életünket ma is olyan liturgiák, dermedt jogszabályok és elhalt normák közé préselni, amelyekből rég elszállott már a korszellem életelixirje, nem hagyva maga után mást, mint mocsaras üregeket, mint üres, rozsdás hüvelyt, vagy nem bánom, egy elaggott történelmi köntösön lötyögő diszkardot, amivel lehet ugyan parádézni, de ütni, védekezni és támadni, egyszóval mindazt végbevinni, ami létünk megóvása és fenntartása érdekében szükséges, — azt már igazán nem lehet.

Így okaskodik és így érvel ma egy reform-intellektuel, így próbálja benyálazni és elrágalmazni az ősi alkotmányi, a sötét maradiságnak, a meghalni nem akaró feudalizmusnak és a profitkapitalizmusnak ezt a rozszant tornyát, ezt a lapis refugii-t, amire a régi Magyarország összes hajótöröttjei iparkodnak felkapaszkodni az újvilág teremtő vizözöne elől. A magyar társadalom egyrésze talán nem is veszi észre, hogy mikor a nemzet alkotmányos jogát és szabadságát szembeállítják a haladás eszméjével s a népjóléti és szociális törekvések irányzatával, majdnem ugyanolyan romboló és pusztító ideológiának kábítószerét kapja jobbfelől, mint aminővel Jásziék és Kunfiék kínáltak baloldarról a század első két évtizedében. Ha sikerül a nemzeti társadalom egy részének hitét megrendíteni a magyar alkotmány életrealitásában és minden pártpolitikai divattól független és immanens értékében, akkor ledöntötték a diktatórikus vágyak elé vont sorompókat és azután már aligha lehet akadályt gördíteni az imporleszmék szálláscsinálói munkájának. A nemzet lassanként elveszili önmagával való személyazonosságának és politikai egyéniségének öntudatát. Tehetetlen szolgájává és eszközévé süllyed egy idegen kultúreszmének. Menthetetlenül bekövetkezik az az állapot, amikor saját magunkat is csak a német szellemiség szinképelemzésén át látjuk és magunk fosztjuk meg magunkat politikai életformánk eredetiségétől, önálló és önsúlyú jellegzetességeitől.

Egészen bizonyos, hogy a nemzet életöslöne az ér-

telmesebbekben és a jobbakban a végsőig tiltakozni fog az ősi alkotmány és a reformgondolat ilyen mesterkélt antitézise ellen. De könnyen kialakulhat az a helyzet is, hogy ez a nemzeti társadalom a várt, remélt és sürgetett reformokat is inkább elutasítja majd magától, semhogy azoknak megvalósításáért maga rakjon fahasábokat a máglyára, melynek tüzén ezek a modern inkvizítorok nemcsak a saját pecsenyéjüket akarják megsülni, hanem a magyar alkotmányi is a lángok martalékává vetni. Nem tudjuk elképzelni, hogyan lehetne eleve megfontolt szándékkal is, nagyobb kárt okozni a nemzetnek, mint azzal az álnoksággal, amely homályos, kétértelmű és zagyva célok érdekében konfliktust szít a nemzet alkotmányos joga és szabadsága és az újvilág reformgondolata között. Ez a konfliktus kétségbeesett meghasonlásba kergetné azokat a lelkeket, akik mind az alkotmányt, mind a reformot igenlik, de akik nem tudják elképzelni az egyiket a másik nélkül s akik mindenképp el akarják kerülni, hogy vagy csak az egyikei, vagy csak a másikat válasszák. Ez a nemzet már többször jutott olyan helyzetbe, amikor egy új világrend danaida ajándékait kénytelen volt visszautasítani, kínálta legyen azokat akár II. József felvilágosult abszolutizmusa, akár Martinovicsék páholy-jakobinizmusa, akár Jásziék és Kunfiék zsidó radikalizmusa. S amikor választania kellett a nemzet alkotmányos jogai, másrészt az ügynevezeti népjogok között, a magyar társadalom zöme úgyszólván minden habozás és tétovázás nélkül szavazott a konzervatívok és a maradiák mellé. S amikor 1918 őszén pillanatnyi idegzavarában és megtántorodásában szankcionálta Jásziék és Kunfiék utcai zendülései, országterületének kélliamadával fizetett rá az alkotmányos élet erőszakos megszakítására. Akik ma, mint az új világrend pionírjai, fejszéküket ismét a régi magyar alkotmány le-rebélvére illesztik, ha ugyan képesek volnának áttekinteni iszonyú tettüknek következményeit, bizonyára visszarettenének, hogy végzetes, erdőirió munkájukat folytassák.

Azt mondhatná erre valaki: az úr érvelése nagyon helyes, sőt nagyon is meggyőző lenne, ha nem kellene elmarasztalni némely igazságokról való szándékos megfeledkezésben. A példák ugyanis nem helytállóak. II. József úgy reformált, hogy németesített is. Martinovicsék gyökértelen és megbízhatatlan aufklaristák voltak, akik

alig rendelkeztek valami élelteljes kapcsolattal a XVIII. század végének magyar társadalmával. Jásziék és Kunfiék pedig zsidó nacionalisták és forradalmi marxisták voltak, akiknek ideológiai pokolgépe röpitette levegőbe a magyarság történelmi alkotmányát és integritását. De most nem egy idegen uralmi akarat, nem a jakobinizmus kóbor lovagjai, nem a forradalmi zsidóság akarják sutbadobni a rozszant ál-alkotmányosságot, hanem olyan férfiak, akik keresztény országlászatot prédikálnak, akik a zsidóság gazdasági túlsúlya ellen küzdenek, akiknek jó és nemes szándékaihoz kétség még akkor sem férhet, ha netán e szándékok tiszta búzájába némely személyi becsvágyak konkolya is belekeverednék. Ma fajvédők, szélső nacionalisták és igazhitű antiszemiták tartják megférhetetlennek az ősi alkotmányt az újvilágban. Következőleg egyáltalán nincs mit tartani azoktól a veszélyektől, amelyek — az iménti cselekedetben — csakugyan bekövetkeztek és pedig éppen a nemzet alkotmányos és hatalmi egzisztenciájának rovására. Illenék tudni talán a régi latin közmondást: *si duo faciunt idem, non est idem*.

Mit feleljünk ezekre a naiv és gyarló ellenvetésekre. Mondjuk-e azt, hogy a kontárság és a politikai műkedvelőség legalább is okozott már annyi bajt és veszedelmet a nemzetre nézve, mint a szándékos rombolás dühe? Mondjuk-e azt, hogy a tudatlanság, vagy a félműveltség gyakran balgább tényeket követett el a nemzettel szemben, mint a démonikus kártevés? Mondjuk-e azt, hogy az egykönyvű emberek bárgyúsága, szektárius megszállottsága és megkönyékezhetellen fanatizmusa legalább is kiontott annyi embervért a történet folyamán, mint a legnagyobb zsarnokok és a legféktelenebb katonai ambíciók akarata? Mondjuk-e, hogy egy balul végződő kísérletnél a jóhiszeműség csupán a büntetőjogban enyhítő körülmény? Mondjuk-e, hogy a legelítélendőbb bűn a nemzet ellen, amikor azt firkálják, hogy a magyar alkotmány keretében képtelenség valóra váltani az újvilág ígéit? S mondjuk-e végül, — hogy mi is egy közmondással éljünk, — hogy a pokol útjai is jószándékokkal vannak kikövezve?

Annak a szódagálynak, amely előtötte politikai közéletünket, ugyanakkora apálya van tettekben és cselekedetekben, az alkotásra való készségben és képességben. De ha már nem tudnak újat alkotni, akkor legalább ne

nyúljanak a múlthoz, főként pedig a múltnak ama semmi mással nem pótolható, egy nemzet örök életére szóló kincséhez, amelyet magyar alkotmánynak nevezünk. Ez a magyar alkotmány nem a mágnásoké és nem a proletároké. Nem az ellenzéké, de nem is a kormánypárté. Nem a katolikusoké és nem a protestánsoké. Nem a királyé, de nem is a Gömbösé. Nem az óvilágé, de nem is az újvilágé. Nem a csáklyásoké, de nem is a reformnemzedéké. Hanem ez az alkotmány mindazoké a magyaroké összesen és mindközönségesen, akik itt élnek a trianoni medencében. Sőt azoké is, akik azon túl, Erdélyben, a Felvidéken és Délmagyarországon sinylődnek egy idegen iga alatt. Ez az alkotmány nem is csak a magyar faj tulajdona, ha ennek génusza teremtette is meg és formálta újra és újra, hanem érinthetetlen és csorbíthatatlan köztulajdona Szent István koronája minden országának és tartományainak.

CSEREBOGÁR, SÁRGA CSEREBOGÁR

Hiába, igaza volt Goethének, amikor azt mondta egyszer Eckermannak, hogy az új igazságokra nézve semmi se kártékonyabb, mint a régi tévedés. Ez a mély és — úgy-lálszik — elmúlhatatlan bölcseségű és érvényességű szentencia jutott eszünkbe, amikor a Gömbös-rendszer szellemi Führerje, Antal István kőszegi beszédében a kormányzatnak azt a középponti célgondolalál formulázta meg és rögzítette le, hogy független magyar államot akar a Dunamedencében. Az ember főbekólintva ettől a bunkótól, elszédül, érzékei hirtelen valósággal kibillennek a tér és az idő dimenzióiból, szemét dörzsöli, hogy vajjon e világon van-e még, vagy valami ismeretlen hatalom űz vele elmekápráztató boszorkányságokat. Hiszen, hála Istennek, tudunkkal független állam vagyunk a Duna-völgyében. Idestova húsz esztendeje már, hogy birtokoljuk és élvezzük függetlenségünket, ha kissé drága árat is kellett érte fizetnünk a haza földjéből. Eszünkbe jut Bocskay egyik főemberének a korponai országgyűlésen mondott szava, aki azzal torkolta le Bocskay angyalait: a háború folytatásáért tüzelő hajdúvezéreket, hogy ha nagyon küzdünk a szabadságért és függetlenségért, »nem léssen ország hozzá«. Dehát mindegy: független állammá lettünk a Duna-medencében. Nem függünk többé a bécsi kamarillától. Nincsenek átkos közösügyek. A magyar kormányférfiaknak nem kell untalan a császárvárosba fulkosniok. Van magyar vezényszónk, lobogó színekben és szófröccsökben tobzódó irredentánk is van, nem félünk a farkastól, boldog már a magyar s a honi haza fényre derült. De miután mindez megvan hiánytalanul és osztatlanul, ha Kossuth Lajosnak nincs is már miért siránkoznia a magyar szabadságon, s ha ebből a függellen-

ségből már annyink van, hogy szinte attól koldulunk: akfcor miért kell a Gömbös-kormánynak újfentmegalapítania a magyar állam függetlenségét a Duna medencéjében? Ha a kilencvenöt pontot is akkora teljességgel és sikerrel valósították volna meg, mint ahogy 1918-ban megalapítottuk a független, az Erdélytől, a Délmagyarországtól, sőt a Felvidéktől is egészen független magyar államot, akkor bizonyára nem akadna többé e hazában sóvár kebel, mely orvosára vár, — mint Kossulh Lajos mondta 1848. július 11-én a haza védelméről szóló beszédében. De hát kapcsoljuk ki az ilyen negativ ízetlenségeket és tréfákat, s mint Széchenyi írta: »tegyük le Hunnia oltárára a handabandát és a figurát«, s vegyük szemügyre a Gömbös-rendszer Rosenbergiének eszmevilágából kiröppent sziporkáját a vonalvezetés megvilágítására, amely is a magyar állam függetlenségének biztosítására és megszervezésére irányul a Duna völgyében.

Vajjon a mostani helyzetben, nemzetünknek oly viaszatlanul borús viszonyai közölt, ez az antali cél gondolat lenne a magyar politika alapproblémája és centrális feladata? Vajjon akkora fokú, értékű és tartalmú volt-e ez a függetlenség, hogy annak birtokában kiforgathatjuk sarkaiból ezt a trianoni világot? Nem a magyar politika elposványosodására vall-e, hogy nemzetünknek a végzetesen átalakult európai viszonyok között se tudunk mást mondani és hirdetni, mint amit boldogabb időkben a negyvennyolcas politika »hazaffyai szavaltak s mint amit az ő szegénylegénykedésüknek jelszó- és fráziskészleléből mérítünk? Nem vagyunk-e üres, szerencsétlen járadékosai annak a szánalmas dicsőségnek, amely erre a függetlenségi politikára nézve egyszer és mindenkorra véget ért a kettősmonarchia összeomlásával? Vagy a magyar politika hatalmi és szellemi irányítói annyira fel tudták függeszteni magukban az életet, hogy képtelenné váltak reális fogalmakat alkotni maguknak a magyar nemzet megváltozott formájú és tartalmú érdekeiről és szükségleteiről? Talán — mint megannyi Hip van Winklék átaludtak az utolsó húsz esztendőt saját képzelgéseiknek és agyrémeiknek odvaiban s mikor fölébrednek évtizedes álomkórságukból, sem bírnak többé ráeszmélni az idő- és nemzedék-okoza különbségekre, ameddig a vén kút vizében meg nem pillantják önnön arcukon megsűrűsödött, mélyen árkolt, agg

redőiket, azt a szakálltarjatagot, azt a szórmohát, amivel az eltelt évtizedek borították el az állukat? Ha a magyar nacionalizmus a kettősmonarchiában a független államiság attribútumait sínylette s az értük való konok erőfeszítésekben kockára vetette nemzetünknek egzisztenciális föltételeit és alapjait, akkor ma még mindig ott tartana, hogy berozsdásodott fringiját a Habsburg- és az osztrák veszély ellen akasztja le a szegről?

Igaz, hogy ez a függetlenség vajmi furcsán fest, ha közelebről megtapogatjuk. Ez a függetlenség tett bennünket népszövetségi pótlékká, a kisantant szégyenletes fenyegetéseinek céltáblájává s a nagyhatalmak játékszerévé. Ehhez a függetlenséghez képest a hatvanhetes rendszerben törvényesen szabályozott nemzeti önkormányzatunk, melynek impériuma a Kárpátoktól az Adriáig ért, a politikai hatalomnak és önállóságnak olyan eszményi állapota volt, amire a jelen pusztasiványáról csak fájó nosztalgiával gondolhatunk. Ha ennek a függetlenségnek folytonossági hiányait és integrális szükségleteit akarják Antalék pótolni, kiegészíteni vagy kielégíteni, akkor lökjék ki maguk alól azt a vesszőparipát, amelyen lovagolnak és köpjék ki szájukból azt a gyermekded fűzfasipot, amelyen ma se tudnak más nótát fűjni, mint fejletlen értelmüknek altató danáját: cserebogár, sárga cserebogár. Mert azóta, hogy politikailag serdültebb korba léptek és hogy a végzetnek valami különös szeszélye az uborkafára lendítette őket, kissé más problémák »szelei nyögetik a magyar fákat«. A független magyar állam megalapítása ma ugyanis egyértelmű a magyar hatalmi gondolat korszerű átalakításával és restaurációjával, azaz Szent István birodalma hagyományainak fölébresztésével és az integrális magyar államiság eszméinek életrekeltésével s európai érdekű megformulálásával és megvalósításával. És ha Antal Istvánék személyes haragot tartanak is a Habsburg-házzal és egymást ijesztgetik is a magyar-osztrák kapcsolatok mumusával, hígyjék el, hogy független magyar államot el se lehet képzelni azoknak a nagy céloknak következetes, erélyes, nagyvonalú és minden részletre szétágazó kimunkálása nélkül, amelyek a magyar birodalmi gondolat kútfejében kell hogy találkozzanak.

Nagy nemzet csak akkor leszünk, ha végre megértjük, hogy kis nép vagyunk. A magyar állameszme csak akkor

válhatik európai érdekűvé, ha nem bújik el a maga etnikumának törékeny politikai csigaházába, hanem tudatában van nemzetközi valórljének, történelmi hivatás- és kötelességérzetének a Dunamedencében. Ennek pedig az a veleje, lényege, sava-borsa, hogy a magyar állameszmének semmi más koncepcióval sem helyettesíti álló szerepe és kiváltsága — mint Bethlen István gróf mondotta egyszer — elsőszülöttségi jogunknak érvényesítése azoknak az autonóm nemzeti és nemzetiségi erőnek szolidaritásával, amelyek létüknek súlypontját a Dunamedencében látják, amelyek néptörmelékekké porlódtak széjjel a magyar birodalmi gondolat összekötő ereiének FoiBomlasztásával. Nem a függetlenségen van a történelmi feladat hangsúlya, hanem a Dunamedence népeinek politikai átcsoportosításán, amelynek tengelye a dolgok természeténél fogva nem lehet más, mint a magyarság atavisztikus államszervező tehetsége, türelmes fölénye, ki-mozdíthatatlan földrajzi fekvése, hasonlíthatatlanul magasabbrendű politikai kultúrája, népi erejének potenciája, tömörsége és szilárdsága. Jog, erő, hagyomány, szellemi és erkölcsi felsőbbség, szokás, gazdasági érdek, katonai virtualitás, önsúly, geográfia, a géniusznak fölfuvalkodottság nélkül való, ronthatatlan, öröklött fensége, az a szívósság, amely mindmáig se fáradt bele, hogy irányában Európa többnyire hálátlan és igazságtalan legyen, az örvénylő káosz sötétjéből kitörő fényhang, az a biztosság, amely, mint Zeus a viharban, nyugodtan halad a maga útján a viszontagságok zeg-zúgai közepette is, rendkíviUi fealdatokra mérelezett..sors, mely akarva-akaratlanul követeli a heroikus életét, az a tény, hogy mikor választani kell az önmagakért élő, önmaguk vackában lappangó népeknek nyugalmas és obskúrus élete, vagy az emberiség nagy céljaiért élőknak hányt-vetett, zivataros pályája között, — mindig küldetésének megzavarhatatlan és megsebezhetellen tudatában az utóbbit választotta, az a ruganyosság, amellyel a maga állami gondolatának vitalitását mindenkor arányosítani és alkalmazni tudta az európai eszmékhez és hatalmi fordulatokhoz: ezek mind külön-külön és együttvéve alkotják a magyarságnak szentesített politikai hivatás-igazoltságát a Dunamedencében. Ez a hivatástudat ma nem a függetlenség paszomántos retorikáját recseggeti, hanem a magyar faj integrális birodalmi esz-

méjének ősi hangzatain szól hozzánk, és — mint a tüzes nyelvek adományával megáldott apostolok, — a Duna-medence népeinek saját érdekeik nyelvén mondja a szent-istváni birodalom igazságának és halhatatlanságának evangéliumát. Aki és csak aki elindul ezen az úton, az juthat el az igazi függetlenség ígéretföldjére is.

1935 SZEPTEMBER 29.

A GREENWICHI DÉLKÖR

A kormány sajtó még mindig tovább gargarizálja az az úgynevezett jobboldali egységfrontról a tavasz szent hajnalának lázában kitalált frázisait, hogy ezekkel az egyre ösztövérebbé hervadt szótörmelékekkel borítsa el a reform kormány díztelen tehetetlenségét. Most legújában a rommálött dejbreceni és nyírbátori mandátumok jövőjén kesergő vegyesszólamú sajtókórusból újból fölhangzik a jobboldali induló lankadt andante-ja és éppen a kálvinista Róma választópolgárainak fülébe, hogy egy esetleges Bethlen-Eckhardt-kereszténypárti szövetséggel szemben fölbátorítsa ott a búval bélelt élharcosokat és a megrokkant NEP-daliákat. Ha jól értelmezzük ezt a szereposztást, akkor bizonyára csak arról lehet szó, hogy ennek a hármasszövetségnek kibontakozásával szemben a levert és megrémült vidéki NEP-helytartók és szatrapák lábuk dobbanásával új szavazolégiókat varázsoljanak elő a magyar föld sötét és titokzatos mélyeiből. A büszke vezéri jelvények most hirtelen szélsőjobb iránybái hajla doznak és bókolnak a honi nemzeti szocialista töredékek felé, amelyeket nemrég a Vezér még likvidálni akart, föl-szólítván Festeticséket és Meskóékat mozgalmuknak és szervezkedésüknek »leállítására«. Bethlen, Eckhardt és a keresztény párt tehát elvesztették a jogcímet arra, hogy ezután jobboldali elemek gyanánt tekintsék, lajstromozzák és nyilvántartsák őket. Nem tudni, mikor mení végbe ezeknek a kiváló közéleti férfiaknak metamorfózisa. Talán csak az átminősítés és az átértékelés időpontját lehet sejteni, amely nyilván összeesik ellenzékbe vonulásuknak időpontjával. Azóta szorgalmasan szedegetik le róluk a keresztviset is, hogy annál több jusson belőle az olyan új és megbízható jobboldali elemek fejére, mint Ledermann

Mór, Dési Géza, Létai Ernő, Kenyeress-Kaufmann s a többi — de ki is tudná hirtelenében számontartani mind e »gascognei legényeket, e gémlábú sasokat, e bős, dobogó hadiméneket, amilyeneket a föld nem szült soha tán«.

Az egész ügyben voltaképp az az érdekes és jellemző, hogy a NEP vidéki hadgyakorlataihoz, illetve hadakozásaihoz — a jobboldali erők tömörítésének jelszavával — új szövetségeseket keresnek, miután megrendült a hitük saját tizenhárompróbas embereiknek szerencsében, a nemzeti egységmozgalom népszerűségében és átütő erejében. A kerékbetört búzakalászból a nagy nyári aszály kiszárította az élet magvait. Egy kis hitleri ojtás hátha megint szárbaszökkentené a csenevész martoni gabona-szemeket, azaz szecskákat, s a nyilas- vagy kampóskeresztet kölcsönvéve, a likvidálásra ítélt nemzeti szocialista mozgalom fényében hátha feltündöklük előttük a boldogító, vagy vigasztaló látomás: in hoc signo vinces. E sajátságos fordulat láttára illendő volna fölvetni a kérdést: ki is hát az az első politikai délkör, amelytől a kormánysajtó földrajzi szakértői a jobb- és baloldali irányt számítják? Melyik az a változatlan szilárdságú meridián, amely egy jobb- és baloldali heniiszfériunira osztja a magyar földgolyót? Hol van a magyar politikában az a greenwichi csillagvizsgáló, amelyet a földrajzi tudomány átszelt az első délkörrel és amelyet annak a hiteles helynek nyilvánított, ahonnan a keleti és a nyugati, azaz a jobb- és baloldali égtájak kezdődnek?

Bethlen István gróf aligha lehet ez a greenwichi meridián, hiszen az új jobboldali szelekció már régen kijelölte helyét hol az elsülyedt retrográd világ erraticus szikláinak között, hol a liberális baloldali mezőnyökön, hol meg éppen, magános és obskúrus planéta gyanánt, a látóhatár valamelyik sarkán. De nem lehet ilyen eligazodási vonal Eckhardt Tibor sem, aki — mióta ellenzékbe ment — nyilván egyebet se tesz, csak azt, hogy miképp szerezze meg a bank- és kartelkapitalizmus kegyeit. De még kevesebb igénye lehet erre a pontra Ernszt Sándornak, e vén néppárti csákyásnak, aki alkotmányos rögeszméinek sötét cellájába temetkezett az új világ zuhogó sugárözöne ellen. Wolff Károlyról is csak addig lehet sejteni égláji hollétét, ameddig a budapesti városházán együttdolgozik a Vezér fővárosi csoportjának élharcosaival. Ha netán —

a községi választások élményei és tanulságai után, amikor a NEP nagy cséplőgépe éppen a keresztény községi párt búzáját verdeste — Wolff követné Bethlen, Eckhardt és Ernszt példáját: ugyan mi lenne a városházi vezér jobboldaliságával? Vagy talán az a Festetics Sándor, a tájékozási délkör a jobb- és baloldali erők elhelyezkedésében, aki a Károlyi-forradalom hadügyminisztere volt s aki a demokratikus hadsereg katonatanácsai mellől csinálta meg tüneményes jobbraát-ját a nemzeti szocializmusba? Vagy — hogy a nemzeti szocialisták; másik árnyalatát se hagyjuk ki kutatásaink területéről — Meskó Zoltán lenne az a fix vonal, amely égtáji orientációnkat szabályozza, az a Meskó Zoltán, aki boldogabb időkben a belügyi impériumot gyakorolta a feledhetetlen emlékezetű Simonyi-Semadam kormányában? De ha mind e délkörök elhomályosodtak, kimozdultak vagy meginogtak sarkaikból, hát akkor hol találhatjuk meg szemléletünk és tájékozódásunk talppontját? Melyik az a délvonal, amely »szilárd, mint Észak csillaga», hogy caesari kifejezéssel éljünk?

A kormányajtó egyöntetű ítélete nem hagvhat kétséget a válasz felől. Gömbös Gyula vonalvezetése az a biztos és állandó meridián, amely eligazítja télovaságunkat a jobb- és baloldali égtájok útvesztőjében. Az ő közéleti pályája nem ismeri a görbületeket, az elferdüléseket, a hullámszakaszt, a zezzugokat. ő sohase revideálja álláspontját: ma is ugyanaz, aki 1920-ban volt. Ha időnként csereberélt is pártokat, nem annyira ő változóit, mint inkább azok a pártok öltözködtek az ő világnézeti és elvi uniformisába, amelyek őt magukénak bírhatták és vallhatták. Annakidején azzal a hattyúdallal búcsúzott el a fajvédő csoporttól és lépett át harmadmagával Bethlen István pártjába, hogy a tájvédelem magvetése elvégeztetett s nincs már más hátra, mint az, hogy egy guvernementális légkör zsendülse föl a széthintett csirákat. Amikor a régi csuklyás Házban elmondta miniszterelnöki programját, hivei és ellenfelei részére egyaránt hatalmas meglepetésként hatott az a bejelentése, hogy revízió alá vette a zsidókérdésben vallott ortodox fajvédői álláspontját. Ha tehát a jobb- és baloldali irányokat — mint a külföldön is — világnézeti délkör szerint osztályoznák, akkor Gömbös Gyula politikai egyénisége talán iehelne tájékozási

vonat, csak éppen azt nem tudni, melyik elhajlása vagy kilengése az, amely időszámítási vagy eligazodást eleme lehetne a magyar „globus világnézeti tagozódásának”? Az-e, amelynek krédóját a fajvédő programban olvastuk? Vagy talán inkább az a nyilatkozat, amely a fajvédő gondolat magvetése, sikerének kissé személyi ízű konstatálásával osztotta föl a nemzeti függetlenségi pártot, azzal — e fordulatot realiztikusabban megvilágító toldalékkal, — hogy revízió alá vette a zsidókérdésben elfoglalt álláspontját is? Ám legyünk óvatosabbak aggályainkban. Lehet, hogy nem is Gömbös Gyula változott, hanem csak a világítás, amely politikai pályájának egyes kiugró pontjaira a Jupiter-lámpa fényorgiáit ontotta, holott ennek a pályának más mozzanatai rembrandti félhomályba vesznek. Lehet az is, hogy Gömbös Gyula azok közé a tragikus magyar közéleti férfiak közé tartozik, akiknek jelentősége inkább van kitűzött céljaikban, mintsem elért eredményeikben. Lehet, hogy a Giovinezza lendületével, túlságosan is nagyot markolt és — levegőt fogott. Azonkívül, ha a bírálóit kérlelhetetlen analízisei nem is találnak elegendő igazoltságot és mentséget ennek az első délkörnek világnézeti lebegéseire és ingadozásaira, másrészt nem lehet megtagadni a következetességnek és állíthatatlanságnak kijáró elismerést aziránt a megmásíthatatlan és legyőzhetetlen álláspont iránt, amelyet a király kérdés legitim megoldásával szemben tanúsít. Ez a megrögzött álláspont — legcüb meggyőződésünk és hitünk szerint — helytelen, tarthatatlan, megokolhatatlan, mert túlnyomóan érzelmi elemekből kapja táplálékát, fűtőanyagát, éltető elixírjét és mert teljességgel nélkülözi a tárgyilagosságnak minden ismérést, bizonyítékát és adalékát. De ez az álláspont — úgy látszik — ez megvihatatlan és megérthetetlen, következőleg akkor is számolni kell vele, ha Gömbös Gyula már nem lesz többé hatalmon. Erről a lelke legmélyéből kimozdíthatatlan álláspontról, amelyet nem közönséges értelmi és akarati energiáknak teljes feszültsége és készültsége támogat, lehet csak meghúzni igazában azt az első délkört, amely — mint említettük — a kormánysajtó szerint is, egy jobb- és egy baloldali féltekére osztja a magyar földgolyót. Ha így fogjuk föl a jobb- és baloldaliság viszonyát és ha közjogi tengellyel helyettesítjük azt a világnézeti tengelyt, amelynek belső egyöntetűségét és szabadoságát nála

hiába keresnők, akkor, de csak akkor lehet valami értelme és tartalma a jobboldali csoportosulás hangsúlyozásának, mondván: Hie Weifen, hie Gibelinnen, itt a legitim; megoldást elutasítók, amott azok, akik ezt a kérdést bevonják reálpolitikai számvetésükbe. Így aztán csakugyan lehet jobboldali csoportosulásról beszélni egy olyan nemzeti és ellenzéki mozgalommal szemben, amelynek körvonalai csak lassan bontakoznak ki Bethlenek, Eckhardték és a kereszténypárt esetleges szövetségéből.

1935. NOVEMBER 17.

VÁLASZ EGY ASSZONYNAK

— Talán sose volt, legalább is az újabb időkben, akora szakadék magyar és magyar között, mint amióta teljes üzemben dolgozik a NEP — írja nekünk egy vidéki úriasszony — s amióta tüzzel-vassal működnek a nemzeti egységen. Ha közvetlen ismeretségem és rokonságom körében látom ennek a nemzeti egységnek frenetikus eredményét, akkor elborzadok, hogy a régi világ legádázabb marakodásai között se korbácsolt fel annyi szenvedélyt és érdeket egymás ellen a magyar politika, mint mióta szabadjára eresztették azokat a fúriákat, akiknek ostora szakadatlanul csattog azon a nyomorult, meghajszolt párián, amelyet Raszkolnyikov is látott lidércnyomásos álmai egyikében. Mondja meg, hát szükség van erre? Van áldás azon az egységen, amit úgy pofoznak ki az emberekből? És lehet nemzeti megújhodásról és az erők összefogásáról beszélni ott, ahol a pártok szinte egymás arcába lehelik gyűlöletüket? Nem blaszfémia az a nemzeti egység, amelyből a haza legkitűnőbb fiai maradtak ki, vagy egyszerűen kiejtették őket a kocsikából? Hát senki sincs, aki megálljt tudna parancsolni ennek a bús örületnek, ennek az öngyilkos szörnyűségnek? Hát nem vert eleget még az Isten, hogy ma se tudunk egyebet csinálni, mint azt, hogy egymás húsát tépdessük? Hát meg lehet érteni ezt a polgárháborúszerít feszültséget, amely fölött nincs már hatalma se a múltnak, se a jövőnek, se az emlékezetnek, se a képzeletnek? Elbirhatjuk-e azt a gyászos fényűzést, hogy megmaradt értékeinket szétforgácsoljuk és elpazaroljuk, hogy leszaggatott fejbőrükkel díszítse fel egy halálosan idegen cezaromania a maga nyomorúságos kis vigvámját? Hát még mindig ott tartunk, hogy a magyar társadalomnak más irányban elfoglalt energiáit az

államtalizmusban felkísértő önkényuralom ellen kell mozgósítanunk, mint a Habsburg-ház uralmának sötétebb korszakában? Ezek az okkult hatalmi célok ugyan időnként cáfoltnak. De a tagadásban nincs erő, hiszen a tények mást mondanak. Micsoda rontás igézete alatt súly ed tünk ennyire? És amíg mi idehaza gyilkoljuk egymást, azalatt elszakított véreink sorsát megpecsételi ennek a testvérviszálynak Káin-bélyege, pedig az ő életükért nem-kevésbé vagyunk felelősek, mint a magunkéért.

— A Magyarorságot nagyon szeretem és teljes lelki közösségben élek vele, amikor nem csüggedve és el nem bátortalanodva a küzdelem keserveitől és nehézségeitől, az életét teszi rá egy harcra s az egyedülállóknak komor hitével és sötét bátorságával viaskodik egy balcsillagú társadalom letargiája, eltompultsága, közönye és gyávasága ellen. Sokat gondolok Önökre, olykor féltem is magukat s néha úgy érzem, hogy minden nemes és heroikus igyekezetük valójában kétségbeesett hiábavalóság, ha némi belső vigaszt merít is belőle jobbainknak napról-napra fogyó kis serege. Ez a csapat — sajnos — nem elég erős arra, hogy a dolgok siralmas folyamatát megállítsa, sem arra, hogy más irányt és más formát adjon az eseményeknek, az érzelmi és szellemi energiáknak azzal az iszonytató telítettségével, fehér izzásával és jeges mámorával, amelyet a költő a vak sorsot leigázó erőnek nevezett. Olyan időket élünk, amikor a szellemi elitnek alig van keresnivalója a fórumon s amikor a büszke lelkeknek a tömeg inerciája ellen való lázadása csak azokat az értéket őrli fel, amelyeknek töretlen, el nem nyúlt idegzetére pedig nagy szükség lenne majd, ha egyszer a szilaj vizek lefolynak és ha a megáradt, iszapos tajtékok visszatérnek normális medreikbe. De ha már úgyse tudják megfordítani a sors kerekét, ugyan mi szükség van rá, hogy Önök és éppen Önök kössék meg magukat lépten-nyomon a nyilvánosság előtt meggyőződésük láncával, holott mások elbújnak, ismeretlenek maradnak és szabadok az elvtelenség rendülcenségében? Ha az van megírva rólunk a rossz csillagokban, hogy úgyse kerülhetjük el a leigáztatás középeurópai ragályát, akkor Önöknek is azon kellene lenniök, hogy az minél kevesebb kárt tegyen az egzisztenciájukban. Ha a nemzet nem akar harcolni e bús fantom ellen, s ha hiányzanak belőle a védekezés szervei,

akkor nem sok értelme van az egyesek áldozatának, ha csak nem keresik szántszándékkal önnön megsemmisülésüket. Ha lelkileg kasztrálták a társadalmat, akkor a férfiaságnak nincs már semmi szuggesztiója rajta. Bevallom, talán azért, mert csak egyszerű asszony vagyok, hogy ilyen körülmények között a szép halálnak hellén illatú pompája és pátosza is értelmetlen valami. Így gondolkozik és érez egy magyar asszony a vidéken, aki azt szereiné, hogy veszedelem nélkül írják meg azt, amit meg kell írniok, s gyalázat nélkül hallgassanak arról, amiről úgyse lehet beszélni.

Mit feleljünk erre a levélre, melynek meleg hangja és hűvös okossága annyira felzaklatja énünk legbelsőbb és legrejtettebb zugait? Mondjuk-e azt, hogy a lelkünkrebeszülésnek gyöngéd balzsama mélyen meghat bennünket, bár ugyanekkor férfi eszünkkel a levélíró asszonynak okoskodásában bizonyos ellentmondásokat és következetlenségeket is kellett észlelnünk? Hogyan lehet összeegyeztetni a magyar társadalom letargikus állapotát, lelki kasztráltóságát és elfásultságát azzal a polgárháborúszerű feszültséggel, a politikai pártoknak dühös csatározásaival és marakodásaival, a magyar és a magyar közé ékelődő ellentétek végső engesztelhetetlenségével, amitől derék vidéki levélírónők félti a maradék hazát? Ha ugyanis a letargia akkora, mint ő látja s ha a pártos ellentétek oly élesek és tüzesek, mint ő gordolja, akkor ez valójában *contradictio in adjecto*. Egy letargikus társadalom mirig³ei képtelenek volnának kiválasztani az ellenszegülés, a dac és a harc készségeit. Bár hiszen, az igazat megvallva, ha közelebbről, mélyebben és tüzetesebben vizsgáljuk ezt az alternatívát, akkor kiderülhet, hogy ez az ellentmondás nem is logikátlanság.

Igenis: létezik egy harcos készség, ha kevesekben is, de ez korántse bir akkora vonzó, feszítő, vagy átütő hatalommal, hogy a magyar társadalom nagyrészét abszorbeáló kimerültségen, gyávaságon és érzéketlenségen erőt vegyen. Idegei, mint elhasznált gumiszalagok, nem rugalmasak többé. Nem feszülnek. Nem járja át őket az a vibráló elektromosság, amely abból a kevés elitből árad reá, amely olyan hivatásnak és kötelességnek érzi a harcot, amely elől önmaga legnemesebb lényének elárulása nélkül se ki nem térhet, se le nem mondhat. Lehet, hogy

semmiféle örvénylő energia nem bírna ma ezzel a letargiával. Nem tudná kicsábitani a tespedés fakó fénytelenességéből és hamuszürke atmoszférájából. A nemzet fáradt óráinak egyikét éli, amit szemfüles, becsvágyó, egoisztikus energiák arra használhatnak ki, hogy a nyakára üljenek. A dolgok vonalán kétségkívül a romlás tendenciája érvényesül. De vajjon reménytelen-e az ellene való küzdelem? Mi ez, ha nem múltó epizód az idők végteleniségében? Egy szomorú perc két csoda, sötét pont két cikázó fény között. Ahogy természetünk halandó részét a nemzedékek végtelen sorozatával kell ellensúlyozni, mint fáklyahordozókéval a versenyben, hogy egymáson keresztül tegyük halhatatlanná természetünknek azt a részét, amelynek nem jutott osztályrészül az öröklét isteni adománya: úgy kell egyes generációknak és kiválasztott személyeknek azon működniök, hogy a nemzetnek süllyedő korszakaiban fentartsák a remény erejét és nemesebb múltjával való személyazonosságának tudatát.

Lehet, hogy nehéz ez a hivatal nekünk, — hogy a nagy Zrínyi szavaival éljünk. Lehet, hogy méltatlanok és alkalmatlanok vagyunk erre a szolgálatra, amelyet csak azért vállaltunk, mert nincs, ki végezze helyetlünk. Ez ma ugyanis a Forderung des Tages, amin csak akkor tehetnők túl magunkat, ha nálunknál erősebbek és méltóbbak teljesítenék azt a feladatot, hogy — Nagy Kristófként átvigyék vállukon az isteni Kisdedet, a megáradt vizeken. Nem öröm ez a harc nekünk, hanem teher és áldozat. De belső szükség hajt bennünket arra, hogy megakadályozzuk: ez a szomorú korszak »dacos téglahordással« építse meg nemzeti hagyományaink és történelmi hivatásunk mauzóleumát.

Legyünk tisztában azzal, hogy ha nem sikerül megállítani, vagy letörni a parancsuralmi ígyekezeteknek vakmerő lendületét és kriptabatélelét a magyarság alkotmányos szabadságának, akkor nemzetünk történelmi gondolata olyan zsákutcába jut, amiyira lezsugorodik a Kleinstaaterei vézna és keshedt térfogatára, állami egzisztenciánk alapjai annyira törékennyé válnak, hogy egy eljövendő magyar géniusz teremtő ihlete és ereje számára nem lesz többé anyag, amiből építsen és alkosson. Bármennyi tagadás viszonozza is a túlsó partról azokat a vádakat és gyanúkat, amelyek parancsuralmi kísérleteikre

árnyékolódnak, a tendencia világos. Lehet, hogy ez a neoabszolutizmus, ez a reformönkényuralom nem lesz egészen hasonlatos a némethez, vagy az olaszhoz. De hogy valami fattyúdiktatúra tevékeny előkészítése folyik, azt csak azok fagadhatják, akik részesek benne, vagy nagyon is kényelmes természetűek ahhoz, hogy az igazságot a maga nevéen hallják.

Alkotmányos életünk sohase volt valami tökéletes. A kormányhatalom, egészen ritka kivételektől eltekintve, mindig kórságosan hajlamos volt arra, hogy a közgondolkodást és közhangulatot a maga képére torzítsa. Ne higgye, asszonyom, hogy nagyon hosszú az az út, amelyen egy álpárlamentarizmusból egy korcsabszolutizmusig lehet eljutni. De ha ez az út nem is olyan hosszú, annál távolabbivá válik az a másik út, amely ilyen rendszerből a nemzeti és állami reintegrációig vezet. Nekünk csak olyan politikai módszereken szabadna törnünk a fejünket, amelyeknek célszerűségét mindig történelmi céljaink szabják és hiteltetik meg. Ami helytelen, káros és veszélyes az utódállamok kisebbségi magyar nemzetrészeinek szempontjából, az nem lehet jó, nem lehet hasznos és előnyös a csonkahazai magyarságra.. semu Mi lehetünk az utolsók Európában, akik feladhatják, vagy megtagadhatják az alkotmányos szabadság ideáljait. Anglia is, könnyebben likvidálhatja a maga ősrégi politikai szemléletét, jóllehet csakis azon az áron, hogy föláldozza a dominiuumok és a gyarmati önkormányzatok rendszerén nyugvó világbirodalmát. De mi, akiknek lelkén nemcsak negydefélmillió elszakított magyar sorsa szárad, hanem a Dunamedence reorganizációja is a szabad önkormányzatok alapján: csak akkor térhetünk le az alkotmányos el alapjairól s vethetjük alá magunkat parancsuralmi tébolynak, ha lemondunk már mindarról, amiért még érdemes magyarnak lenni és magyarként élni.

Ezért kell vállalni az örállói, vigyázói kötelességet. S ha gyakran, a római mítosz szerint, egy Curtius-ugrás a sáncárok mélységébe, a váltsága a szabadulásnak és a jövőnek; lenni kell valakinek, vagy valakiknek, akik erre is vállalkoznak, valóra váltván az evangéliumi paradoxon igazságát is, azt, hogy az egyénnek gyakran meg kell hálnia, hogy a nemzet örökéletet nyerjen.

Ne higgye asszonyom, nem elborult kedélyek és re-

zignált elmék lírája ennek az áldozatnak a felajánlása. Nem is nyegle és ízléstelen hősködés, amely a papiros türelmes anyagán végzi a maga mutatványait. Mi tudjuk, hogy a haza szolgálatának lörvényei gyakran ridegek és kegyetlenek, de talán sohasem reménytelenek egészen. A szolgaság iszapjának az alatt az átha!hatatlannak tetsző rétege alatt, amely a magyar társadalmat elborította, mintha már kiserkedőben volnának a fű finom, gyenge és fiatal csücskei. Ezeknek az a hivatásuk és az az életük, hogy gyökeret verjenek és az élettől duzzadó hajtásaikkal áttörjenek a letargia bánatának kopár rétegein. A Deák Ferenc Társaság akcióbalépése ezt a lelkiileg megújuló, európai formátumú és létjogú s mégis ősi gyökerezésű Magyarországot mondja nekünk, amely egyenlően igenli az alkotmányt és a reformot, és reményt nyújt arra, hogy közelmúltban elvetélt »harmadik Magyarország« mégis csak erőre kap és hidat ver a meghalni nem tudó maradiság és a reformista és szabadságellenes szeleburdiság gyászos végletei között.

1935. NOVEMBER 24.

EGY HALOTTNAK ÉLŐ SZAVAI

Van-e időszerűsége, életteljessége, élmény szerűsége s napjainkra szóló különösebb értelme a Deák-kultusznak? A mostani idősebb generáció ugyanis, a kiegyezési korszak óta egészen az összeomlás napjáig, valójában Deák Ferenc művének és hagyatékának szellemi hatásai alatt alakította ki politikai eszmevilágát, amelyet táplálni és dajkálni iparkodott a hivatalos hatalom is, mint a magyar nagyok hegyláncában ama csúcok egyikét, amelynek turisztikai ápolásában a nemzetnek és az uralkodóháznak szemlélete és érdeke egyaránt találkozott. A hatalmon levő rendszernek ez az akadémikus és hieratikus kegyelete teljesen megfért a közvetlen érdek uralma alatt álló kormányférfiak fölfogásával. Azokéval is, akiket a politikai célok, erkölcsök és módszerek világűrnyi méretei választottak el a haza bölcsének antikverelő egyszerűségétől, szellemi erőinek megsemmisítő felsőbbségétől és makulátlan puritanizmusától. A hatvanhetes kormányok szürke, fénytelen emberei szívesen fordultak presztízskölcsönért Deák óriási nimbuszához, hogy a maguk vállalkozását egy nagy névnek mérték- és értékhitelítő márkája alá helyezték s hogy a magyar nép széles rétegeit átítató Kossuth-kultusznak legyőzhetetlen hatalma ellen politikai ellenfele példátlan tekintélyének árnyéka alá meneküljenek.

Ez a hideg, liturgikus Deák-kegyelet, amely a múlt század utolsó évtizedeiben Zala nagy fiában csak a kiegyezés megalkotóját s a reálpolitika robusztus művészt ünnepelte, sose tudta fölgyújtani a magyarság képzeletvilágát, sose volt képes rezgésbe hozni a népérzések titokzatos delej tűjét, kövelkezésékképp sohase bírt olyan erős és mély gyökereket eresztetni a magyar humuszba, mint a függetlenségi harc vezére és a jobbágység fölszabadí-

tója. Deák masszív alakjának és jupiteri tekintélyének talpzata sokkal kisebbarányú volt, mint Kossuthé, kinek emlékezete a magyarság nemzeti és szociális érzésvilágának végtelen mélységeiben pihent el, mint ahogy a királyi múmia szunnyad a piramis óriás boltozata alatt, melynek rőt bazaltjai alól az élő vizek szökőár módjára serkennek föl. A Deák-kultusz sokkal inkább volt a mérlegelő politikai megfontolás gyümölcse, a nemzet valóságérzékének és reálpolitikai szemléletének történelmi visszaverődése. A mítosz és a legenda repkényen nem fonta körül porfirból és gránitból véttetett alakját. A hideg téli napfényben, amelyet történelmi személyisége árasztott, az emberek csak azt az árnyéktalan és zúzmarás világosságot érezték, amely a kő és a rög fagyából sose tudott hévizi forrásokkal fakasztani. Hiába. A gondolkodásból kifejtett meggyőződés ritkán képes a tömegeket megmozdítani s állandó kitartásra, következetes eljárásra ösztönözni. Az ilyen politika nem igen tud megbirkózni a szenvedélyekkel és az illúziókkal, még ha százszor igaza van is.

Ha pártkülönbség nélkül minden magyar meg is hódolt a kehidai bölcs barátian szellemi és erkölcsi méltósága előtt, ha el is ismerték, hogy megvilágosító elméje a nemzetnek egyetlen tűzoszlopa volt az idők szomorú éjjelében, ha tisztelettel adóztak is iránta, mert meggyőződését sohase rejtette kabátja alá, mint a tolvajlámpát, hanem emelt fővel hordozta, mint a monstrenciát; ha tudták is róla, hogy semmi más foltot nem volt kénytelen tűrni ruháján, mint szivarjának hamúját, ha tekintete az olvadt fény elviselhetetlen ragyogásával, vagv villámokat szóró hatalmával tekintélyt és fegyelmet parancsolt; ha olyan erényes volt is, hogy úgy tudott megbocsátani, mintha önmaga szüntelen hibákat követne el s viszont úgy került a hibát, mintha sohase bocsátana meg másoknak: ajój megfahtáziát sohase igazta le, sohase vált járadékosává a népszerűségnek, neve és presztízse sohase lett hegyeket mozdító erő, boldog káprázatoknak megszemélyesedése. A nemzeti katasztrófa mintha lesodorta volna akadémiái piederstáljáról. Az összeomlott világ tárnáinak tragikus vándorai a maguk bányamécsesének szerény világánál inkább Széchenyi kérlelhetetlen önismeretének flagellantizmusát, vagy Kossuth megvalósult profetizmusát fedezték föl, mint eligazodási pontokat az új világ felé.

Másfél évtizednek kellett elmúlnia amíg megnyílt az emlékezet és a politikai hatalomtól nem fertőzött kegyelet zsilipje a visszahömpölygő múlt e kolosszusa előtt. Tösgyökerességében, józanságában, jellemerejében, totális jogérzékében és erkölcsiségében ráismert a nemzet legigazibb, legaktuálisabb és legfölfriessitőbb joéldaképeré. A megcsönkított Juiza alkotmányos szabadságát idétlen és éretlen importeszmk fenyegetik. A nemzeti társadalom öntudatosabb elemei heroikus harcokat folytattak a jogfolytonosság helyreállításáért. A politikában az adott szó szentsége párthatalmi érdekek hullámzó árfolyamának prédája. A választási küzdelmekben a hatóságí túlkapások az ellenzéket valóságos ámokfutóvá ítélték. A kimondott és leírt szavak szárnyai dermedten hullanak le a hideg terror légkörében. Az ősi alkotmány maradványait egy homályos reformpolitika nevében szinte tolonházra kényszerítik. Újból európai kérdéssé avatták a magyar állameszme viszonyát a dunai kérdés rendezésében. Egy új nemzeti-ségi és kisebbségi politika hidverésének kísérleteivel kötelességünk foglalkozni, éppen e viszonynak helyes és észszerű megreformálása céljából. Előbb-utóbb rá kellett hát ébrednünk arra a megismerésre, hogy mindezek között e létünkre elhatározó jelentőségű kérdések között egyetleny sincs, amelyre Deák roppant hagyatékában kielégítő, időszerű, reális és helyes feleletet ne találánk.

Deák neve még a felületesebb politikai elmék és az átlagos művelődési színvonal alatt álló kobakok tudatában is, akik pedig nem tesznek egyebet, mint hogy történelmi közhelyek üres mogyorószemeit ropogatják fogaik között, s akiknek száma, sajnos, az utóbbi évek során ijesztő mennyiségben elszaporodott — ismétlem —, még a legsoványabb és legigénytelenebb szellemi konyhán tengődő reformagyvelők tudatában is összeforrott és azonosult a magyar alkotmány és a jogfolytonosság helyreállításának eszméjével. Éppen azért idő- és papirospecsékolás volna ennek minden további bizonyítása. A mi napjainkra nézve különösen átható hangsúlya van Deák közpályája értelmének és tanúságának, annak igazolásában talán akkor járunk el leghelyesebben, ha a legelőbb magyar holtat saját szavainak erejével idézzük annak a pörnek a koronatanúja gyanánt, amelyben a műveletlenség, az avatatlan-ság és a kontárság üllelte vádlottak padjára a nemzet

jobb, emelkedettebb és igazabb lelkiismeretét és szellemiségét. Rövid, átlátszó, csaknem anyagtalán szavak ezek, »angyali tollal írt igék«, mint a határozati párt szónoka mondotta, »teremtő szavak«, amelyek »megannyi igazi Logosz-ok az őseredetek kavargó összevisszaságában, át-ragyogva az égen, mint a villám«.

A hitbizományi reformról:

»A szabad rendelkezést nemcsak fenntartani, sőt tá-gítani óhaj lom; de az oda nem terjedhet, hogy a rendelkező még a sírban is örök törvényt szabjon az élőknek és századokon keresztül oly törvényt, mely az ő hiúságának a haza virágzását, a nemzet emelkedését s a közboldogságot alája vesse... Nem köteleességünk-e azon intézetet (hitbizomány), mely idegen földről, hazánknak a tapasztalás bizonyága szerint naponkint súlyosbodó kárával, behozatott, törvényeinkből ismét törölni? A nemzetségek fenntartásának tekintete sem ajánlhatja ezen káros intézet fennmaradását, mert a nemzet kincse nem a nemzetségek régi nevének megtartásából, nem az értéknek egynéhány kezekre halmozásából áll. 1687-ben I. Leopold hozta be a hitbizományokat a magyar oligarchiának ajándékkul; a külföld feudalizmusából eredeti ezen intézetet adta főrendeinknek cserébe az aranybulla utolsó záradékáért, melyet mint veszedelmest, akkor eltöröltek... Mióta hazánk védelmének rendszere megváltozott, mióta ezen védelem ereje nem egyesek felette nagy gazdagságát, hanem inkább azon alapszik, hogy a hazának minél több polgára legyen önérdekei által is a hon közügyeihez csatolva, mióta csak régi, hatalmas nemzetségek gazdag örökösei a hazát védő harcok veszélyeit kerülve, hogy Berzsenyivel szóljak, szibaritizmusba merüli, letépte fényes nemzeti bélyegét s hazája feldúlt védfalából rak palotái heverő helyének, nem látom okát, miért kelljen a pusztá névnek hazánk kifejlődését, a nemzet élete emelkedését, a nemzeti közérdekel szükség nélkül feláldozni?

A nemzeti önkormányzat és a szólásszabadság:

»Már Bihar követe megmondotta, hogy hazánk alkotmányos létének főkincse a szólás szabadsága, s talán egyetlen egy, amely öre lehel nemzeti szabadságunknak. Hozzáteszem, hogy van még egy, amelyhez hasonlóval Európa legszabadabb nemzetei sem dicsekedhetnek, s ezen meg-

becsülhetetlen kincse a megyei municipiumi hol nemcsak a közigazgatás minden tárgyai, a törvények teljesítése és minden önkényes sértéstől megóvása, de maga a törvényhozás is a nemzet törvényesen egybeülő tagjainak szabad tanácskozása alá tartozik. Ezen municipiumok állanak őrt dönthetetlen morális erővel alkotmányunkért. Innen forrásznak s oda térnek vissza a nemzetnek minden jussai, s törvényhozási hatóságunk is innen eredt, ezen alapult... Itt a törvényhozásban szabad alkotmányos nemzet képviselőihez illően csak a szabad szőlés oltalma alatt felelhetünk meg hivatásunknak... Ezek mindenki előtt ismeretes, általános tekintetek. S minthogy mi nem tulajdonosai, hanem őrei vaevunk a szabad szőlésnek, nem az a kérdés, akarjuk-e azt védeni, hanem csak az: vajjon a feladott eset sértése-e a szabad szőlésnek?» (Wesselényi hűtlenségi pöre).

»Ha ettől is meg leszünk fosztva, a kifejlődés csirájá-bau el lesz fojtva, az eszmék súrlódása meg lesz gátolva s minőén intézkedéseink csak félszegek, mint éretlen gyümölcssei a ki nem fejlődhetelt közvéleménynek... Tudom azt, hogy mi, kik a politikai pályára fellépünk, nem éppen a legkellemesebb pályán állunk, mert ha állhatatosan meg fogunk maradni elveinknél, mindenünket, életünk boldogságát is kockáztatjuk... Erős kebel kell e sors eltűrésére. De ha ezen a pályán járok feje fölött a főhatalomnak pallosa lebeg, akkor Magyarországon vége a haladásnak. Ha ide jutunk, akkor szálljunk le inkább azon törvényhozói pályáról, melyet ily körülmények között bizonyosan a nemzetnek inkább átka, mint áldása fog követni. Ha ide jutunk, elmondhatjuk mi is, mit Tacitus irt Agricolához: *dedimus magnum potentiae documentum, nam sicut vetus aelas vidi!, quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute.* (Valóban nagy bizonyosságát adtuk türelmünknek, mert miként a régi kor látta, hogy mi a szabadság végpontja, akképpen látjuk mi, hogy mi a szolgaságé.)

Az alkotmányos küzdelem tisztasága:

1843-ban Deák visszautasította a követséget, mert a kormány szégyenletes erőszakoskodásaival szemben az ő hívei is erőszakra vetemedtek s vér folyt a zalai választásokon. Mi történnék, ha a mandátumot elfogadnám? Mit mondanak akkor, ha majd szót emelek a korteskedések

ellen? Azt fogják mondani: az úr szóval így föl, kinek neve oly zászlókra van felírva, melyek alatt emberhalál történt? Ha tegnap elhatároztam volna magamat a követtség elfogadására, ma azon visszaélések után, amelyek tudtomra estek, mint becsületes embernek, le kellene róla mondanom. Mondhatnak még azt is ellenem: egy úr lép fel, hiszen az úr csak úgy lehetett követté, hogy a választókat katonai erő őrizte.«

Klauzál Gáborhoz írt levelében ezt mondja: »Az izgatások a mi részünkről s nemcsak a köznemességnek felvilágosításával, hanem a Magyarországon elterjedt s oly méltán kárhozott korteskedésnek fogásaival, csábításokkal, vesztegetésekkel, pénzzel, borral, földnek, fának ígérgetésével s néhol fenyegetésekkel is üzettek és pedig, fájdalom, az én nevémmel és az én személyemmel... Még ingatlanabb lón azon elhatározásom, hogy a követtséget el nem vállalom, mert elviselhetetlen előttem az a gondolat, hogy én ilyen úton látszassam keresni a követtséget... Barátom, én a credencionálison, amelyet Zala rendői nekem kiadnának, vér- és szennyfoltokat látnék... Ha én ilyen előzmények után a követtséget elvállalnám, az első ülésben összeroskadték a szégyen és a fájdalom súlya alatt.«

Deák és a vezéri gondolat:

»Azt mondjátok, tisztelt barátaim, engem követtetek, az én zászlóm alá csoportosultatok és én elhiszem, hogy ez így van. Köszönöm bizalmatokat, melynek most is kifejezést adtatok. De engedjétek megmondanom, hogy ez nem azért történt, mintha én lettem volna köztetek a legméltóbb arra, hogy elől menjek. Hanem az út szoros, az ösvény keskeny volt, melyen előre kellett törtetnünk, csak egymás után haladhaltunk, valakinek elől kellett menni, s talán a véletlen hozta magával, hogy én menjek legelői. Talán azért történt így, mert én voltam köztetek a legidősebb veterán ezen a pályán.«

Az adott szó szentsége:

Deák Ferenc azt a hitét fejezte ki Ferenc József előtt, hogy a magyar nemzet Königgraetz után is csak annyit követel és semmivel sem többet, mint amennyit követelt Königgraetz előtt, Emiatt különösen a balközép-pártiak támadták és szemére vetélték, hogy nem hasz-

nálta ki az alkalmat újabb előnyök kicsikarására a kiegyezési tárgyalásokon. Deák így válaszolt: » a nemzetnek erélye mellett volt annyi tapintata is, hogy nem csigázta fel követeléseit, hanem továbbra is csak azt követelte, amit akkor követelt volna, ha a birodalmat szerencsétlenség nem éri. Tette ezt azért, mert ludla, hogy joga van arra, hogy méltán kívánhatja azt a birodalom veszélyeztetése nélkül, igen jól Ludva, hogyha sikerül is többet kicsikarnia, e kicsikart eredményekben meglett volna az ismételi felbomlás magva, amint benne volt egykora, amint ezt szomorúan tapasztaltuk.«

Jelszavak és vágyak ellen:

»Van egy veszélyes neme az ámításnak. Az, ha valaki elérhetetlen vágyakat ébreszt a népben. Vágyak az emberi természetben fekszenek, s míg azok a lehetőség, vagy a valószínűség körében vannak, emelik a tevékenységet; de oly vágyak, amelyeknek lélesülése nem valószínű, sőt nem is lehelő, elégtelenséget szülnek még azoknál is, akik sorsukkal talán előbb meg voltak elégedve, mert elvonják őket az ösvényről, melyen biztosabban juthatnak volna célhoz. Sem a népnek, sem az országnak nem barátja az, aki elérhetetlen vágyakat ébreszt a könnyhivők keblében.«

A magyar államiság és az európai érdek:

»Mit mond a külföld, vagy legalább a külföldnek némi országai? Azt mondják: mi elhisszük, sőt megengedjük, hogy nektek igazatok van; hogy Magyarország külön alkotmánya érvényes; de nekünk abban nincs semmi érdekünk, hogy ez tovább is íeimáljon; nekünk mindegy, akár van Magyarország, akár nincs; de az áll az érdekünkben, hogy Közép-Európában azon állam és hatalom létezzék, amelyet Ausztriának neveznek. Ámde Ausztria nem állhat fenn Magyarország külön állásában; ennek alkotmánya ellentétben áll Ausztria létevel és halalmával s ennél fogva ellentétben az európai érdekekkel is. Mi tehát a ti követeléseiteket, ha jogosak is, nem pártoljuk és hogy azokat Ausztria nem leijesiti, eléggé igazolva látjuk önfenntartásának szüksége állal. így szóll a külföld... Mi volt a mi teendőnk e nyilatkozatokkal és véleményekkel szemben, amikor a jelen országgyűlés (1865-58.) egybehivatván, ismét felszólalhatnánk? Bebizonyítani

és meggyőzni a világot arról, hogy a magyar alkotmány és Magyarország törvényes önállása nem ellenkezik egy dunai nagyhatalom fennállásával, sőt ez a kettő egymás mellett igen jól megfér; bizonyítani, hogy midőn mi saját alkotmányunkat és önállásunkat követeljük, azzal semmi olyat nem kívánunk, ami e nagyhatalom fennállással lehetlenné tenné és ami Európa érdekeivel ellenkeznék.:

Nem kívánunk bővebben foglalkozni Deák két mesterművének, a kiegyezési és a nemzetiségi törvénynek napjainkra szóló jelentőségével, amely törvényekben oly csodálatraméltó kompromisszumban egyesítette a magyar állameszmének, Európa érdekének s a magyarországi nemzetiségek szabad fejlődésének posztlátumait. Ezekben annál mélyebben és tüzetesebben kell elmerülni, minél inkább sürget az idő és létérdekünk parancsa, hogy a magyarság nagy hivatásának gondolatában ezt a kompromisszumot újból megteremtsük. Íme, Deák lüdükló válaszhai azokra a kérdésekre, amelyek rásötétlenek napjainkra.

1935. DECEMBER 1.

A MAGUNK ÚTJÁN

Létünknek és hatalmi állásunknak a múltban két oszlopa volt. Az egyik a magyar fajnak csodálatraméltó katonai tehetsége, a nagyvilág által is elismert hadi géniuszának eredetisége, önmagából kifejtett harcos virtusa, a másik a nemzeti önkormányzat és az alkotmányos szabadság rendszerén nyugvó politikai életformája. Mindkettőt még az euráziai puszták végtelen térségeiből hozta magával mai hazájába, a vándorlások és a létért való küzdelem szakadtlan viszontagságain és megpróbáltatásain keresztül. Mind a kettőt fenntartotta és megőrizte a vér és a vas századaiban anélkül, hogy akár nemzeti szabadságát kellett volna áldozatul adnia a katonai fegyelem életbevágó törvényéért, akár hadiszervezetének végtelenül hajlékony és mégis marciális szigorú disciplináját lökte volna martalékaúl egy önérzetes nemzet önkormányzati szabadsága viharainak. Az egykorú külföldiek már a honfoglalás idejében a magyar törzsek élén álló hadnagyok tanácsát ismerik, mint az egész nemzetet érintő kérdések döntő fórumát. Háború és béke kérdésében a törzsek tanácsa döntött, hogy azután a nagy nemzeti vállalkozásban annál tökéletesebben érvényesülhessen a központi katonai és politikai hatalom akarata. Az a magyar szokás, hogy oly élénken és hosszasan megbeszélik és megvitatják a közügyeket, amit egy középkori német történetíró, mint egyedülálló esetet emelt ki Európában, már megvolt a honfoglalók között is.

Ez a finom egyensúly mentette meg a magyarságot az ázsiai mongol és török hordákat járomba törő despotizmus vadságaitól, másrészt pedig az individualizmusnak és a törzsi partikularizmusnak olyan elfajulásaitól, amelyek az államhatalom állandóságának és egyöntetűségének

rovására másutt szétforgácsolták és lezüllesztették a nemzeti erők szimultán életműködését. A magyarság mint állam és nemzet mindig akkor emelkedett föl saját értékének magaslatára, amikor ez az ösztönös katonai fegyelem-érzéke megtalálta és megtartotta a szerves kapcsolatot alkotmányos nemzeti önkormányzatának teljességével s amikor léte e sajátos és bensőséges törvényeinek ritmusa, idegen kultúr- és politikai eszmétől el nem homályosítva és meg nem fertőzve, legerőteljesebben és legtisztábban lüktetett bennünk. Egy nagyon intelligens keletrómai császár, Bölcs Leó, nem fogy ki a magyarok hadiművészetének magasztalásából. Majdnem érthetetlennek tűnt föl előtte, hogy a szétszórt, apró és mozgékony »töményekre« és csatarendekre bomlott magyar stratégia a vasfegyelemnek, a katonai vezetés előtt való engedelmisségnek, a hírszolgáltatás leleményességének, a terep és az ellenfél természetéhez való villámgyors alkalmazkodásnak minő ropant készségét igényelte, az alávetettségnek, a parancs végrehajtásának olyan sponlán könnyedségében, majdnem gépszerűségében, ami a görög katonai szakértők előtt azért nem volt egészen megfeythetlen titok, mert tudták a szittyá hadviselés mögött feszülő rugót: a szultáni vagy a kani hatalom abszolút korlátlanágát. A magyar dolog azonban mégis nehezen ment a fejükbe. Hiszen ugyanaz a fejedelmi szerző azt állapította meg a magyarságról, hogy »férfiakban bővelkedő, büszke és szabad ez a nemzet«, amelyei bizánci módra kormányozni éppúgy nem lehet, mint a keleti kényurak szeráj-politikájának bazári mintái szerint sem. A magyarnak mindenkor dicsősége lesz, hogy midőn először lép a történelem arcvonalába, legelső fölismerője és ismertetője őt nevezi egyedül szabadnak, eleutherosznak, minden lurk, szittyá, szláv és germán népek közöli, akikkel a konstantinápolyi diplomáciának valaha dolga volt. A férfiaság és a szabadság csillagfénye sugárzott homlokáról a volgai lovasnak, aki oly nagy hivatást volt belöllandő Európában s akinek kiválasztottságára és egyedül való személyiségére caesari szemek ismerlek rá már az első pillanatban.

A magyar olyan politikai és katonai kultúrával jelent meg; a Dunamedencében, amely az emberi méltóság és szabadság tekintetében messze elütött a bizanlin államok emberisteneket és orgyilkosaikat megteremtő aljasságaitól,

de toronymagasságban állott ama frank és germán kormányzati rendszerek fölött is, amelyek az állami közérdek és a katonai fegyelem eszméjére nézve legfeljebb a klán vagy a Gefolgschaft lépcsőjén vánszorogtak. Ne higyük, hogy mindez beteges hiúság képzelgése, tömjénezés fajunk régi dicsősége előtt, kevély elbizakodottság, amelynek gyökerei a mások dolgaival szemben elzárkózó, vak és buta magyar globális szemléletből fakadnak, vagy valami olyan turáni karakán prepotencia, amely az egzotikus népek köldöknézésébe részegülve, fitymálva és irtózva fordul el egy fölényesebb környezetkultúra képeitől és jelenségeitől. Ameddig fajunk e kivételes tulajdonságainak vonalában fejlődünk, úgyszólván verhetetlenek voltunk az arx animae páncélfalai között. Ha elcsábítva német plundrába öltöztünk s az idegen hatásokat nem szűrtük át saját mélyebb és igazibb ösztöneink misztikus szűrőjén, akkor lesújtott ránk a balsors, mint a választott népre, amely idegen bálványokat imádott, megtagadva egy igaz Istenét. Amikor elfelejtettük a régi magyar hadakozás fortélyait és more germanico viseltünk háborút, póruljártunk, sőt majdnem a dögkeselyük prédájává váltunk, mikor is a mongolok és utóbb a törökök saját fegyvereinkkel nyomtak le bennünket. Amidőn a legremekebb katonai lángelmék egyike, a második Zrínyi a török áfiumtól való megszabadulásunk lehetőségein tűnődött, s szemlét tartott a különböző európai népek hadviselő szokásain, azt a következtetést vonta le, hogy az idegen hadakozás nem való nekünk, hogy »más vidék, más nép, más hadakozás« és hogy minden nemzetbeliek között egyedül a magyart kívánja, mint a török ellen való offenzív védekezésre leginkább alkalmas és leginkább rátermett népet, amelynek csiszolatlan őseréjét idegenből vett oktatásokkai akarta kipallérozni, de csak a saját porával köszörülni és fényesíteni, mint a gyémántot.

A magyarság nagy középkori birodalma azért omlott össze, mert tündöklő katonai képességeinek az idők — és a körülmények — igényelte kifejtése nem tartott lépést a megoldást követelő feladatok roppant sokaságával és sokféleségével s mert a török ellen nem bírt boldogulni a nyugati és középeurópai hadművészet utánzásának tökéletlenségeivel és inferioritásaival. Jellemző, hogy a kiváltképpen katonai érzésű magyar, az ösztönvilágnak kimé-

ríthetetlen tartalékaiból csörgedező magyar harci virtus képtelen volt a német, vagy az osztrák ármádiában a maga igazi értéke szerint érvényesülni, elszigetelt és a második sorba leszorított kivételektől eltekintve (Nádasdy, Hadik, Kray, Alvinczy, stb.), amikor aztán a maga szárnyaira bocsátották, a poraiból megelevenedett Phönix madár módjára kápráztatta el a világot 1849-ben, amikor a volt császári főhadnagyokból és kapitányokból egy sereg hadvezéri talentum bontakozott ki.

Midőn dicsőséges kardunkat kiejtettük, vagy kiverték a markunkból, a nemzet egész életfolyamata politikai defenzívára szorult, amelyet alkotmányának bátyái között vívott meg az idegen hatalmi erő beolvasztó kísérletei ellen. A Habsburgok nagy monarchiájában minden önkormányzati és nemzeti eszme elsorvadt. Maga a hatalmas német nép is belenyugodott, hogy a császári abszolutizmus óriási terebélye alatt vegetáló apróbb önkényuralmakat megváltozhatatlan történelmi attitűdjének fogadja el. Jeles német és osztrák historikusok ismerték el (Walter Rogge, Springer stb.), hogy ami a haladás, a szabadság és a nemzeti önkormányzat elvétől áthatott erőtenyező maradt a dunai Európában, azt egyedül a magyarság szívós heroizmusa képviselte gyakran a legreménytelenebb időkben is. Ha nem változtathatott is a dolgok rendjén s a maga erejéből nem futotta arra, hogy a dunai népekl mindegyikének szabad politikai fejlődését kivívja, vagy biztosítsa: valóban az a konokság és hajthatatlanság, amellyel saját nemzeti és alkotmányos egzisztenciáját védelmezte, sokszor megsemmisítőén túlnyomó erővel szemben: az az európai történet legvigasztalóbb fejezetei közé tartozik. És Közép-Európa valamennyi nemzete közül a magyarság önkormányzati rendszere volt az egyedüli igazolása a történelmi alkotmányok elpusztíthatatlan életerejének. Annak az elvnek döntő bizonyítéka, hogy a haladás nem okvetlenül forradalom s a forradalom nem föltétlenül haladás is egyszersmind.

Ha az alkotmányos rendszer és a nemzeti önkormányzat legsajátabb magyar eszmetulajdon volt is Közép-Európában, azért sohasem tekintette azt teljesen magánvagyonának. S ha nem is vezette csupán önzetlenség a Negyvennyolc nagy márciusának magyar szabadsághőseit, vagy a Hatvanhét megalkotóit, amikor alkotmányosságot

és önkormányzatot követeltek Ausztria számára is: a valóság mégis az, hogy a császári birodalom német és szláv népei talán sohasem juthattak volna annak az autonómiának szerény ajándékaihoz sem, amelynek haszonélvezői lettek, a magyarság tetterős beavatkozása nélkül. És most mi, akik valamikor szabadságot, alkotmányosságot, önkormányzatot hoztunk és jelentettünk Közép-Európában, éppen mi sülyednénk odáig, hogy a világ legantipóitikusabb nemzetének, a németnek kaszárnyai formaruhájaiba öltözködjünk és majmoljuk azt, amivel egy a miénknél sokkal kisebb politikai kultúrájú nagy nép kísérletezik? Mi vegyünk politikai eszmekölcönt a németektől, akiknek mindeddig nagy hitelezői voltunk? Hát a magyar hadakozás után elfelejtsük a magyar alkotmányt is s legyünk egyéniségtelen kis szellemi vazallusa a harmadik birodalomnak? Ha alkotmányos életünk folytonosságát nem sikerülne fenntartanunk, tökéletesítenünk és megszilárdítanunk, azt az alkotmányos életfunkciót, melynek szerves része a nemzeti önkormányzatok biztosítása és kiépítése a Dunamedence nem-magyar népeire is, akkor magunk mondunk le arról az egyetlen instrumentum regniről, amellyel kiforgathatnók sarkaiból a trianoni világot és amely dunai és kárpáti szerepünk és hivatásunk visszaszerzéséhez nemcsak a jogalapot, s a kimozdíthatatlan sarkpontot kínálja lábunk alá, de kezünkbe adja magát a jogart is.

1935. DECEMBER 15.

A PROMÉTEUSZI SZIKRA

Minálunk is, de a külföldön is sokan az etiópiai háború mögött parázsló angol-olasz viszálynak majdnem késhegyig kiélesedő ellentéteiben a brit kormánynak és a közvéleménynek azt az elhatározását sejtik, hogy az európai parancsuralmak ércfalán Mussolini megbuktatásával rést törjenek. Ha ez igaz lenne, akkor a magyar kormány-sajtó észjárása és frazeológiája szerint a nemzetközi erőcsoportosulás is az úgynevezett világnézeti tengely körül kristályosodnék ki. — E világnézeti tengely körül forogna lassanként az egész földgolyó, amelyet a honi NEP-politikánk végtelenül szimplex szemlélete két hemiszférumra osztott. Az egyik oldalon sorakoznak az úgynevezett jobboldali erők, tekintélyi elvvel, közös világnézeti galimaliasszal, parancsuralommal, látó- és hallószervi propagandával, zenélő kórusokkal s a kiseddóvokra és a gyermekotthonokra is kiterjedő lélekalászattal. A másik oldalon a rozzant liberális és demokratikus erő-j tényezők, s mögöttük nyilván a világszabdkömvességek óriási szövevénye és szövödménye, amely most Angliát és a népszövetséget kerítette hálójába és avatta a parancsuralmak ellen fölzárkózó szabad népek állásfoglalásának és kereszteshadjáratának bajnokává. Angliának e gyanított magatartása mögött nemcsak a honi NEP-politika áljobboldali állambölcsei sejtenek ilyen intenciókat és célokat. A magyar baloldali közvélemény bizonyos rétegei is hasonló révületbe estek s valami bizarr érzéki bódulatban Baldwintól és Hoaretól remélik az európai diktatúrák likvidálását s benne Béli Béléáéknak, Scheffsik Gyurkáéknak és Marlonéknak megsemmisülését az obskurantizmus mélyében, ahonnan vétettek. Hoare legutóbbi nyilatkozata ugyan mákszemnyi kétséget sem hagyott afelől, hogy a brit po-

litikának egyáltalában nem fő a feje ilyen terveken s s hogy mi sem áll tőle távolabb, mint az olasz fasizmus gyöngítése és megalázása. Az angol nép egész lelkiisége, hagyomány- és érzésvilága azonban kétségkívül mindannak tilalma és tagadása, ami Európában barna, fehér, fekete vagy vörös parancsuralomban testesült meg, mint ahogy önámítás lenne elhazudni annak a ténynek jelentőségét is, hogy a francia köztársaság jobb- és baloldali fegyveres szervezetei Laval nagy győzelme óta többé nem lábhoz tett fegyverrel állanak szemben egymással, hanem a haza nagy érdekeinek parancsára kölcsönösen likvidálják azokat a párhadseregeket, amelyek az államhalalom rovására törekedtek érvényesülni.

Angliában és Franciaországban tehát megmaradt a szellemi és politikai szabadság az alkotmányos élet és a nemzeti önkormányzat élettani folytonosságában. Európának s a világnak a politikai civilizáció legmagasabb pontján álló két nemzete, világrészünknek és világunknak legreménytelenebb gazdasági, erkölcsi, társadalmi és politikai válságában sem fordít hátrat a politikai szabadság s a személyiség méltósága gondolatának, hanem fenntartja és átmenti a keresztény művelődés e legfőbb vívmányait és értékeit a tisztultabb lelkű ivadékok számára, akiknek majd sikerülni fog összeegyeztetni és kiegyenlíteni a történelmi fejlődés erőinek antitéziséét: az erőt a jogban és a szabadságot a hatalomban. Európa mindenesetre meg fog menekülni attól a végzettől, hogy, ha csak ideiglenesen is, börtönné váljon, amelyben kihuny a szellem világossága! s a szabadság fáklyája és elgörnyedt az ember méltósága. A brit inzularitás nemcsak földrajzi fogalom, hanem az évszázadok viszontagságain át mindig és mindenkor bizonyította és igazolta, hogy — ha a kerek világ minden pontján olykor el is sötétedik a politikai szabadságideál tűzoszlopa — az angol szigetvilágon tovább fényeskedik a kontinensen elárult és elárvult eszmének örök mécse az önkormányzat és az alkotmány tabernáculumában.

Több mint száz esztendővel ennekelőtte is így volt, a napóleoni világháborúk után, a szent szövetség kegyes zsarnokságának idejében. Néhány évig Casllereagh brit kormánya is vállalta Metternich rendszerét. S a nagy erőfeszítés nyomában beállott ernyedtség és kimerültség, a puha biedermeier-kényelem túllfellegei Albion életére

is rátelepedtek és ránehezdedtek. A nagy Canningnek örök dicsősége lesz mindenha hogy kormányrajutásával s határozott külpolitikai irányzatával az angol whigizmusnak a múlt század fejlődésére átható értelmet adott és döntő befolyást biztosított az egész kontinensen, amikor nyíltan elleneíordult a szenszövelségi rendszernek s erkölcsi és politikai támogatásban részesítette azokat a népeket, amelyek az emberi szabadságideáliól áthatva, kezdték csörgetni bilincseiket s föllázdak Európa porkolábjai ellen. Nem akarjuk a Hoare-Baldwin-féle irányzatnak napjaink eseményeit és eszményeit formáló jelentőségét párhuzamba állítani az oly korán elhunyt Canning merész és fönséges szerepével, melynek vonalán Anglia nagy whig államférfi ai haladtak később is, Palmerston és Gladstone idejében is. De talán túlzás nélkül mondhatjuk azt, hogy Anglia jfia is híven őrizi és ápolja csodálatraméltó hagyományait. és hogy a brit inzularilás ma is megmaradt az emberi és politikai szabadságideál szigetének, büszke és biztos refugiurnának, ahol a promeLeuszi szikra nem fog elhamvadni soha de sőt tüzénél és fényénél Europa zordon éjjelében a szellemnek lefokozott és elsötétült ereje ma is megújulhat és föllángolhat.

És ha most a reformeszmék meghiteltetése céljából az emberi sznobizmusra és az utánzási ösztönre azzal az érveléssel iparkodnak hatni, hogy nem zárkozhatunk el a külföldi kultúrnépek szellemformáló példaadásai elől, akkor azt feleljük: nos, mi sem akarunk elzárkozni. Mi sem akarunk a tormába esett féregnek életmódján élni. Mi sem akarunk vak denevérek módjára egy el vénhedt világrend omlatag tornyai körül repdesni. Mi sem akarunk, a magyar lótuszevők boldog és buta kvietizmusába elmerülni Mi sem akarunk az ősi alkotmányból hímet varrni, egy halotli szem fedőre. Mi is Európában akarunk maradni. Az európai ideált azonban az angol nép fönsőségesebb és humanisztikusabb eszmekörében és életformájában akarjuk követni és megvalósítani, azok között a nemes politikai civilizáció által alkotott intézmények között, amelyek nem követelik tőlünk áldozatul a polgári szabadságot egy új *világrendnek* kényszerzubbonyáért s *nem* kívánják tőlünk a tömlöc sötéttségét, a szellem megbéklyózását, természetünk gerincbetörését, az emberiség, a személyiség és a tiszta éniség rügyfakasztó és gyümölcsérlelő,

színes és gazdag vegetációjának kiirtásai, hiszen a Nagy Kertész is a tarka és csillogó kerteket szereti. Mi is akarjuk a szociális igazságosságot, a gazdasági erők egyensúlyát, a modern rabszolgaság megváltását. Mi is ellene mondunk a nemzet elproletárosodásának s a megmérgezett csöndnek, amelyben milliók fuldokolnak. Igenis érezzük egy új rend erkölcsi vajadásának fájdalmait. Igenis halljuk az igazság följjagatását száz- és százezrek ajakáról: igazságot a földön, igazságot az éhezőknek és a kitagadottaknak, akiket az alamizsna megunt támogatni s akiknek az Evangélium huszadik századában még mindig nincs emberhez méltó életük. Ez a mostani világrend, amelyből teljesen kiveszni látszik nemcsak a szánalom és a könyörület, de amelynek szociális lelkiismerete egyenlő a semmivel, valóban arra ítéltetett, hogy — nincsenek meg benne a megj. avulás, az önreformálás és a megigazulás csirái —, eltűnjön vétkeinek halmaza alatt. Ha tehát kívánjuk és akarjuk a tömegek megváltását s a szociális és keresztény ige harmatozását a nagy átalakulás adventjén: azért nem kell akarnunk az irgalmasság nevében a parancsuralom könyörtelenséget és embertelenségét, hanem csak a szociális lelkiismeret fölébresztését, a lelki és szellemi szabadság méltóságában.

Valamikor új eszme volt a hűbériség és a rendiség is, s valamikor a liberalizmus és a demokrácia kinyilatkoztatása is mennydörgés és villámlás között ment végbe. De mivé változott nálunk ez a hűbériség? Amíg Európában mindenütt *magánjogi* természetű volt ez a feudalizmus és a vazallus csupán a személyi hűség kötelme kapcsolta hűbérurához, addig a mi alkotmányos fejlődésünknek szervezésében ez a kötelem *közjogi* kapcsolattá alakult, amely a Szentkorona testének részeivé avatta a rendiség különböző elemeit. Negyvennyolcban Európaszerte forradalmi iázrohamok hirdették a liberalizmus és a nacionalizmus jövetelét. Kormányformák, államok és hatalmak omlottak össze. Európában úgyszólván csak nálunk sikerült ezeket a fejlődési erőket az alkotmányosság és a nemzeti önkormányzat medreibe csatornázni és irányítani. S ha utóbb mégis fegyverhez nyúltunk, az nem az új eszmék posztuláluma volt, hanem annak a viszonynak természetes reakciója kényszerítette reánk az önvédelmet, amelyet az idegen elnyomás veszélye jelentett.

Ha világáramlatok dörömböltek kapuinkon, mindig a kellő időpontban és saját életünk normái és formái szerint bocsátottuk be azokat s nem engedjük, hogy félműveit politikai vigécek tukmálják ránk a gyakran selejtes idegen portékákat. Ma se bocsátjuk le a sorompókat a világeszmék előtt. Csak nem vagyunk hajlandók semmiféle elbájoló eszmék vignettája alatt válogatás nélkül mindent átvenni és vámvizsgálat nélkül bebocsátani, ami európai. Hát még ha nem is európai, ha nem is angol gyártmány, hanem csak afféle nürnbergi áru?

1936. JANUÁR 12.

REVÍZIÓKÉPESSÉG ÉS PARANCSURALOM

Revízióképes-e a diktatórikus államforma alá betört Magyarország? Mióta, Eckhardt Tibor ezt a kérdést fölvetette s azonnyomban meg is adta rá az abszolút tagadó és elutasító feleletet, azóta a diktatúrának ez a vonatkozása, — mondjuk inkább ez az arcéle — kontroverz megvilágítások, illetve megvitatások középpontjába került. A kormánynak az a sajtója, amely jobb ügyhöz méllő buzgalommal próbálja a parancsuralom honfoglaló kísérleteit egyengetni és rezgelődéseit igazolni, azt mondja állítólagos reálpolitikai fölényének kétségbeesett hadonászásai közben: hekuba a revízió szempontjából, hogy a megcsonkított haza alkotmányosan kormányoztatik-e, vagy olyan államtalalításra rendezkedik be, aminőre akar, mert hiszen végső fokon nem ilyen finom disztinkciók döntik el a revízióképesség fokát és mértékét, hanem a hatalmi erőnek az a szervezettsége, fölkészültsége és nyomatéka, amelynek summáját adott percben a mérleg serpenyőjébe dobhatjuk. Ha ilyen hazai diktatúra meg is valósulna, ennek a megszállott területek magyarjaira és egyéb népeire való hatása — így érvel a parancsuralom legintelligensebb tolla — erkölcsi, érzelmi és politikai vonatkozásaiban teljesen közömbös, ha ugyanakkor a megmaradt magyar impériumon belül őszintén és becsületesen végrehajtjuk a békeszerződéseknek és a népszövetségi alapelveknek a kisebbségi jogvédelemre kiterjedő rendelkezéseit és jogsabályait.

Bajcsy-Zsilinszky Endre, a Magyarság hasábjain megjelent kitűnő cikkében már rámutatott ennek a verejtéktől csapzó dialektikai észtornának sivár ellentmondásaira és gyászos veszedelmeire. Más hazafias lapok a kisebbségi védelem s a diktatúra viszonyát más fényforrásokból is

megvilágosították. Úgy hisszük azonban, hogy nem végzünk haszontalan és értéktelen munkát, ha e szellemi párviadalnak ütközőpontjait — lévén azok a magyar nemzetiet sarkalatos kérdései — olyan szemszögből is földerítjük, amelyből azokat még nem mérlegelték és nem is vizsgálták. Bármily szempontból szemléljük ugyanis a diktatúrát, nevezzék azt akár abszolútizmusnak, akár eezarizmusnak, akár államtolalításnak, akár személyes önkényuralomnak, akár az egypártrendszer leviathani hatalmának, lényegében nem más, mint elnyomás, mint a nemzeti önkormányzat megsemmisülése, mint a népakarat leigázása, mégpedig nemzetiségi, faji és osztálybeli különbség nélkül.

Készséggel elismerjük, hogy olyan államban, amelynek idegennyelvű alattvalói nincsenek, vagy amelyben a faji eszme kizárólagossága az állam hatalmi térfogata természetes növekedésének szolgálatában áll: a parancsuralom vagy az alkotmányosság között való válaszfás pusztán belső ügy — mondhatni — célszerűségi probléma, illetve azoknak az erőknek versenyszabadsága, amelyek az államhatalom meghódításáért küzdenek. Amde lényegesen másképp alakul a parancsuralom és az alkotmányosság antitézisének viszonya olyan államban, amelynek számottevő nemzeti kisebbsége van, amelynek államnépéből tekintélyes nemzetrészek és rudimentumok idegen uralmak alatt sınıylódnak és amelynek története egész folyamán és jövőjének egész célgondolatában az a nagy törekvés érvényesül, hogy az állam mindig több és nagyobb legyen, mintsem annak nemzetiségi és faji területe. Ha ilyen állani, akár idegen kultúrhaiások szellemi jobbagységában, akár merész politikai kalandorok, spekulánsok és összeesküvők játékszere gyanánt, vállalja és elfogadja a diktatúrát, annak minden kérlelhetetlen következésével, módszerével, formájával és eszközével, akkor még pro domo is, saját portáján belül, a következő vagy-vagy elé állítatik; ez az állani a parancsuralom páncélozott öklével kénytelen le-sújtani saját államnépére, elfojtani benne minden politikai ellenszegülést, konfiskálni a nemzet önkormányzati szabadságait és alattvalóinak emberméltóságát egyaránt. Viszont az illető állam, a kötelező nemzetközi szerződések érvényesítésében, tartozik saját nemzeti kisebbségének megadni mindazokat a jogokat, amelyeket saját állam-

népétől elragad és elkoboz. Ilyenformán előáll az a helyzet, hogy az államnép, a maga nagy óriási többségében, kevesebb jogot élvez, mint az a nemzeti vagy faji kisebbség, amelynek jogi birtokállománya sérthetlenségéért nemzetközi szerződések szavatolnak. A parancsuralmi állam léhát egyrészt megbünteti saját államnépét, mert magyar, s jutalmazni kénytelen a kisebbséget, mert tót vagy német. És miután minálunk se a tót, se a német kisebbség nem alkot összefüggő nagy nyelvterületet, amelyre a nemzeti önkormányzat ráépíthető lenne, hanem csupán a magyarság etnográfiai tengerébői kibukkanó nyelvszigetekéi és zátonyokat, a kisebbségi jogrendszer kiterjesztése, nélkülözvén a területi elv egységét és szilárdságát, valószínű diplomáciai területenkívüliségi kiváltsággal ruházná föl ezeket a kisebbségi szórványokat, államokká tenné az államban, szabadságoázisokat teremtené a zsarnokság sivaiaágában, holott ugyanakkor fék és gát nélkül nyomhatná és fojtogathatná saját államnépének óriási többségét.

Ilyen állami és kormányzati rendszer egyet jelentene a magyar nemzetnek saját kormánya által való deklasszifikálásával, rangfosztásával és a kisebbségi népek emberi és polgárjogai alá való lefokozásával, nem is szólva arról, hogy ez a magyar alkotmányos jogrend hagyományaiiba és alapelveibe ütköznék, mert büntetné a magyart, amiért többségi nép és jutalmazná a németet vagy a tótot, meri kisebbség. A magyart — a múltban folytatott nemzetiségi politika ellenére — mindig bizonyos gavalierság, türelmeség és nagylelkűség jellemezte nemzetiségi testvérei iránt. Olyan gavallér, annyira türelmes és nagylelkű azonban mégsem lehet, hogy saját kisebb hazájában másodrendű állampolgárrá engedje magát lesülyeszteni kisebbségeivel szemben. Ez pedig a logikai fejlődés elháríthatatlan következménye gyanánt érvényesülne abban a pillanatban, mihelyt a parancsuralmat bevezetnék s mihelyt — egy perverz dialektikai mutatvánnyal — ez az államtalalítás a revízióképeség foszlányait olymódon akarná megőrizni, hogy a jogfosztott, politikai páriává aljasított többségi államnépvel viszont eifogadlalná a kisebbségi jogvédelem elveit. íme, ilyen kutyaszorítóba juthat egy szellemi és politikai kalandorság, ha saját tételének konzekvenciáit teregetik ki előtte.

I. Sándor cár, akár romantikus hajlamainak engedve, akár barátjának, Czartoriski hercegnek tanácsára hallgatva, akár azért, mert a lengyel kérdésben nem akart teljesen lemaradni a Napóleonnal való versenyről, 1815. után mindenképpen nemzeti önkormányzatot iparkodott adni Lengyelország ama részeinek, amelyek orosz uralom alá jutottak. A tervet, amelytől az oroszbarát lengyelek a szlávizmus világraszóló egyezségét és diadalát remélték, Araksejeff tábornok buktatta el ezzel az érveléssel; »Ha felséged autonómiát ad a lengyeleknek, akkor elvész a cárizmus, az Isten kegyelméből való önkényuralom s vele együtt megsemmisül az orosz birodalom is. Ha ugyanis szabadságot ad a lengyeleknek, akik folyton lázongtak a cári birodalom ellen, akkor nem tagadhatja meg azt az igazhitűektől, az oroszoktól, a muzsikoktól sem, akik felséged trónjának és halalmának oszlopai. Mert egyenesen erkölcsi és politikai abszurdum volna, hogy egy kisebbség, azért, mert nem államhű, több emberi és polgárjogot kapjon, mint az a többség, amely mindig híve volt a cárizmusnak és amely a birodalom államalkotó népe. Ha pedig a lengyel szabadság logikai vonalán haladva, felséged fölszabadítja az oroszokat is, akkor vége a cári abszolutizmusnak és vége a moszkovila birodalomnak. I. Sándor cár döntött. A lengyel autonómiáról többé senki sem beszélt előtte. De nem lett szabadság sem a hó alatt.

Azt is állítja azonban a reformönkényuralom publicisztikai agyveleje, hogy az alkotmányos szabadság folytonos gargarizálásánál és a vele összefüggő individuális eszmevilágánál sokkal, de sokkal revízióképesebb tény lenne, ha egy magyar parancsuralom lebontaná a karlel- és bankkapitalizmusl s egy emberségesebb és szociálisabb magyarság arculatában állna kisebbségeink előtt és hatna rájuk. Ez igaz. De miért kell ehhez a revízió képességhez parancsuralom és államtalálás? Kötve hisszük, hogy egy ilyen magyar parancsuralom le tudná törni azokat a gazdasági érdekhatalmokat, amelyek a revízióképesség szempontjából is aggályosak lehetnek. Ellenkezőleg. Ezek a kapitalista érdektényezők sokkal könnyebben fogadhatják zsoldjukba a párt- vagy személyi diktatúrát, mint a népuralom és a néplialalom szabad kibontakozásából eredő alkotmányos szabadságot. Amott ugyanis csak egy személyt, egy pártot vagy egy klikkel kell kibérelnie vagy

megvásárolnia és csak egy párttal, egy személlyel és egy klikkel kellene kompromisszumot kötnie, hiszen nem kell többé tartania az ellenzék versenyétől, mert nincs, nem kell törődnie más pártokkal, minthogy azok szóhoz sem juthatnak. Egy ilyen parancsuralom nem turné például az agrárdemokráciát, sem a középosztály politikai szervezkedését, sem az irányított közvéleményen alakuló független polgárság rezgelődéseit, sőt nem tűrhetné a munkásság politikai és osztályöntudatának önálló organizációit sem.

Egy hatalmi tényezővel mindig egyszerűbb megalkudni, mint többel. Igaz, hogy ez a parancsuralom, a nemzet tartós igábalógásának céljából egyre több anyagi igényt támasztana ezekkel a pénzhatalmakkal szemben, mert a politikai despotizmus mindig költségesebb, mint az alkotmányos közélet. Hogy a szociális eszme megtestesülésének mennyire nem föltétele és szükséglete a parancsuralom, azt az angol munkáspárt példája bizonyítja leginkább, amely a maga szociális és népjóléti programjának minden parancsuralmi rendszerénél őszintébb és erőteljesebb radikalizmusát a közvélemény alkotmányos megdolgozásával iparkodik népszerűsíteni és megvalósítani. A népjóléti és a szociális gondolat tömegereje tehát éppúgy nem fogható be a parancsuralom vitorláiba, mint a kisebbségi jogvédelem és az alkotmányosság körül táncoló cigánykodás forgószele, amellyel — mint látjuk — csak olyan port lehet fölverni, amely azoknak a szemét vakíthatja el csupán, akik már látni sem tudnak vagy akarnak egyebet, mint saját beteg agyrémeiket s naiv, vagy sötét rögeszméiket.

1936. FEBRUÁR 2.

AZ ÚJ CÉZÁR

Az ember gyakran ismételtet bizonyos közhelyeket, amelyeket talán már az iskola porának leverésével kellett volna maga mögött hagynia, vagy legalábbis személyes vizsgálatnak és ellenőrzésnek alávetnie. Ilyen közhely például az, hogy a fenségest csak egy lépés választja el a nevéstéstől. Vagy még inkább: a kalandort csak egy lépés választja el a nagy embertől, s ez a lépés a siker. Legutóbb, hogy kezünkbe jutott Neumann Alfréd kitűnő regényes életrajza (*Az új Cézár*) III. Napóleonról, alkalmat és módot nyújtott arra, hogy bizonyos személyiségeken át felülvizsgáljuk az utóbbi, Isten tudja minő vezetéseken át tudatunkba áramlott konvencionálismust, állítólag az első Bonapartének tulajdonított azt a finom megállapítást, hogy a kalandor és a nagyember közti értékképződés különbségének egyetlen és végső ismérve: a siker. Bár Neumann könyve csak az államcsíny napjáig (1851. december 2.) tárgyalja Bonaparte Lajosnak, a későbbi III. Napoleon császárnak csodálatos életét, amely tele van kalandos tervekjavácsolások, izzó aspirációk, méltatlan és szerencsétlen balesetek sokaságával, a tragikus és hősi nekibuzdulások magasra törő erélyének kicsiny és nagy, bizarr és romantikus teljesítményeivel s a siralmas és komikus elvágódások reménytelen ismétlődéseivel, a siker, az államcsíny sikere, tehát a hatalom se változtatta meg ennek a hercegi kalandornak alaptermészetét. S egyéniségének hullámvonalai közül legeredetibb vonásait a császári trón fényessége se borította homályba. Megmaradt szfinxnek, ismeretlen és talányos embernek — mondjuk meg őszintén —, megmaradt szerencsefinak, összeesküvőnek és kalandornak, kinek határozatlan, ingatag jellemén az a holtmerek fatalizmus se változtatott, amely időnként

erőt vett rajta szilaj álomkergrcléseinek idegmorzsoló vilusláncai közben. Már nevelője, Lebas, a nagy francia forradalom egyik legtisztességesebb és legvéresebb nevei egyikének örököse, észrevette növendéke tehetségének és jellemének eredendő parazitizmusát, ahogy hallgatagon és állhatatosan kezdi kovácsolni szerencséjét a napóleoni legenda aranyából.

Bonaparte Lajos hollandi király és Beauharnais Hortense fiát, Napoleon Lajost, már a bölcsőben kikezdte a pletyka rágalma. Törvényesített fatyúnak tekintették még családi körben is, Hortense királyné futó viszonyai egyikéből származó szerelemgyermeknek, kinek rejtelmes és zavaros eredetére végül a fanyar hollandi király ráborította a Bonaparte nemzetség bíborfátyolát. Az ifjú Napóleon Lajosnak túlkorán értésére adták családfájában az idegen bejllás illegitim szégyenét, s oly hamar meg kellett szoknia, hogy jó képet vágjon hozzá. Ez is egyik pszichológus oka lehetett annak, hogy a legnagyobb mértékben kifejlődött benne a nem-igaz képessége, a hazudozás és a rejtőzködés abszoluluma. A hamisnak valami pazar képzelő tehetsége, amely megőrizte számára a reménykedés gyermekkorát késő öregségéig is, s amely valami megfoghatatlan és földolthatatlan keverékben találkozott a legvaskosabb és legjózanabb reálpolitikai érzékkel, valahányszor saját helyezkedésének, irányodásának és személyi emelkedésének becsvágyait kellett fontolgtatnia az események és a körülmények esélyeiben.

Olyan elhithető és meggyőző erővel tudott hazudni, mintha mindig igazat mondana. Ahol politikája aggályokat kelteti, ott még mindig sikerrel tudta érvényesíteni szeretetreméltóságának megvesztegető, elkábító, vagy elbűvölő charme-ját. Majdnem mindenkiben fölkelte azt a benyomást, hogy az elnök vagy a császár politikája lehet rossz, lehet veszedelmes és kártékony, de kétségkívül elragadó ellenfél, — mondhatni — a politikai ellentétek zavarteltő pszichózisában is, kitűnő és megbízható barát. Az Elysée-palolabeli elnöki szalonban még december elsején este is együtt szórakozott Hugo Victorral, Lamartine-nel, Cavaignac tábornokkal és egy sereg képviselővel, akiket másodikára virradóra vagy elfogatott, vagy futásra kényszerített. Vendégeinek távozása után mosolyogva adta át Persignynek, bizalmasának, azoknak a politikusoknak

névjegyzékét, akiket az imént még barátsága mosolyának egyenletes verőfényében fürdetett meg.

Oh, ez a mosoly! Ez a titokzatos, biztató, fölényes, néha vidám, néha méla és savanyú mosoly, melynek hamelni patkányfogójával annyi partnerét és ellenfelét csalta kelepchébe. Ez a mosoly fagyasztott derű volt az arcán, amelyből áldozataira szinte többet tékozolt, mint barátaira, ha ugyan voltak barátai. Mert hívei, érdektársai, cinkosai, eszközemberei nagyon sokan voltak, de a barátságra, erre a legférfiasabb érzelmre, lelki alkatánál fogva képtelennek mutatkozott. Ez a mosoly, jégbehűtve és konzerválva, akkor se tűnt el halovány, vértelen ajkáról, ha veserohamai elgyötörték és összetörték. S mégis, minő különös! Ez az ember, aki egyidőben csaknem mindenkit orránál fogva vezetett, elárult vagy becsapott, állandóan sértve érezte magát annak az egyhangú bizalmatlanságnak légkörében, amely személye körül kiképződött. Mintha szellemének örökös nyugtalanságában, cselszövéseinek és Ígéreteinek bonyolult, ellentmondó játékaiban maga se latolt volna már tisztán, s mintha nem is tudta volna, hogy az egész világot becsapta. Pedig sokáig fenn tudta tartani az emberekben azt a hitet, hogy — lehet — ez a kreol Bonaparte-korcs mindenkit rászedhet, de velem szemben kétségkívül nyílt, őszinte, becsületes.

A diadalkapun gyakran rosszabbul látjuk a hőst, mint a kulcslyukon. Felesége, Eugenie császárné mondta egyszer Paléologuenak, a kiváló francia diplomatának, hogy férje kezdettől fogva — mióta az államcsínyt elkövette — tisztában volt vele: a puccsban, a coup detat-ban az a tragikus, hogy az embernek szerződést kell kötnie a szerencsével s egész életében arra ügyelnie, hogy az ördöggel való erre a fausti szövetségre ne fizessen rá. S az ilyen helyzet annál sötétebb az emberre, ha kiderül, hogy az illető nem is büszke sudárfa, hanem csak valami pompás lapulevél. Egyik minisztere azt mondta róla, hogy a császárnak végtelen álmái vannak és korlátolt képességei. Szeretne rendkívüli dolgokat véghezvinni, de csak rendkívül furcsa dolgokat művei.

Azoknak a plebiscitumokon nyugvó népies parancsuralmoknak, amelyek a mi nemzedékünkben világrészünkön átsöpörték, ő a hőse és az őse a tizenkilencedik században. Az ő parancsuralma, »népcászársága« azonban

nem egy lángelmének vagy egy démoni akarakterőnek mennydörgései és villámlásai közepette jött létre, a született és küldetett nemzetvezér monumentalitásának jelenben és jegyében, hanem az el nem ernyedő, leleményes szerencsejátékosnak és javíthatatlan puccsistának azzal a szívósságával, lapuló készségével, és körültekintő óvatosságával, mint az árvíz észrevétlen dagálya, vagy a novemberi csapadék ködgomolyaga, elállíthatatlan nedvessége és bőr alá is beférkőző nyirokja. Erre az egyetlen és középponti célra irányuló permanenciáját csaknem mindenki érezte, de a meggyőződésnek akkora őszinteségével tudott cáfolni és tagadni, hogy végül is mindenkiben elhallgatatta jobb ösztöneinek borzongató sugallatait s a nyilvánvaló tényeknek az utolsó percig képes volt olyan megnyugtató értelmezést adni, hogy a nagy kétely harsány éclat-ja együtt érte őket az államcsíny sikerének éclat-jával.

Igazi terveinek tudója, vagy részese többnyire nem törvényes kormánya volt, hanem mellékkormánya. Az a kamarilla, amely részint családjának tagjaiból, részint carbonaro-multjának és strassbourgi s boulognei puccskísérleteinek osztályosaiból alakult, Persigny, Pietri, Conneau az orvos, vagy a vörös herceg (Jerome) legtöbbször jobban ismerték a császári politika valódi szándékait, mint a külügyminiszter, vagy a kabinetnek más tagja. Cavour például a mellékkormányval tartott fönn bensőséges kapcsolatokat, így jött létre a plombiéresi találkozó, amelyen elhatározták az olasz háborút a felelős külügyminiszter tudta és megkérdezése nélkül. Így jött létre éjszakának idején Kossuth Lajos kihallgatása a Tuillerie-palotában, amiről Jerome hercegen kívül csak a császár ajtónállói és komornyikjai tudtak. Így határozta el a solferinói csata után a Ferenc Józsefnek szóló előnyös békeajánlatot (Villafranca), aminek hírére még Cavour vasidegei is összemomlottak, így küldött hadsereget Mexikóba és biztatta föl a császárságra szegény Miksa főherceget, Ferenc József öccsét, hogy azután felelős tanácsadónak sürgetésére megint visszavonja csapatait és sorsára hagyja Miksa császárt.

Volt uralkodásának egy korszaka — mondja Paléologue —, amikor a közvélemény nagy része mélyértelműnek tekintette ravaszkodó bújkálását, amikor rigolyás ötletei mögött megfontolt merészséget láttak és jellemének

örökös határozatlanságában hosszúlejárátú, bölcse előre látást sejtetek. Népszerűsége, a napóleoni legendából merített presztizshilele, a nagy gazdasági föllendülés még töretlennek látszott, mikor Hugo Victor átkainak mennykövei zúgtak a levegőben Jersey szigetéről, s amikor Rochefort pamfletjeiben üvöltözte: meddig tűri Franciaország, hogy ez a lehetetlen majom a hasán táncoljon? Annak ellenére, hogy egyeduralmát ezzel a jelszóval hirdette meg Európának: »a császárság a béke«, senki se viselt oly rövid idő alatt annyi háborút, mint III. Napoleon. Ezek a háborúk majdnem kivétel nélkül presztizsháborúk voltak. A nagybátyai gloire siralmas utánczai, s mint Thiers mondta egyszer: a titáni gloire vézna, sápkóros kis gloirettjei. Éppen azért, mert az, amit később a harmadik köztársaságban boulangérizmusnak neveztek, valójában Bonaparte Lajos vérében volt s uralmának belső gyöngéiről mindenképp el akarta terelni a közfigyelmet: a külpolitikában állandóan va-banque-ot játszott, par hasard et par fortune, lehetőleg akkora körültekintéssel és csalafintával, amennyi szükségesnek látszott arra, hogy nagyobb baj nélkül ússza meg kalandjainak hinárosait. De biztos volt, hogy egyszer pórul jár. Hugo Victor levédett, amikor azzal vádolta, hogy a napóleoni sast kilömetle és múzeumba helyezte. Ellenkezőleg. A sas röplése andalította messze és veszélyes szemhatárok hipnotikus szemlélelébe.

Nevezhették gyászos bohócnak, vádolhatták raffinait álnoksággal, mondhatták róla, hogy ábrándjai hasonlóságok voltak a hamiskártyásnak reszkető reményeihez, sújtotta az a vérvád, hogy benne a korzikait a hollandus mérsékelte (célzással Hortensenek, anyjának, hollandus szeretőjére), megállapíthatták, hogy uralmának a francia társadalom halála adott életet, megjövendölhették, hogy a december 2-iki államcsíny bűne egykor apagyilkossá válik, amely szerzőjét fogja megölni, s hogy végül is a közundor lesz az ajtó, amelyen ez a nevetséges cézár távozik: ambíciója és tragédiája mégis elsősorban a Kis Káplár Nagy Árnýékában csírázott:

Abban, hogy napóleoni vágyálmái mögött csak egy számító üzletembernek és politikai spekulánsnak szemfényvesztő ügyeskedése lappangolt. Aki volt valójában, nagyság helyeit: nagyozolás. Hősi szobor helyett olcsó

bronzból készült papírnehezék. Hús-vér-lángész helyeit egy név viaszfigurája, vagy inkább fantomja. Napóleoni sas helyett baljós bagoly vagy inkább denevér az alkony homályában. Austeiilz napja helyett Szedánnak vértől izzó esti csillaga. Hérosz helyeit a gloire rokkant járadékosa. De mindenesetre a világtörténet egyik legnagyobb szerencsefia, akinek példája talán ma is sugallat nyughatatlan és indokolatlan becsvágyak számára.

1936. MÁRCIUS I.

A SZÉP MELUZINA

I.

Néhány nap, és itt a nagy nemzeti jubileum, a NEP-rendszer és a reformkormány megszületésének első évfordulója. Nem tudjuk, hogy országos ünnepek harsonái hirdetni fogják-e az új millenárium kezdetét, vagy csak szerény házijubileum keretében cserélik ki egymás között a bókok és az üdvözlések ünnepi csokrait, megállva egy pillanatra a két korszakot elválasztó határkőnél s lefeszítve a nemzeti munkára felajzott idegeket és ciklopszi izmokat, amelyek egy esztendő óta a pihenőtlen energia tettekrekeszsége, alkotó láza, megállíthatatlan lendülete következtében állandó fortissimóban rezegnek. Lesznek-e vájjon szárnyaló pohárköszöntők, a felmagasztosultság göggyében megdicsőült önapolheozisok, alkalmilag rendezett mennybemenetek, narcisszusi elragadtatások, hódolati áldozatok a vezéri dicsőség oltárán? Folytalódik-e még a nagy farsang, a nagy hűhó semmiért, a reklám csörömpölése, az egy esztendő hejehúja, a nagy szólamoknak és a kicsiny cselekedeteknek az a politikai tivornyája, amelyben a NEP-rendszerbeli halandó teljesen elveszítette arány- és távlatérzékét, sőt hovatovább elveszíti minden realitási fogékonyságát, a pukkanó frázisok és bombasztok pezsgőfröccsében, a felhőkarcoló ígéretek gőztorlatagai közepette, a délibábkergetés izzadt hajrájában, a megalomaniákus honboldogítás édeni forrásokat fakasztó látomásaiban, a népüniépélyi tűzijátékok kezdetleges pirotechnikai mutatóványai között?

Az idők tanúja cette postérité contemporaine — mint Lemaitre mondta — hidegen, igazán, minden rosszmájúság nélkül, csak a tények és az eredmények kevéske csapadé-

kának és a szó- és ígértfelhőhegyek viszonyának tárgyilagosságot vizsgálata szorítkozva, szintén megáll e jubileumi határvonáson, hogy felállítsa a NEP-rendszer mérlegét. Nincs szüksége messzelátóra, hogy kóválygásában kövesse a NE P üstökösét és a zezugos pályája mögött húzódó hosszú fénycsíkot s mindazoknak az apró csillagképeknek vonalát, amelyek az üstökös uszályába élnek mondvacsinált fényüknek mozzanatnyi életét. De nincs szüksége górcsőre sem, hogy fölfedezze az egy év előtt még az ifjúság virágjában tündöklő NEP-szépség siralmas beryadását: a kísérteties metamorfózist, amely fonnyadt, ráncos banyává vénítette az ifjú hajadont, s amely a szép Meluzina sellőjéből nagy tengeri cápát varázsolt egy esztendő leforgása alatt. Csak józan, tiszta szemmérték kell hozzá, hogy az ember túzások és torzítások nélkül azt lássa, ami; hogy, észrevegye és megállapítsa: ez a, rendszer olyan öröklött betegséggel, olyan eredendő hibával jött a világra, hogy születése pillanatában magával hozta rohamos sorvadásának körcsiráját is.

A rendszer atyja a mohó hatalomvágy volt, a félig kimondott és félig letagadott totalitási gondolat. Anyja pedig az egész magyar közéletet átpácoló őszinteség hiány, erkölcsi ellentmondás, kétértelműség. Egy évvel ezelőtt az mondatott: az imént megkötött paktumot azért kellett föl-rúgni, mert Bethlen István gróf eltűrhetetlen gyámkodása nem engedte törvénybeiktatni a becsületes, titkos választójogot, hogy a régi kormánypart megalapítója keresztbefeküdt az új millenniumot jelentő reformok útján, hogy Józsua-ként meg akarta állítani a Napot, sőt a NEP-et, s mint a régi világ omlásából ittfelejtett szikla, megkövült a rolianosodró reformfolyam medrében, következésképp nem volt fontosabb és sürgősebb teendő, mint elhárítani és félreállítani őt a »történelmi fejlődés« logikai és lélektani vonaláról.

A felülről mesterien irányított propaganda fertőző hatása alatt a közvéleményt valóságos reformláz rázta ki.

S ha az összehasonlítás nem is ütött ki éppen az új reformkorszak embereinek javára, mégis sok tisztaszándéku és jóakarátú ember is elhitte egy darabig, hogy az új márciusi nemzedék, a feladatok és az események csodatevő hatásai alatt nem lesz majd méltatlan a negyvennyolc márciusának ifjú hőszaihoz, hogy türelemmel és jóindulattal

kell megvárni a must forrásai, vajjon homoki löre lesz-e belőle, vagy tokaji nedű? Hogy ilyen pszichotikus elemek nagy szerepet játszottak a NEP-többség megszületésében, azt tagadni nem lehet. Régi és új kormánylapok egymással nemes versenyre kelve, bizonyították, hogy egy új nemzeti keresztény front van kialakulóban s erre a frontra az a roppant feladat vár, hogy likvidálja a régi Magyarország szociális és gazdasági elévültségeit és hogy egyidejűleg az óvilág lebontásával, hozzáfogjon az új világ megteremtéséhez. Mit számít ilyen gigászi vállalkozásnál az a kicsiny származási folt, amin az elaggott politikai morál prédikátorai váltig sopánkodtak és dörmögtek, hogy tudniillik mégse lett volna szabad a likvidációs vásárra dobni az adott szó érvényét is s hogy a magyar Giovinezza talán sok mindenben túl leheli magát nagy célok érdekében, csak egyen nem: azon, hogy az ígéretnek, az adott szónak és a megkötött megállapodásnak kevesebb hitele és becsülete legyen, mint volt a régi rendszer elhantolt nekropolisaiban.

Magának a vezéri tekintélynek bélyege ütötte rá az új világnak erre az erkölcsi arculatára, hogy a legnagyobb flegmával teszi félre ígéreteit, ha az ország érdeke úgy kívánja. Mikor végül fölbontotta azt a másik paktumot is, amelyet a kisczardapárttal kötött, hogy végül első miniszterelnöki programbeszédének legünnepélyesebb fogadalmát, a lélektiprásnak elutasítását is megszegje: rászabadította az országra a legaggálytalanabb és legkíméletlenebb választási tatárjárás gerincropoglató és bordalőrő képezetének áldásdús tevékenységét. Soha még alkotmányos többség fölött nem mondtak krudélisabb ítéletet, mint ahogy a közigazgatási bíróság pártatlan vegyelemző módszerei földerítették a NEP-rendszer mandátumainak sötét származási hibáit s mint ahogy a politikai szenvedélyektől meni magas fórum pálcát tört az új világ genezisének gyászos titkai fölött. De nem hunyhatunk szemet az évek óta sürgőseknek hirdetett alkotmányjogi javaslatok hirtelen elhalasztása fölött sem. Ma annak a Gömbös Gyulának nem fontos és nem sürgős a kormányzói jogkör kiterjesztése, aki e tervével végigpropagálta az országot. A felsőház és a választójog reformját pedig a kenyéripolitika csábdalának recitatívója mellett csúsztatta le a tevékenységi naptár végpontjára. Mind e lények és jelen-

ségek megállapítása némi fogalmat adhat arról, hogy mivé lett az adott szó és a kitrombitált program gyakorlati értéke a NEP-politikában egy esztendő alatt.

II.

Minden halalom diktatúrára tör, amely depolitizálni akarja a közvéleményt, amely fogadkozásainak és ígéreteinek beváltatlan váltója miatt szökni próbál a felelősség elől, végül is a népjóléti és a szociális gondolai révébe akarja menteni szüette, viharverte gályáját. Régi és új cézárok, hatalmas tehetség által fűtött energiák és az uborkafára fölkapaszkodón politikai arrivislák egyformán olyan módon próbálnak kitörni saját ígéreteik és fantazmáik zsákutcájából, hogy a nagy tömegek örök parasztfogásával, az úgynevezett kenyéropolilika ürügyével osznak el programjaik nyomorúságos romhalmáról. A hitbizományi reform, és a telepítési törvényjavaslat ilyen tömegpszichológiai és fénytani spekulációk bordáin szövődött. Ezért kellett új ezredévi honfoglalás, egy új Pusztaszer alapvető történelmi és monumentális fejezetévé harmonázní ezt a két szerény birtokpolitikai javaslatot, amelyeknek megszavazása a legmegrögzöttebb csáklýások részéről sem ütköznék nehézségekbe, ha a javaslatokat diszító szociális cirádák mögött nem settenkedne ki mindenütt a kormányhatalom fokozásának körmönfont gondolata és ravaszdi motívuma. Az alapjában és velejében való jót se tudják ugyanis másképp elképzelni, csak úgy, hogy valami különös alkímiai mesterkedéssel legott belekotyvaszlják tulajdon halalmi öncéluságuknak zavaros elemeit is. És e korszakalkotó, helyesebben: színfalhasogató reformok mellett és mögött szakadatlanul pereg a reklám és az önpropaganda nagydobja. Hozzászoktatják a közönséget, hogy egy esztendő óta csupa monumentális, rendkívüli események történnek ebben az országban, pedig csak rendhagyó események vannak, szünyogból csinált elefántok, merész fantáziák, gyönyörű hajnali álmok, amelyeket a kenyérkereső reggel szétzilál. Vagy csakugyan kenyéropolilika az, amely jóformán a szervezetlen társadalmi karitásra bizza az alföldi fagy és aszály áldozatait s amely a maga tehetetlenségében vagy ólomlábúságával csak morzsákat tud juttatni az ínségeseknek, miközben az új honalapítás jelszavait kintornáztat-

ják sajtóbeli élharcosaikkal. Vajjon a leggyorsabblábú NEP-Achillesek bírják-e a versenyt a nyomor apokaliptikus lovasával? Micsoda kenyérpolitika az, amely — miközben nyaktörő expedíciókat szervez a Himalájára, azonközben nem tudja megmászni a Gellérthegyet sem?

III.

Íme: így fest a csodálatos és csodalevő esztendő mérlege. Mi maradt vajjon az új honalapításból? Csak a NEP van itt, hamis történelmi gúnyjától megfosztva, gólemfejével, briareuszi karjával, polipszipolyaival, totalitási igényeivel, a belső szétvonás erjesztő csiráival, hanyatló vezéri tekintélyével, a jövő teljes bizonytalanságával, a frázispolitika csömörével és — nos, igen — a fizetett élharcosok hadával, amelyek, ha nem is hasonlíthatók a hon-szerző Árpád népéhez, annyiban mindenesetre emlékeztetnek Hódító Vilmos normannjaihoz, hogy az ősi angol-szász földet leigázták. Gömbös és a NEP példája mindenesetre azt mutatja, hogy a haláluk nem teszi okvetetlenül nagyobbakká is az embereket. Akinek fénye ez alatt az idő alatt nőttön-nőtt, az nem Gömbös csillaga volt, hanem másvalakié, kinek példája viszont azt bizonyítja, hogy a méltósággal viselt bukás és száműzetés a tömegek képzeletében és a távolság pátoaszában megnöveszti azoknak alakját, akik annakidején a hatalomhoz nemcsak becsvágval hozlak, hanem lehetőséget is.

Ez a rideg mérleg, az esztendő jubileum görögtüzes rakétái közepette is, más egyéniséget talán elmélkedésre, szigorúbb lelkiismeretvizsgálatra és belső revízióra készítetne. Rosszul ismernénk a Vezért, ha egy pillanatra is föltételeznénk róla, hogy a kétely; sorvasztó szózata valaha is feltört leikének titkos rekeszeiből. Arra az utasra emlékeztet ő, kinek szeme a távoli délibábra mered és csak homályosan veszi észre az orra előtt levő területei, melyen át kell haladnia: a természeti akadályokat, a folyókat, a hegyeket, a mocsarakat, a meredeket, a szakadékokat, amelyek útját szegik. Szívesen, csaknem szándékosan esik áldozatául minden olyan illúzióknak, amelyről azt hiszi, hogy hatalmát növelheti és megtarthatja. A természet, amely bizonyos embereknél oly bölcsen rendezte el tehetőségeiket, hogy megelégedettek és boldogokká tegye őket, azért adta nekik az önbizalmat, sőt az önhitteget, hogy

megkímélje őket hibáik fölismerésének kínjaitól. Különben is természetének könnyedsége, rugékonysága, határtalan optimizmusa és snájdigsága, mely fölött eddig egy polikrateszi szerencse örködött, nyilván át fočia segíteni a lelkiismereti vívódásokon. Reánézve múltjának éppoly kevésé van. kötő, vagy gátló ereje, mint programjának. Mindig szabad a következetlenségben. Gyík gyanánt siklik el a kövek között, amelyeket útjába gördítenek az események és a problémák, s ha netán a felelősségrevonás utóírné és reáhágná is, a legnagyobb flegmával hagyja ellenfeleinek csizmája alatt gyíktermészetének néhány porcát és gyűrűjét. Az ellentmondások és következetlenségek pályájának hullámvonalain a legkevésbé sem feszélyezik, ahogy Goethe írta azoknak, akik szemére lobbantották, hogy robusztus önzése elsötétítette benne az idea következetességének fényét:

Ellenség hada fenyeget,
Minden nap végzetes lehet,
Nem reszketsz életedért?
Én csak elvégzem vígan:
Levedlett kígyóbőrömet
Tépik mindannyian.
Majd újabb bőröm ha megért,
Vetem dühük elé,
S újraéledve indulok
Új istenek felé.

1936. MÁRCIUS 22.

AZ IGAZI FÜGGETLENSÉGI POLITIKA

I.

Másfél évtizede arra vagyunk legbüszkébbek, hogy önálló nemzetté és független állammá nagykorúsodlunk. Ám a trianoni korszak egy periódusában se büszkélkedtünk annyira ezzel a függetlenséggel, mint Gömbös Gyula kormányzata óta. Igaz, hogy a jelszavak tüzes röppentyűitől el nem vakított szemek nem egy foltot, nem egy széptől, ráncot és hézagot látnak függetlenségünk köntösén, de mi mégis úgy viseljük ezt, mint — szegény jó Takáts Sándor áldott humorú történetírónk mondaná — jámbor eleink a párducos kacagányt, vagy talán még inkább, mint az új földesurak a patetikus díszmagyart. Ez a függelenség ugyanis nem a magunk érdeme. Nem a mi hősi erőfeszítéseink véres váltságdíja, hanem szomorú kárpótlás, mondhatnánk, danaidák ajándéka országunk fölnégyelleteséért. Ellenségeink diadalának gyümölcse. Kéretlen adomány am a f o s z t o g a t á sok ellenértéke gy a n á n t, ami k o r c s o n k á v á, b é n á v á aprítván a magyar Szentkorona testét, nagylelkű ellenségeink így szóltak a vérében fetrengő madárhoz: most pedig kelj föl és járj! Légy független, légy szabad, légy boldog s köszönd meg fenköltlelkű hóhéraidnak, hogy megadták neked végül azt, ami által hasonlatossá lettél a többi európai nemzetekhez. Amit se Rákóczi önfeláldozása, se Kossuth lángesze, se legjobbjaink marliriuma nem birl elérni, s amiért keservében annyi hú kebel szakadt meg, azt mi, szövetséges és társult hatalmak egyszerre nektek adjuk. Nem kell Mariusként siránkoznotok szétdőlt hazátok omladékain, mert titek a nemzeti függetlenség reménysége, telje, édene, a független és öncélú magyar állam, amelyet bizonyára Rákóczi nagy lelke melenget s

amely fölött Kossuth szelleme virraszt Európa hú rokon-szenvével.

Közülünk még azok is, akiket talán kevésbé lehetett kifizetni és elámítani a fikciók hamis pénzével, a nagy dermedésből magunkhoz térve, úgy okoskodhattunk: szörnyű árat kellett ugyan adnunk ezért a függetlenségért, s szinte csak egy tenyérsnyi hely jutott nemzeti szuverenitásunk részére, valósággal csak egy indián rezervációs terület, de — gondoltuk — csak legyen egy talpalatnyi hely, ahol a tagadás lábát megvetheti, csak legyen egy új archimedesi pont, amelyen szilárdan megállhatunk, majd kiforgatjuk tengelyéből az egész trianoni rendszert, mégpedig éppen azokkal a virtuális erőkkel, amelyeket az állami és a nemzeti függetlenség de facto állapota szabad rendelkezésre és megfontolt cselekvés céljaira hagyott nekünk. Ezek közötti a virtuális erők között bizonyára a leginkább kezünk ügyében fekvő lehetőség az önálló magyar külpolitika, amely végre-valahára más államkapcsolatokra való tekintet nélkül, a legjózanabb, a legegészségesebb és a legridegebb nemzeti önzés delejtűjének útmutatásával alkalmazkodik az európai erőcsoportosulás viszonyaihoz. S amennyiben szükséges és lehetséges, az idők állal érlelt időpontban maga is iparkodik helyzeteket teremteni és alkalmas relációkat létesíteni a nagy nemzeti célok megvalósítása érdekében. Ha lebontották fejünk fölött a monarchia rozoga, de kényelmes hajlékát, ha egyszerre fedéltelenek lettünk is a zivataros szabadságban, ha elmúlt a gondtalan, derűs időszak, amikor a Ballhausplatz évszázados tekintélyének csillaga örködött fölöttünk, s ha bennünket, úszni nem tudókat, a vízbe is lökött kegyetlen fátumunk, a külpolitikai tevékenységre való ösztöneink és izületeink mégse sorvadlak el egészen szervezetünkben, hiszen a függetlenségi iránynak évszázadokra visszanyúló példái, hagyományai és tanulságai állnak mögöttünk. Ott, ahol az elmének emlékező vagy visszaérző képességei megfigyathoznak is, az érzékek és az idegek memóriája gyakran pótolni képes a tudatos akarat sugárszerű lendületének hiányát. Ha függetlenek lettünk, hát akkor önként adódott az a törekvés, hogy függetlenségi politikát csináljunk, helyreállítva az önálló élet megszakadt jogfolytonosságát, amely Zápolyával kezdődött s amely a nagy erdélyi fejedelmek nemzetközi politikájától Rákóczin és Kossuthon

keresztül — gondolom — idősebb Ugron Gábor vonaláig tartott. Hatalmas a hegylánc, óriási ormokkal, merész hajlata talajgyűrődésekkel, a síkság végtelenségében elvesző magános, szikár és bús szigethegyekkel.

II.

E függetlenségi külpolitikának török vonatkozásai, mint szárny kapcsolatai a nyugati hatalmakkal való szövetség irányzatának, amelyek utóbb az erdélyi fejedelmeknél akarva-akaratlan mélyültek el vazallus-viszontnyá, csakis annyiban érdekelnek bennünket e pillanatban, mert az ottoman világhatalomra való támaszkodás indítékainak döntő mozzanata a spanyol-német koalíció ellen való védekezésnek talán hibás reflexe volt, az egyik magyar nemzetrészeknek ebben a függetlenségi posztulátumában. Vagy talán inkább ugyanazon megfontolásoknak kétesértékű gyümölcse, amely egy bizonyos időben még a római Szent-széket is egy táborba sodorta a franciákkal, az angolokkal s némely itáliai államokkal, a törökök oldalára a Habsburgok német-spanyol világhatalma ellen. Mihelyt a magyar függetlenségi irányzat a németek középeurópai uralma ellen céltudatos és alapvető külpolitikai szemléletté és orientációvá vált, s mihelyt semmitől se kellett félni inkább a maga állameszméjének totális önállóságát, mint a német elnyomástól: abban a percben érvényesülnie kellett benne annak a szempontnak, hogy keresse saját érdekében s az európai egyensúly nevében, azoknak a hatalmi tényezőknél barátságát, amelyeket saját létüknek és halalmi gondolatuknak alaptörvénye szintén a német maszszivum ellen való védekezésre utalt. Hiszen ez a germán, erő nemcsak a Duna völgyében érezte a maga nyomát, hanem a Rajnára és az Alpok déli lejtőire is. Ha tehát más okoknál fogva is, ennek a függetlenségi gondolatnak külpolitikája kénytelen-kelletlen változhatatlan erejű igazodási alappal tekintette a török bázist — csak nagyon későn ismerte föl azt a tényt, hogy aki rászorul a török segítségére, annak a haza földjéből kell érte fizetni! —, az erdélyi fejedelmek bekezes diplomatái egyidejűleg sűrűn látogatták a francia és az angol udvarokat, ahonnan a német-osztrák nyomás ellen ellensúlyt kerestek és találtak is, hogy európai kérdéssé avassák a magyar »malcontensek«, azaz a magyar függetlenségi irányzat kérdését.

Nem rajtuk múlt, hogy a nyugati hatalmakra épített politikai spekulációk légüres térben omlottak össze. De nem is a nyugati hatalmakon. Ezeknek közép-európai s keleti politikája ugyanis nem bírta vállalni a független magyar államiságért való föllépésnek kockázatát. A magyar kérdés, mondhatni, szemhatáruk alá süllyedt, egyrészt távolságánál fogva, leginkább pedig azért, mert a nemzet másik része inkább vállalta a német kapcsolat sérelmeit és veszélyeit is, mintsem hogy a nagy nyugati ábrándért lenyelje a mohamedán világot Budán s eltérjen a magyarság szentisfváni rendszerének hatszáz év óta megszentelt hagyományaitól. Ha a német-osztrák politika a XVII. század folyamán más arculatot vesz a magyar nemzet felé, akkor tán a leghajthatatlanabb függetlenségi intranzigencia is visszatörpan attól, hogy állandóan kardja markolatán tartsa a kezét királyával szemben és talán örökre elpihenteli nyugati fantáziáit. A német nyomás azonban újabb erőfeszítésekre sarkalta legjobbainkat, hogy e konok és vad kísérletekkel szemben újból és újból keressék a nemzet önvédelmi és függetlenségi politikája mögé a nemzetközi fedezéket és hátvédet a nyugati hatalmagnál, elsősorban Franciaországnál.

A német-osztrák világerő ellen botorság lett volna ennek a függetlenségi politikának holmi magyar globális szemléletbe temetkeznie és elhanyagolni azokat a lehetőségeket, amelyekből reményt meríthetett. Ha a magyarság megférhetett volna a némettel az egyenjogúság, az érdeközösség és tulajdon állameszme jenek függetlensége vonalán, akkor Thököly és Rákóczi diplomatái sohase próbálkoznak Versaillesben vagy más németellenes hatalomnál. S az egyetlen nagyhatalom, amely ereje fogytáig támogatta Rákóczit, az XIV. Lajos Franciaországa volt. Bármit mondjanak is: ha a spanyol örökösödési háború más eredménnyel záródik s ha a Napkirály erejét nem törli meg Savoy ai Eugén és Malboroiigh hadművészete, a magyar függetlenségi harcra, amely egyik epizódja volt a nagy világmérfkőzésnek, aligha a majtényi fegyverletéttel tesznek pontot. Nem XIV. Lajos hagyta cserben a magyar függetlenségi gondolatot, hanem a hadiszerecse, melynek kényszere alatt fölálkozta Rákóczit és a magyar ügyet is. Ami pedig a másik nyugati hatalmat, Angliát illeti, elég arra hivatkoznunk, hogy a szigetország ugyanakkor a né-

met-osztrák koalícióhoz tartozott, bécsi követe, Stepney lord útján azonban mindent elkövetett, a nagyszombati béketárgyalások alatt, hogy szövetségesét, a császárt, méltányos és tisztességes kompromisszumra hajlítsa a magyar függetlenségi politika iránt.

III.

E tradicionális ösvény nyitva állott az; 1848-49-ki szabadságharc vezérei előtt is. Kossuth Parisba küldte Teleki László grófot, Londonba pedig Pulszky Ferencet. A nyugati hatalmak közvéleménye lázas érdeklődéssel figyelte a magyarság hősi vállalkozását. Kormányaik hűvös és tartózkodó magatartását azonban az európai egyensúly érdeke szabályozta a magyar kérdésben. Ennek lényegét közép európai vonatkozásban az a tézis fejezte ki, hogy ha a dunai monarchia nem lenne, akkor föl kellene találni. Az ausztriai német hatalom ugyanis a múlt század derekán már nem nehezedett a francia keleti határra. Ha a Rajnánál valami fenyegette a francia érdeket, az egy másik német hatalom volt, az Ausztriával vetélkedő Poroszország. Anglia pedig abból a szempontból mérlegelte »a magyar szeparatizmus» támadását; hogy az gyöngíti a dunai nagyhatalmat, a brit birodalomnak természetes szövetségesét, a keleti kérdésben. S mert a magyar függetlenségi harc ezt a dunai konstrukciót fenyegettesztérobantással, Palmerston — bár egyéni érzelmei szerint föltétlenül osztrákellenes volt, — a nála magyar követekként jelentkező Szalay Lászlót és Pulszky Ferencet azzal az üzenettel utasította el, hogy kérjenek kihallgatást Koller báró, az osztrák császári nagykövet közvetítésével. Lehet, hogy az orosz beavatkozás után Anglia valami formát talált volna az intervencióra az osztrák-magyar konfliktusban. Ezt nagy meetingek és parlamenti felszólalások is követelték, s végtére is ezt a közvetítő szerepet annak idején az olasz kérdésben maga Anglia föl is ajánlotta Ausztriának. Egyrészt azonban a debreceni trónfosztás ítélte eleve sikertelenségre ezt a lépést, másrészt a magyar szabadságharcnak gyors katasztrófája.

Kossuth valójában az emigrációban érlelte meg, hogy a nyugati hatalmakat a magyar kérdés csak mint a dunai konstrukció formája érdekelte, annál az alapszemléletnél fogva, amely az európai egyensúly érdekében kívánatosnak

és szükségesnek tekintette a dunai nagyhatalom egzisztenciáját. Éppen azért, mert ennek habsburgi szervezete Kossuth előtt a magyar függetlenségi politika szempontjából elfogadhatatlannak látszott, olasz és angol tanácsadóinak befolyása alatt született meg a magyar függetlenségi harc vezérében a dunai konföderáció, első tervezete 1851-ben, majd határozottabb és szabatosabb körvonalakban 1859-61. között. A magyar függetlenségi irányzat leghatalmasabb szelleme, aki még 1848. márciusában a szerb nemzetiségi delegációt azzal tromfolta le, hogy »döntőn közöttünk a kard«, s aki szinte a csillagokig akarta emelni a maga nemzetét, a tények, személyes élményeinek sanyarú tanulságai alatt jött rá arra a fölismerésre, hogy a történelmi határaitra korlátozódott és izolált, független magyar állam csak akkor érdekli a nyugati hatalmakat, ha ez egy nagyhatalmi organizáció feladatával, hivatásával és kötelességével jelentkezik, mint teljesértékű pótlékával a levitézlett Habsburg-monarchiának és mint kiegyenlítő megoldásával a dunai területen tomboló nemzetiségi viszályoknak. Rájött, hogy a magyar állameszme európai jelentősége és érdekeltsege kizárólag annak a viszonyoknak természetétől függ, amelyben ez a magyar állameszme a dunai népek gazdasági és politikai együttműködésének és hatalmi állásának egyetemesebb szükségletének érzi és tudja a maga európai érdekű létezését. Mihelyt a független ...magyar állam ezt a missziót bármi oknál fogva elhárítja magától, megszűnik nemzetközi szerepe, európai érdeke és egyensúlyozó ereje, következésképp megsemmisül nagyvonalúságának és egyetemesebb jelentőségének egész létalapja is.

IV.

Amikor 1919-20-ban kialakult a független magyar állam, nyilvánvaló volt, hogy a helyesen értelmezett és képviselt függetlenség nemcsak a formai és a történelmi logika törvényeinek engedelmeskedik, ha külpolitikájában a régi magyar ellenzék csapásán jár és ha a nyugati hatalmak felé való orientálódás módjait és lehetőségeit munkálja. A magyar függetlenségi irányzat igazoltsága, substratuma és leglelke germánellenes atlitúd volt, minthogy egy nemzet részéről sem történt annyi makacs, veszélyes, tudatos és következetes hatalmi cél gondolatból kiáradó kísérlet a magyar államiság megsemmisítésére, mint a nagynémet

impérium részéről. Ha az igazi függetlenségi gondolat jut lélegzethez és nem frázisokban elpárolgó, de tettekben megnyilatkozó elhatározáshoz a dunai monarchia lerombolása után, akkor elsősorban is rehabilitálni kellett volna Európa és a nyugati hatalmak előtt ennek a függetlenségi irányzatnak történelmi nagynémetellenes attitűdjét, amely áthúzódik múltunk kilencszáz évén. Ha ugyanis sikerült volna igazolnunk, hogy ez az új független magyar állam teljes öntudattal, készséggel és hivatottsággal vállalja a gátkötő szerepet a Drang nach Osten ellen, ha e gondolat következetes, okos és bátor képviselőjével megérdemelt ranghoz és hitelhez juttatja nemzetünk fajnépi erejét és központi földrajzi helyzetét, s ha programot ad egy reálisabb és egészségesebb dunai rendezéshez, amelyben nemzetünk történelmi eszméje a pillanatnyi konjunktúrából élő kisszláv és román csoportok periferikus erőit megfelelő hatáskörre szorítja, akkor egyrészt a kisantant mai formájában talán sohase jöhetett volna létre, vagy legalább is sose vergődött volna európai presztízsré, másrészt a francia politika aligha téved abba a kísértésbe, hogy — mint valamikor a herélt bizánci egzarcha, Narzes — Itáliába hívja a longobárdokat a gótok ellen, azaz a szovjetet invitálja a Dunamedencébe a nemzetiszocialista birodalom ellen.

Merjük állítani, hogy se a hitleri germanizmus se a bolsevik pánszlávizmus nem versenyezhetnének ma egymással a Dunamedence uralmáért, ha a magyar függetlenségi politika kibontja a maga óriási, virtuális hatalmának szárnyait és ha arra vállalkozik, hogy a Dunaterület megszervezi pángermán és pánszláv betörések ellen a nyugati hatalmak természetes segédlete mellett. Minthogy azonban a függetlenségi eszmével hivalkodó epigonizmus elhárította magától ezt a nagynémetellenes attitűdöt, a nyugati hatalmak, miként telték 1914-ben a monarchia ellen Oroszországgal, úgy most is a szovjettel léptek kapcsolatba s az ő utlevelükkel vonulhatott az be a népszövegségbe, az európai politikába és a Dunamedencébe is. A szlavizmust, sőt a pánszlávizmust ez az elvénhedt kintornájál nyekeregető s a maga nagy földadataihoz és kötelességeihez egészen értelmetlen és tökéletlen úgynevezett függetlenségi politika teheti úrrá a Dunavölgyében, vagy riválisává a pángermánizmusnak. Holott egy igazán nagyvo-

nalú és modernebb függetlenségi külpolitika ma a nagyszláv és nagynémet aspiráció útjában olyan átfogó erejű és európai vonatkozású szövetségesre és érdektársra támaszkodhatnék, mint a magyar legitimizmus és a restaurációs gondolat. Történetünk folyamán talán egyszer se fordult elő, hogy a magyar birodalmi konstrukció a nyugati kapcsolatok felé akkora reálpolitikai reményekkel tekinthetett volna, mint napjainkban, amikor nemzetünknek ezt a nagynémet és nagyszláv-ellenes hivatását egyszerre horgonyozhatja le a magyarság függetlenségi gondolatának és a legitimizmusnak mélyföldjébe.

1936. MÁRCIUS 29.

„WARUM SIND WIR VERHASST?“

A háború alatt az erkölcsi és politikai hurok halálos fojlogatásában, melyet ellenségei Siegfried nyakába vetettek, a német szellemvilág elitje egy könyvtárra valót elmélkedett és írt össze a következő kérdéstről: warum sind wir verhasst, miért gyűlölnék bennünket? Ez a szellemi élcsoport, amely talán jobban szenvedett az erkölcsi izoláltságnak embertelen súlya alatt, mint amennyit maga a német nép a fizikai zárlat hatása alatt, a fáját jellemző alapossággal, tüzetességgel és tudományos kérlelhetetlenséggel mélyedt el a kérdés boncolásába és elemzésébe, okulásául a németség politikai vezetőinek, sőt tán némi tájékoztatásául a nemzetevelésnek is, amely a Hohenzollern-birodalom páratlan sikereinek pszichológiai következtetéseként túlságosan felhorgasztotta a teuton önérdetét. Ebből az irodalomból annakidején különösen Mayer Eduárdnak, az ókori történetírás nagymesterének tanulmánya ragadta meg figyelmünket, aki a német génius népszerűtlenségét, vagy még inkább hideg és komor tündöklését az angolszász és a latin szellem meleg, megható elragadó és ellenállhatatlan ragyogásának párhuzamában vizsgálta és értékelte s nagyjában erre a megismerésre jutott.

Ha mérlegeljük — úgymond —, hogy a német szellem mit adott az emberiségnek, nem kétséges: semmi restelkednivalója sincs az angol vagy a francia szellemvilág adományaival és termékeivel szemben. Az elvont bölcseszettben, az ismeret-elméletben, az egzakt tudományokban, a zenében, a modern képzőművészetben a német géniusz akár az úttörést, akár a továbbépítést és a tökéletesítést illetőleg nemcsak hogy egyvonalban haladt ezekkel a nagy nemzetekkel, a gondolat és az ideál szolgálatának munkájában, hanem gyakorta túl is szárnyalta őket. Ezek leg-

alább is tanullak tőle annyit, mint amennyit az ötölük. De legyünk őszinték — így elmélkedett a nagy német tudós —, mindabból, ami fölkavarja, elbájolja vagy megszedíti az emberek kedély- és szellemvilágát, a mi faji és nemzeti tehetségeinket aránytalanul, csekély részesedés illeti meg. A halalom-, a szabadság- és a presztizsfogalom az újabb korban brit invenció és sui generis angol eszme. A testvériség, az egyenlőség, a szociális gondolat, a nemzeti és polgári demokrácia, a gloire, valamint az általánosabban ható erejű humanisztikus nacionalizmus a francia szellem magzata. Minket, németeket, azzal a váddal illetnek, hogy politikai és emberközösségi vonatkozásokban mi adtuk a világnak Potsdamot, a militarizmust, a kaszárnyai drillt, a fegyelem aszkézisét, a Vereins-Mayer embertípust, a csak tömegben való önértéktudat kitenyésztését, amely a külföldnek, az idegennek azért nem rokonszenves, mert teljességgel fölfoghatatlan előtte. Az idegen, az angol vagy a francia, valami gépies disciplinát lát ott, ahol minden kimért, minden aritmetikus és merőleges, mint az asszír szakáll szőrszájai. Az idegen nem hatol be a mi természetünk és jellemünk mélyeibe, következésképp azt hiszi, hogy mi alapján véve ma is a régi germán Gefolgschafélelmód ásatag szokásait éljük, a lechnicizált és civilizált teuton törzsek társadalmi és politikai ideálját, amely oly értetlen volt és oly szörnyűséges valami a rajnántúli népek előtt. A latinizált német az alldeutsch fölfogás szerint is: lombik-ember. A pálma és a fenyő szerelmének korcsa, aki éppoly gyökértelen a romanizált világ talaján, mint a mi szent öreg tölgyeink erdejében. És ez az idegen képtelen fölfogni azt a legmagasztosabb emberes kultúr-icléált, amelyre a mi nagy nemzeti bölcselőnk, Kant, himnikus szavakat zengett a Kritik der praktischen Vernunft-ban: a kötelességteljesítés kategorikus imperativusza, ez a nagy német központi eszménx. Ez az eszmény bennünket arra képesü, arra serkent és kényszerít, hogy azt az élet minden rokonszenves vagy hedonisztikus formájával és jelenségével szemben állandóan, jiangsulypz-zuk, s jó és balsorsban egyaránt, csábítások és megpróbáltatások közepette szemünket erre a centrális nagy német törvényre függesszük. Már pedig valljuk be: ez a fenköit parancsolat, a mi fajtánk íratlan törvénye, amelynek zúgását halljuk az idők éjjeleiből, talán alkalmas az em-

beriség morális elitjében, mély és hideg tisztelelkeltségre, de hogy vonzó- és hódítóképesége, hogy derűs arcú. Alajen az emberi »kultúrformák mutatóanyagbódéinak kirakatában« — azt bátran tagadhatjuk. Már pedig — zárja okoskodását a nagy tudós —, amit a világ nem ért meg — és hogyan értené meg a mi kedély- és eszmevilágunk ködös transzcendentalizmusát —, azt föltétlenül, mert ösztönösen[^] gválóli is.

Nem a mi dolgunk, hogy állást foglaljunk a német szellemi életnek e lezajlott disputa di famiglia-jában. Csupán »urgermanisch« tekintélyeinkre és forrásainkra való hivatkozással állapítjuk meg és rögzítjük le ezt a tételt, melynek politikai valóságosságát nagyon is aláhúzza a hohenzollerni császárság félelmetes hatalma, ami aligha csökkent a harmadik birodalom alatt. Sőt bizonyára megsokszorozódott, mióta a faj közösségi princípium nevében ez a harmadik birodalom igényt tart a német nyelvszigetekre is, s föloldani, szétmállasztani és disszimilálni akarja a többé-kevésbé beolvasztott, más nemzetközösségekbe áthasonult és idegen államnépek közé iktatódott, részben német vérselű egyedeket és diaszpórákat is. Nem csoda, hogy a német katonai, gazdasági és politikai világhatalomnak új életre támadása és az eddigieknél mélyebb és szélesebb népi és közösségi alapokra fektetése óta a birodalommal határos szláv, latin és skandináv államok bizonyos borzongással reagálnak a germán anyaország, szörnyű masszívumára, amelyből Hitler zseniális Volksgemeinschaft-eszméje olyan öntudatosságot, szervezettséget, minden partikularizmust lehangoló egyöntetűséget kalapált ki, amihez képest a pánszlávizmus ma még csak egy szertehulló, rendellen, zagyva konglomerátum, amelyet a benne erjedő történelmi, életformai, művelődési és világnézeti ellentétek egyelőre alkalmatlanná tesznek arra, hogy politikailag egységes akciókat és mozgalmakat hozzon létre.

Mi tagadás benne: a német birodalom minden szomszédjának hátgerincén bizony végigkapar ingatag biztonságérzetüknek, illetve a német hatalom ígézetének aggodalma. Azért érzik magukat szomszédtságában rosszul, mert félnek tőle. Dánia a düppeli sáncoknál kötött ismeretséget ezzel a tőszomszédssággal 1864-ben. Lengyelországot a politikai opportunizmus belecsábíthatta a tizesztendő német — lengyel egyezménybe, de hogy a lengyel államférfiaknak

ne lennének álmatlan éjjeleik nyugati határaik felől, azt bizonyára senki se merné állítani Varsóban. Csehország halántékain — néhány esztendővel ezelőtt még büszkén lovagolta a se az Anschluss, se a restauráció vesszőparipáját — most a halálfélelem gyöngyözik, ha látja — pedig látja — a nyugati határai fölött gyülekező zivatarfelhőket. Belgiumról és Hollandiáról azért nem kell külön szólnunk, mert mind a két államnak földje évszázadokon át a francia—német dulakodásoknak porondja volt. Hollandiában ez a kényelmetlen bizonytalansági érzés aligha csappant meg akkor, amikor a német imperializmus egyik legfényesebb elméje, Ruedorffer, bejelentette nemzetének aspirációit Németalföld keletindiai gyarmataira is (»minek a gyarmat kis népeknek?«). Franciaország politikusai és katonái azért küzdöttek inukszakadtan száz meg száz esztendőn át a Rajna balpartjának birtokáért — még Napoleon is azért teremtette meg a rajnai szövetséget és a westfáliai királyságot —, hogy egy nagy folyamnak természetes határa mögött szervezzék meg és építsék ki securitéjük biztosítékait. Angliát és a brit királyságot e szomszédság ellen védi a Csatorna és az Északi-tenger, de azért sohasem fog tágítani Belgium semlegessége és Hollandia függetlensége mellől, hogy a német birodalom e partokat ne használhassa föl hadműveleti alapul a szigetország ellen. S nyilván Olaszország — minden faj testvériség! elmélet és minden nemzeti önrendelkezési jog sutbadobásával — azért fog életre-haiálra ragaszkodni Ausztria függetlenségéhez, hogy a Brenneren — strada Germanorum! — ne kapja szomszédul a harmadik birodalmat. Ez az európai germanofobia politikai gyökere, semmi más. És ezért lesz könnyű mindig e hatalmas és félelmetes birodalom ellen világkoalíciót létesíteni, az európai egyensúly céljából. Ne hígyjük ugyanis, hogy ez az európai egyensúly céhbéi diplomaták műkedvelő játéka csupán, amelynek izgalmas és veszélyes fordulataival időnként elszórakoztatják a világközvéleményt. Az európai egyensúly Európa népeinek szabadságérdeke, amelyet az a világhalálion mindíg szembetalál magával, amelynek igájától a többiek tartanak.

Annál feltűnőbb és rejtelmesebb jelenség, hogy nálunk akadnak olyan, a kormánytól nem is távoli politikai tényezők, akiknek vágyálmuk a «magyar-német szomszéd-

sá«, akár a független Ausztria romjain, akiknek hekuba mindaz a hatalmi és hangulati eleme a német kérdésnek, amely nálunknál erősebb és öntudalosabb nemzetek életét áthatja, betölti és irányítja. Ezek az Anschlussra játszó tényezők szinte sóvárogva áhítják Hitler nagynémet és faj közösségi ideáljának megtestesülését, hogy azután leboruljanak a germán hatalom perszifikációjában egy saját gusztusuk és érdekük szerint elképzelt magyar megváltó előtt. Mennyi ebből a lugújabb magyar messianizusból a jóhiszeműség, a balekség, a naivság és a tájékozatlanság, s mennyi a hatalmi spekuláció, a szellemi jobbagyság, a konjunktúra-kutató vizslasága és fűrgesége: nem tudjuk, de nem is keressük. De hogy a pángermánizmusnak rabszilai között vergődő ennek az úgynevezett magyar irányzatnak semmi köze sincs nemzetünk politikai öntudatához, dunavölgyi hivatásához, a magyarság legjobbjainak eszmevilágához és hagyományaihoz: az előttünk kétségtelen, még ha százszor belezavarják és összekeverik is vele a zsidó problémát. Mert az ein Reich, ein Volk, ein Führer: az külön dolog. A zsidókérdés: az más dolog. Már a Szentírás tiltotta, hogy összekeverjenek egy hordó bort egy zsák liszttel. A zsidókérdésnek semmi köze sincs a magyar közéletet megtévesztő „nagynémet” irányzathoz. S ha Európának úgyszólván minden nagy és kicsiny nemzete érzi ennek a nagy német tömbnek rettentő szívó és abszorbeáló erejét, ne áltassuk magunkat azzal, hogy ami azok számára bizonytalansági, idegességi és félelmi tünet, az a mi részünkre nemzeti és halalmi egzisztenciánk mentsvára lehet.

PREVENTÍV HÁBORÚ VAGY HABSBERG-RESTAURÁCIÓ

I.

A német csapatok nem fogják kiüríteni az imént megszállott rajnai övet — ez kétségtelen. Csak erőszakkal lehetne eltávolítani őket onnan. Erre viszont senki se gondol még Franciaországban sem, egy eset kivételével: ha Németország ragaszkodnék hozzá, hogy már most haladéktalanul kiépíti a francia védővonalhoz hasonló földalatti beton-labirintust. Az egész diplomáciai nagygyakorlat azonban kétségkívül nagyon emlékeztet a világháború előtt nemzetközi válságok izgalmas külpolitikai fordulataiból kialakult ahhoz a nagy vezéreszméhez, hogy kipróbálják, vajjon szorosan összezárultak-e már a bekerítés láncai a német birodalom körül, pontosan illeszkednek-e egymásba az egyes szemek s szükség van-e egyik vagy másik ponton újabb kalapálásra? A vita másrészt arról folyik: legyen-e preventív háború, vagy legyen kollektív biztonsági szerződés? Most jobb-e megvívni a háborút, vagy annak időpontját célszerűbb és hasznosabb lenne elnapolni akkorra, amikor a kulcs már biztosan zárja a lakatot?

Nagyon sok kiváló államférfi foglalkozott a múltban már a preventív háború gondolatával. Különösen a vezérekarok iparkodtak országuknak felelős kormányférfiait e gondolat számára megnyerni. Azok a katonai tehnikusok, akik reális számvetések alapján híven kitarítottak ama napóleoni elv mellett, hogy a háborút és a csatát akkor kell megvívni, amikor nem a sors, hanem az emberi megfontolás válogathat még az esélyek között. A nagy Moltke, a hetvenes évek végén, majd a francia boulangerizmus idejében eképpen érvelt Bismarck előtt: a francia-német

mérkőzés elkerülhetetlen. Ez a tények természetében van. Ha pedig ez igaz, akkor jobb most megcsapolni a francia revansvágy sűrű, sötétpiros, duzzadt véredényeit, amikor még föltétlenül erősebbek vagyunk s amikor a nemzetközi bonyodalmak, az idegen beavatkozások elháríthatók. Jobb akkor verekedni, ha csak az újjúkat vérezzük meg, semmint később, amikor több vért kell ontanunk s attól tartanunk, hogy az félkarunkba vagy féllábunkba kerül. A vaskancellár a porosz vezérkar specialistáit azzal dorongolta le, hogy ő nem elég örült egy francia-orosz szövetség erkölcsi apaságát vállalni egy jog és ok nélkül támadó Németország ellen. Moltkehoz hasonló volt Conradnak okoskodása Aehrenthallal szemben 1910-ben, mikor is az előbbi fölhasználva Olaszország tripoliszi elfoglaltságát, meg akarta rohanni Itáliát, vévét venni az olasz irredentának s megszilárdítani a kettősmonarchia nagyhatalmi tekintélyét.

A katonai szempontot nemcsak a hadakozó felek közti politikai ellentétek állandósága és saját nemzetüknek pillanatnyi fölény érzete támogatta a preventív háború gondolatában, hanem az ellenfelek és az ellentétek fölkihatatlan pszichózisából levont az az egyszerű és kézenfekvő tanulság, amit Macchiavelli egy diplomáciai jegyzékben bőven ki is fejtett Borgia Cesare előtt: »praevenire iis, qui nocere possunt, megelőzni azokat, akik ártani tudnak nekünk«. A civilis államférfiak előtt persze a kérdésnek főképpen politikai és erkölcsi arculata jelentkezett. A megokolatlan háborúviselés vajjon minő megítélés vizsgálhatóságait kelti föl annak kezdeményezői ellen? Nem jut-e államunk egy Hübele Balázs-eljárás következtében sokkalta kedvezőtlenebb helyzetbe, mint amilyenből szabadulni akart? S végső fokon: egy államférfi vagy egy kormányhatalom vajjon magárvonhatja-e a vérontás felelősségét azért a föltevésért, hogy egy másik nemzet adandó időpontban majd úgyis fegyvert ragad, mert meggyőzték róla, hogy a vitás kérdésnek nincs, mert nem is lehet más megoldása?

A kérdésnek etikai vonatkozásai korántse intézhetők el oly könnyedén, mintsem a politikai empirizmus durva erőművészei képzelik. A kérdést ugyanis így is föl lehet vetni: jogunk van-e fölgyújtani egy házat, amelyről a közhiedelem azt tartja, hogy előbb-utóbb úgyis le fog

égni? Szabad-e megölnöm valakit, akiről föltehetem, hogy ő fog eltenni láb alól, a legelső adandó alkalommal? Mert ne áltassuk magunkat: nem arról van szó, hogy jogom van-e önvédelemből gyilkolni, hanem csak arról, hogy le-durranthatok-e valakit zsebpisztolyommal, mert zilált félelmi képzeitem azt sziszegik a fülemben, hogy az illető akar végezni velem? S azok az államférfiak, akik visszaborzadtak attól, hogy a preventív háború kétélű fegyverével éljenek, vajjon nem gondolkoznak-e helyesebben és realiztikusabban, amikor számításba veszik a preventive megtámadott fél erkölcsi attitűdjének felsőbbbségét, valamint azt a kétségbeesett erőfeszítést, melyet az ilyen támadás válthat ki a gyöngébbnek és készületlenebbnek vélt ellenfél részéről? Ha az ilyen erkölcsi tényezők annyira semmisségek semmisségei volnának a tűz és vas hatalmával szemben s ha igaz lenne Nagy Frígyesnek az a tétele, hogy az Isten mindig az erősebb bataillonokkal tart, akkor mi szükség volt arra a múltban is, hogy bonyolult etikai magyarázatok és igazolások papírtekerceibe gyömöszöljék a preventív háború ürügyeit és érveit, mint telte azt a nagy porosz király is, amikor hadüzenet nélkül rohanta meg 1756-ban Szászországot?

II.

A nemzetközi politika elvadult napjaiban nem az erkölcsi fölmentvényre, de a százpercentes eredményre pályázó preventív háborúk közül csak a harmadik karthágói háború példája helytálló, a római célok értelme szerint is. Ez a harmadik pún háború, amit az idősebb Catonak szörnyű ceterum censeo-ja kényszerített ki a vonakodó szenátusból, azonban inkább szégyenfaltja marad Rómának, mintsem dicsősége. A legnagyobb és legnemesebb római, Julius Caesar, aki pedig preventív célokból kélszer lépte át a Rajnát és egyszer a Csatornán is átkelt, undorodva fordult el Cato munkájának iszonyú eredményétől. Megértette az ifjabb Scipio keserű könnyeit a romváros üszkei fölött s gyors ütemben fejezte be a második Gracchus humánus és szociális lelkületében megfogamzott újváros alapítását a Szirtis-öbölnél, hogy az emberi munka gyümölcseivel szórja be egy embertelen mézszárlásnak és pusztításnak visszataszító kopárságait. S ha meggondoljuk, hogy minden ilyen preventív háborús kísérletet minő

alávaló ürügyadászatok előzlek meg, vagy micsoda pilátusi kézmosások fejeztek be az ártatlan vér felelőségének farizeusi elhárításaért, akkor némi fogalmat szerezhethünk magunknak arról a lelkiismereti drámáról, amelybe a nemzetsors és az emberi erkölcs dilemmája sodort némelykor kiváló államférfiakat is.

Amikor a muszka seregek Plevna alatt állottak, az idősebb Andrásy magához kérte a bécsi orosz nagykövetet s azt mondta neki: ha csak arra a dicsőségre pályáznék, hogy az osztrák generálisoknak alkalmat adjak egy könnyű győzelemre, vagy hogy saját törökbarát hazámiai előtt visszaszerezsem népszerűségemet, akkor II. Sándor cár hadait mint hadifoglyokat sétáltathatnám végig most a bécsi Ringen. Én azonban nem akarok preventív háborút Oroszország ellen. Nem akarom kihasználni mostani veszélyes helyzetét. Amennyire ugyanis meg vagyok győződve arról, hogy Oroszországot ma megverhetnők, épp annyira meg vagyok győződve arról is, hogy Oroszországot teljesen le nem győzhetjük. Én tehát egy becsületes kompromisszumot ajánlok Gorcsakov hercegnek. Mozgósítani ráérek akkor is, ha ezt nem fogadná el. Én meg akarom értetni az ön kancellárjával szépszerével azt, hogy — ha respektálja a monarchia és a magyar nemzet létérdekeit és ha lefújja a pánszlávizmus s Ignatievnek, a hazugságok fejedelmének, vakmerő áskálódásait a Balkán népei között — akkor eszem ágában sincs megfizetni Világosért és elfogni egy orosz hadsereget a magacsinálta kelepccéjében.

Még sokkal nehezebb — mondjuk meg egyenest —, majdnem lehetetlen a preventív háború eszméjének elültetése és kicsiráztatása olyan államokban, amelyekben, demokratikus szervezetüknél fogva, a közvélemény a döntőbírája a béke vagy háború kérdésének, mint Franciaországban vagy Angliában. Ha egy céltudatos külpolitika gyakran kápráztatóan tud is bánni a sajtóval és ezer módja van a közvélemény átgyűrásához, azért csínyján kell bánni vele s mindig bizonyos időre van szükség, hogy ezek a vélemény- és hangulatformáló eszközök hassanak és célbataláljanak. Vakság lenne tagadni, vagy akár kétségbe is vonni, hogy Hitlernek propaganda-hadjárata, amely arra irányul, hogy az angol közhangulat egységét megzavarja és a francia nép békevágyát megerősítse, fé-

nyes eredményt ért el, amikor elposványosította a lokarnói egyezmény megsértése nyomán gerjedt angol és francia harci tüzet. A hivatalos angol diplomaták és a céhbeli katonák éppoly kevésbé függetlenek a közhangulatnak e hullámviharától, mint a franciák.

A nyugati hatalmak közvéleményének egy része ma hisz Hitler békeszándékaiban és békeajánlataiban. A politikusok, a diplomaták: és a katonák kételkedve rázzák fejüket. Ez a közvélemény ma még mindenesetre elég erősnek látszik, hogy ellensúlyozza azoknak a hivatalos francia-angol tényezőknek másirányú akcióját, akik az ősi kuruc »ne higgy magyar a németnek« rigmusait dörögik magukban. Ez a közvélemény ma még nem bírja fölfogni teljesen a rajnai öv katonai megerősítésének következményeit. Nem sokat hederít saját bölcseségeire, hogy — ha a németek egy ellen-Maginot-vonalat építenek saját határukon — akkor a francia-angol-belga hadsereg számára éppoly leküzdhetetlen feladat e várrendszer áttörése, mint amennyire fölülmúlna a német haderő teljesítőképességét, ha az a francia erődfrentot támadná meg. Ez a nagy, tájékozatlan és laikus közönség nem éri föl ésszel azt, hogy az Anschluss vagy a Szudéták meghódítása a német rajnai várépítkezés következtében katonailag megoldott probléma, sőt, hogy a franciák egész keleti szövetségrendszere politikailag felgöngyöltekné tekinthető. Ha a németek egyszer készen lesznek erősítéseikkel Franciaország és Belgium felé, akkor a francia hadsereg képtelen megvédelmezni keleti és dunai vazallusait, amelyek — az egy Csehország kivételével — majdnem boldogan omlának a harmadik birodalom karjaiba, amelyhez oly erős gazdasági érdekszálak fűzik ma is. Ha a németek rajnai erőrendszeré készen áll, a francia-belga hadsereg nem bír kimozdulni többé saját drótkerítési mögül, holott a harmadik birodalomnak szabadkeze lesz ahhoz, hogy megszervezze kontinentális túlsúlyát és világhatalmi pozícióját. Ezt ma még a nagy nyugati közvélemény nemigen tudja. Ellenben érzi azt, hogy tábornokai és diplomatái, valami megfoghatatlan réműlet hatása alatt egy preventív habomban esetleg újból vágóhidra akarják cipelni, holott embermilliók orrában van a régi vágóhíd alvadtt vérszaga is. Lehet, hogy a preventív háború francia szempontból égetően szükséges len-

ne, hasznos és célszerű, sőt talán nagy és döntő eredményekre is vezetne. Csak az a baj, hogy most már, vagy most még nem lehet megcsinálni.

III.

E kérdések fölött tűnődve, nyilván Parisban és Londonban is azon törik a fejüket: vajjon csakugyan nem akadna más, emberségesebb, maradandóbb és szervezesebb prevenció, mint a háború? Nem léteznék-e más eljárás, mint az, hogy sötétbeugrással szabaduljanak a bizonytalanságtól, öngyilkossággal a halálfélelemtől? Vajjon csakugyan nem lehetne-e lerögzíteni a német terjeszkedés retentő lendületét másképp, mint a világ lángbaborításával és a fehér civilizáció végső pusztulásának kockáztatásával? Vajjon nem lehetne-e a kazánrobbanást megelőzni egyrészt azzal, hogy valamely ponton biztonsági szelepet nyitnak a fenyegető gőzhalmozódás levezetésére, másrészt azzal, hogy délkelet felé szilárd, állandó és erős gátat építenek a germán Drang eilen?

Ha az olasz-francia diplomácia dunavölgyi együttműködése nemcsak protokoilumok és szerződések tilalomfáit állítaná a germán terjeszkedés ellen, hanem életerős politikai konstrukciót szervezne e terjeszkedés útjába, olyat, amely önsúllyal is bír, amely az ellenállás erejét önmagából is merítheti, amely nem kacsalábon forgó papirmasévár, hanem olyan organizmus, amely magából is kitermeli a védekezés mirígyeit: akkor egyszerre megvalósíthatná a dunai monarchia szétesését sirryló európai egyensúlyt és megrögzíthetné Kelet felé a latin eszme hatalmi állását. Egy ilyenirányú építőgondolat — vajjon nem balga hiedelem-e Flandin béketerve után? — realizálásának alapfeltétele a dunai népek egymásraulaltságának eszes célszerű megszervezése, mégpedig a létező fajnépi erők hierarchiájának helyreállításával, a magyar nemzet történelmi eszméjének kisugározatásával és a Habsburg-restaurációnak, mint a gazdasági és lelki tényezőket egységbe foglaló erkölcsi hatalom potenciális kifejlesztése állal. Mihelyt az olasz-francia politika eljutna a dunai Monroe-elv fölismeréséhez és érvényesítésének szükségességéhez, valójában aligha terhelne ki a Habsburg-restaurációnak megfontolása elől — nem főképpen magyar és osztrák vonatkozásokban — még akkor is, ha e gondolat

továbbfejlesztésének vonalán elérkeznék egy dunai nagyhatalom rekonstruálásának lehetőségéhez. Hiszen ez az új dunai nagyhatalom semmiféle irányban se folytathatna, terjeszkedő és imperialista politikát, a szervezetében találkozó heterogén elemek sokaságánál fogva. Csak semleges és passzív nagyhatalom lenne, amely ugyan elég erős, hogy távoldartsa a germán és a szláv világhatalom középeurópai expanzióit, de a legcsekélyebb nyomást se gyakorolhatná Olaszországnak adriai vagy balkáni érdekszféráira. Bármint mérlegeljük a nemzetközi helyzetet, azt kell mondanunk, hogy ma semmire se lenne égetőbb szükség, mint olyan vezető magyar államférfiúi elmére, aki képes fölfogni a dunavölgyi gondolatnak primer és sui generis magyarságát, akit előítéletei és fonák történelmi érzései, valamint félszeg történelmi tudatképződései nem vezetnek tévutakra s akit nem külső befolyások és szuggesztiók terelnek helyes irányokba untalan és képtelen extra-tourjaiból.

1936. MÁJUS 17.

HITLERIZMUS ÉS ANTISZEMITIZMUS MAGYARORSZÁGON

Van-e döntő szerepe a guruló márkának a honi hitlerista mozgalomban, vagy csupán az eszme önsúlyának és önerejének ható- és hódítóképesége érvényesül benne? Fontos kérdés ugyan, de inkább erkölcsi vonatkozásainál fogva lényeges. Minden új politikai szekta misszionárius jellegű, hívták legyen azt jakobinizmusnak a nagy forradalomban, vagy bolsevizmusnak és spartakizmusnak a császári hatalmak összeomlásában. Minden új irányzat, amely a koreszme valamiféle megtestesülést formájában jelentkezik s amelyben dogmatikus elemek vannak, nemcsak szülőföldjén tör egyedulalomra, hanem világnézeti síkját meghosszabbítja idegen országok felé is és nemzetközi alapon keres szövetségeseket és hitvallókat. Létszükséglete, hogy ne csak eredeti otthonában győzze le ellenfeleit és élje ki a maga eszmei teljességét, hanem az is, hogy gyújtóanyaga égő lángot vessen; következőleg távoli helyeken is föl kell szítani a tüzet, ahol elég levegőt talál, mint a népháború vagy a guerilla, amely Clausewitz szerint köd- és felhőszerű, tömör testté sohase sűrűsödik, mert máskülönbén az ellenség a tűzmagra tör és azt szétapossa.

Minden új eszmei portéka áttör a vámhatárokon. Az ideológiai fertőzet ellen nincs vesztegzár. S minden, akár a nagy tömegek képzeletére ható, akár az ingyencek elfinomodott idegeit horzsoló eszmei újdonságnak vannak hívői és apostolai. Egyrészt azokból, akikre az új dolgoknak mérge föltétlenül bódító, mert szellemi ellenállóképességük, műveltségük gyarló fokánál fogva, puha és törékeny, másrészt azokból, akik természeti alkatuk végtelenül érzékeny és elkényesedett mivoltát összeegyeztetni tudják a gondolkodás és a képzelet vakmerőségével és

mindig új táplálékokra sóvárgó éhségével. Ezért tapasztalhattuk azt, hogy a hazai proletardiktatura leginkább a mobra hatott, amikor a csőcselék legalantasabb szenvedélyeire speculált, másrészt a degenerált zsidó értelmiségre, amely valami őrjöngő mazochizmussal vetette alá magát a bolsevista csürhe otromba és barbár ösztöneinek. De amint minden új eszmei áramlás magával sodor ilyen megszállott embereket, rengeteg naiv jóhiszeműséget, hegyeket görgető hitet, eget ostromló energiákat, minden-lében-kanál reformistákat, forradalmi lázokat, folytonos mámortól ittas és izzó lelkeket, íróasztaluknál piszmogó könyvmolyokat, doktriner szépleikeket, akik a hus és vér társadalmon már annyi ideológiai kerékbetörést végeztek a betű és a papír végtelenül türelmes anyagán keresztül, mihelyt ez az eszmei áramlás politikai hatalommá kristályosodik, nyomban jelentkezik a konjunktúra is, a szemfülesség és az értelmesség, az ügynökietek és az élősdi-típus, különösen, ha ez az új politikai hitvallás a lélekalhalászatnak és a hódításnak olyan eszközeitől sem riad vissza, mint Mohamed, vagy Lenin vallása, vagy hogy éppen tárgykörünk időszerű pontjánál maradjunk, mint a harmadik birodalom faji legendája és Ostraum-elmélete. Minden új szekta csak akkor lehel biztos a maga győzelmé és élete felől, ha az első hívők kis kápolnájából a konjunktúra hatalmas temploma válik, ha az üdvöt áhító kis seregen kívül hozzátapad az egyéni konkra leső konjunktúra is, ha elborítja az élősdi tenyészet, mely rendszerint csak nagy életerejű fákat támad meg. Ha nálunk is az előbb felsorolt fajtájú eszményi lelkületek mellett ott lábatlanodik és buzgólkodik az a másik emberpéldány is, aki nemigen szokott élvezetet találni a balsors elleni küzdelemben, akinek nem lehet szemére hányni az őrjöngő következetességet s aki finom csápjaival csak élet és hatalom-épes irányzatok felé tapogatózik, akkor nem lehet többé semmi kétség: a szimatemberek jó helyen próbálkoznak. A hitharcosok fanatizmusát a vigéc- és zsoldoslelkek hasznos prozelitizmusa egészíti ki, akik legtöbbször ösztönöségük harsány bizonyításának lármájával üvöltik túl amazok csöndes zümmögését.

Már most, visszatérve elmélkedésünk kiindulópontjához, politikai szempontból csaknem közömbös, hogy az új ígehirdetők önhasznukért dolgoznak-e az Úr szőlőjében,

vagy önzetlenül. Majdnem az is mindegy, hogy politikai becsvágyak lélcqvesztőjét kapcsolják-e az új tan cirkálójához, vagy az illetők egyszerűen csak az új vizek kalózái és vámszedői, akik a közüdvösség mellett megtalálják önvüdvüket is. Tehát: hogy valaki ingyen csinál-e kvártélyt a hitlerizmusnak, vagy élettaktikai szimatja, érvényesülési vágya és egyéni haszna is szerepet játszik a pionírmunkában, az — ismételjük — csupán erkölcsi értékelés kérdése, amely se nem oszt, se nem szoroz a vállalt tevékenység politikai hasznán, vagy kárán, illetve nemzeti szempontból való előnyén vagy hátrányán. Talleyrand például havidíjasa volt a muszka cárnak és az angol udvarnak, miközben Napoleon fénykorában a francia külügyeket intézte. Ez a cselekedete fölötté sötét foltokat ejtett a nagy diplomatának erkölcsi arculatán, de — élete végén — bizonyos önérzettel mondhatta el, hogy az idegen zsold megszolgáltatásáért sohase vétett Franciaország igazi érdekei ellen. Mirabeau, a nagy forradalom vezető szelleme, miközben lángoló beszédekot mondott a nemzetgyűlésen a zsarnokság ellen, titokban pénzt fogadott el Mária Antoinettétől. S mikor emiatt bevádolták, azzal védekezett, hogy őt ugyan megfizették, de sohase adta el magát. A magyar hitleristáknak politikai esetében se ez a döntő tény, legfeljebb — mint említettük — az erkölcsi értékelés szempontjából. A döntő íérv az, hogy az illetőknek hitlerista, parancsuralmi és germanista propagandája — akár landsknecht érdekek, akár elvi meggyőződések mozgatlak és mozgatják — a legnagyobb mértékben beleütköznek a magyarság létérdekeibe, még akkor is, ha a legtetszetősebb és leghatásosabb antiszemita csomagolásban adagolják. Azok között a világerők között, amelyek a magyarság nemzeti és állami eszméjének életét és jövőjét fenyegetik, a legnagyobb és legvégzetesebb halálnem a pángermánizmus, a német népközösség gondolata, a politikai országhatárok sorompóin áttörő harmadik birodalom ideálja, az az új alldeutsch-fogalom, amelynek bálványát ma úgyszólván minden német nyelvshiget leborulva imádja lelkének megközelíthetetlen szentélyeiben. Az a magyar ember, lett légyen politikus, író vagy újságíró, aki e gigászi ábrádnak alázatos fegyverhordozójává vagy hitterjesztőjévé szegődött Berlin messzemenő tervei számára, tudatosan, vagy tudatlanul, a szellem csillogó fegyverzetében vagy az ob-

skurantizmus kovászos állapotában, rontja a magyarság belső, szerves lelki tájékozottságának egységét s az idegen vagy ellenséges, de mindenképpen veszedelmes hatások ellen felmozduló idegeinek egészséges reflexét. Elhíteti vele, hogy a hitlerizmus megeleérszik a magyar antiszemizmus istápolásával és az Erbjud ellen való segélynyújtás közös világnézeti mozzanatainak hangsúlyozásával és propagandájával. Ez a saájtságosan vaksi, vagy nagyon is éles szemgolyójú honi hitlerség nem akar tudomást venni arról, hogy szellemileg a német miniára gleichschalte)lt irányzat ereje éppen a magyar lelkiség legbelsőbb sáncait támadja meg s hogy idegen istenségek oltárait hurcolja be népünk szellemi gócpontjaiba, hogy összezavarja a nagy nemzetpolitikai kérdések iránt való szerves tájékozódását s elhomályosítja, vagy elsorvasztja ezekben a próbéniákban való állásfoglalásának üde és természetes ösztöniségét. Szándékosan vagy szándéktalanul odaadja magát ugyanazoknak a romboló erőknek, amelyeket más jelszavak alatt a hazai szocializmus riasztott föl, amikor 1917-ben és 1918-ban a kárpótlás és hódítás nélküli béke, majd a pacifizmus és az egyoldalú fegyverletétel propagandájával megnyitotta az utat a moszkvai eszmék előtt. A nagy tömeg. neinign tud különbséget tenni egy kor-eszmében találkozó hamis és igaz, rossz és jó, kártékony és hasznos alkati elemek között. Amikor azt hiszi, hogy a hazai hitlerség boltjában antiszemita portékát vásárol, valójában pángermán dugárút is beszerez vele. A hazai an-Ü^emjtizmus óriási és úgyszólván helyrehozhatatlan baklövészkövet el a maga létalapja ellen, amikor azt összekompromittálja a germanista és parancsuralmi eszmékkel és törekvésekkel. Az utóbbinak elutasítása és leküzdése ugyanis nyilvánvalóan döntő csapást mér a zsidóellenes irányzatra is, amelyből pedig sok üdvös, gyakorlati, helyes és lényeges pontot át kellene menteni arra az időre, amikor a pángermanista és parancsuralmi kísértetjárás már csak mint egy rossz álom emléke fog élni a keresztény magyar társadalomban. De nemcsak a hitlerséggel való azonosulás kompromittálhatja az antiszemizmust. Pálffy-Daunék és Festeticsek ariszliði demagógiája olyan vad szertelenségek és valószerűtlenségek posványába csalja a hazai zsidóellenes irányzatot, mint az 1920-as évek ébredésében, amikor egyes népribunok

és saját hangszálaik rezgésétől elkábult alkalmi apostolok sürgős, sommás és végleges rendezést ígértek a keresztény társadalomnak. Ez a demagógia, föltápáskodva a közértelmetlenség ösiszapjából, olyan kalandos utakra csábította a közhangulatot, amelyekről a jóízlés, az európai színvonal és a józan réalpolitika megrökönyödve iramodott el. Akkor egy Budapestet ijesztgető istennyila mennydörgései közepette jelentkezett ez a romantikus antiszemitizmus, azután a zsidókérdést tizennégy kemény pontokban megoldó programnyilatkozatokban és a liberális sajtóra sárga köntöst és héber betűket rajzoló különböző indítványokban, hogy a napi konjunktúra hullámhegyeire fölkapaszkodott rohamantiszemitizmus végül is az egyéni haszonkeresésnek, a szenzáli kijárásnak és a politikai érvényesülésnek jancsibankóira váltsa fel az irányzat belső aranyfedezetét.

A keresztény társadalom 1921 tavaszán azért köszöntötte nagy reményekkel a második Andrássy Gyulát a kereszténypárt élén, mert a kurzusbálványok összeomlása után és a »vad-ripók« antiszemitizmus jégverése által letarolt mezőkön tőle várta egy európai formátumú és mélységes erkölcsi háttérű keresztény politika újjászervezését, illetve átmentését a jövőre. Ha a keresztény társadalom gazdasági és szociális önvédelmi hadakozása lecsúszott mágnások politikai hazardjátékának tétjévé válik és hitlerista ügynökök enyves kezére jut, akkor előre meg lehet jósolni, hogy az új ébredőmozgalom éppúgy zátonyra fut a NEP-rendszer hinárosában, mint 1920-ban, a kurzus vadvizein.

Nehogy bárkinek is eszébe jusson tulajdon kontárságának és sikertelenségének sivár következményeit a magyar »szalmalángra« áthárítani! Ha a keresztény társadalom mégegyszer odaadja magát a demagogikus tényezők agyrémeinek és rövidsugarú ábrándjainak, azaz, ha belemegey abba a kezdetleges játékba, amely a zsidókérdés hazai problémaanyagát ráköti a parancsuralmi és germanista eszmék pórázára, akkor a pozitivista és realisztikus keresztény politika együttél és együttthal a germanizmus terjeszkedésének magyarországi kísérleteivel és utánzataival. Értelmes emberek előtt nem volna nehéz meghúzni a határvonalat az össze nem tartozó eszmék között. De ez a zűrzavar a létérdeke, nem ugyan a komoly antiszemita irány-

zatnak, hanem éppen a nagynémet propagandának és a parancsuralmi eszmék belkereskedelmi vállalatának. Ezeket a nagynémet agitátorokat sokkal könnyebb volna le-
álcázni, ha nem akadna annyi balek, akivel el lehetne hi-
tetni ideig-óráig, hogy aki nem hitlerista, az eo ipso zsi-
dóbérenc s aki résen áll a nagynémet gondolat vérátöm-
lesztő kísérletei ellen, az egyszerűen a zsidók csatlósa,
lekötelezettje és diszgója. Ezeknek a sunyi mesterkedések-
nek végtelenül ravasz játékaik ellen kell megvédeni a ma-
gyar közvéleményt, amelynek egyrésze — sajnos — túl-
ságosan kényelmes és együgyű saját problémalátásaiban
s amely szakadatlanul ingadozik a szerleien csodavárások
és a hirtelen lelki összeomlások végletei között s amely
ma se hajlandó egykönnyen tanulni saját közelmúltjának
hibáiból. Pedig a keresztény politikát akkor lehet szilárd
és az idők fertőzésétől megtisztított, erős és maradandó
alapokra fektetni, ha annak építő és alkotó, reális és
pozitív jellegét és szükségletét egyszersmindenkorra el tud-
juk választani az otromba demagógia, az időben élő kon-
junktúra és a német hatalmi eszme terhes és veszélyes
nyomatékától. Ez az igazság a magyarországi hitlerizmus-
nak mesterségesen összegabalyított s művészi ködfejlesz-
tésekkel elhomályosított viszonyában.

1936. MÁJUS 24.

ALKOTMÁNYVÉDELEM- ZSIDÓ FAJVÉDELEM

Ha a kormány emlékezete még nein veszett el a múlt tanulságai Előtt, akkor nyilván tudomással kell bírnia arról, hogy Jászi Oszkár és Kunfi Zsigmond virágkora óta nem érte Annyi becsmérő és méltatlan támadás a magyar alkotmányt, mint mostanában, a NEP rendszer bizonyos elemei részéről. Jásziék fiatal és forradalmi zsidó intellektualizmus dühével rugaszkodtak neki a magyar nemes-ség bagolyváruul minősített alkotmánynak. Egy halálosan idegenszándékú radikalizmus lelkiségével rohamozták az öioi bástyákat s iparkodtak ellentéteket kavarni a magyarság népi és nemzeti gondolata között. S ha propagandájuk némi sikerre hivatkozhatott, annak főoka abban rejlett, hogy a vezető magyar társadalmi rétegek a háború előtt valóban egy Werbőczynek szociális érzéketlenségével zárkóztak el a korszerű társadalmi és gazdasági reformok elől. Sikerüknek másik titka az volt, hogy ez a propaganda az alkotmányellenes darabont-kormány csöndes támogatását élvezte utóbb pedig, részint a Károlyi forradalomban, részint a hazai proletárdiktatúrában saját személyében is hatalomra jutott, amikor nem kisebb ember, mint a tanácsköztársaság elnöke azzal a nyilatkozattal hirdette ki a tanácsszervezet új alkotmányát: »a mai napon kriptába tettük az ezeréves magyar alkotmányt, az ezeréves kizsákmányolásnak aranybulláját és a szociális fosztogatóknak ezeréves nemesi oklevelét.«

Ha Jászi és politikai iskolája bizonyos ideológiai dolyffel nézett is a magyar alkotmányra, a könyvolimpuson trónoló ideológusoknak szuverén és felmagasztosult csalatkozhatatlanságával, azért lépten-nyomon kiütközött ádázainkból az idegennek, a snobnak és a parvenünek bizonyos eltitkolhatatlan tiszteletérzése, a magyar oligar-

hia e mesterműve iránt. Úgy tekintettek rá, mint az újgazdag egy öreg pergamenre vagy heraldikai régiségre, amelyből a kiáradó szellemet gyűlöllek ugyan, de valamilyen illedelmes respektussal és félelemmel, mint mikor Alarik gótjai először pillantották meg a halódó Róma halhatatlan márványait. Azonkívül ez a Jászi-iskola, ha csontja velejéig át volt is pácolva a zsidó nacionalizmus gettólevegőjétől, nagyban és egészben véve olvasott és tudakos, sőt művelt kobakok társasága volt, akiktől elvitathatatlanul látszott különben ellenszenves és idegen szociológiai vajákoskodásuknak bizonyos európai érték szemlélete, amely még arra is képessé tette őket, hogy az úgynevezett történelmi képződményeknek legalább külső círádáiban gyönyörködjenek, mint ahogy némely aszianti emberek is, kirándulásaik közben, szórakozott figyelmükre méltatják a természet tájképi szépségeit.

A NEP diktatúráért rajongó szárnyának alkotmányellenes állásfoglalása egy percig sem állott ezen a szellemi magaslaton. Viszont a támadás romboló hevében egy csöppet sem maradnak amazok mögött. Minthogy értelmi és művelődési színvonaluk nem ért föl más intellektuális rohamosztagainak fölkészültségével és állhatatosságával, erőfeszítéseik nem ismerték a magasabbrendű hadművelési fortélyokat, hanem a kérdéseket leegyszerűsítették saját vézna szellemi állapotuknak látóköréhez és méretéhez s az egész alkotmányvédelmet szimpliciter zsidó fajvédelemnek minősítették. Ha az ember visszalapoz újságjaiban és némi böngészetet végez beszédeknek különben halálosan egyforma gramofonlemezeiben, elszörnyűködik a nyegle és hetyke iróniának, a kaján és bárgyú röhejnek, a sületlen fertálműveltségnek, a fenhéjázó analfabetizmusnak, a csikófogait el sem hullajtó éretlenségnek, a gyerkőcök üde zöldségeboltjának, a nagyképű svihákságnak, a vandáli képrombolásnak ama hangzatain, amelyeknek kottagyűjteménye valamikor majd a legriasztóbb emlék és lelet lesz az új ezerévet harsonázó korszak jövő bűvárai előtt. Ez volt a lényege a reformkor nagy szellemi mozgalmának anno 1935-ben. S ha valamikor ennek a hősiezen szavaló epochának szellemvilágát tüzetesen megvizsgálják, meg kell majd állapítani, hogy az érteimi primitívségnek akkora iszapja sohase öntötte el a magyar közélet parlagiul, mint az az áradványos hordvány vagy

hordványos áradvány, amely a magyar alkotmány és nemzeti önkormányzat töltéseit fenyegeti. Ezekre valóban illik Nietzsche gúnyos megjegyzése az úgynevezett cselekvőemberről, akinek egészen el kellett felejtetni a multat, hogy minden gátlás nélkül gondolhasson jövőjére.

Annak a tajtékozó bárgyúságnak, amely a nemzet múltját és közelmúltját ilyen ostromállapotba helyezte, csak a tudatlanság vakmerő felkunkorodása lehet az egyedüli mentsége. S Jászaiékkal szemben az a súlyosbító körülménye beszámíthatóságuknak, hogy ezúttal nem idegenek, hanem önfiai emeltek kezét a nemzet e szentséges erejére, akik azért ítélték máglyára a magyarság állami életének frígyszekrényei, mert a törvények gyűjteményét, az aranybullát, vagy Werbőczy Hármaskönyvét összetévesztették az alkotmánnyal és a magyar közélet alkotmányos formáival. S hogy az autodafék mennél nagyobb lángot vessenek, rádobnak néhány nyalábnyi rözse antiszemizmust a »szent tűzre«, a közönség naivabb részének öröme, amely hovatovább beszopja az édes maszlagot, azt tudniillik, hogy a magyar alkotmányvédelem egy a zsidó fajvédelemmel és ha ezt az öreg, megunt, terhes hasonlaltságot felpörkölik a lángok, akkor nincsenek meg már többé azok a védőművek, amelyek mögé a zsidó fajvédelem elsáncolhatná magát.

Annakidején Jásziék perzekutori hevét, »szent haragját« a magyar alkotmány ellen csakugyan a fiatal proletár zsidó értelmiség gyűlölete fűtötte. Hogy ma a zsidóság, a maga védekező ösztöneivel, éppen a Jásziék által elítélt történelmi magyar életformák mögé rejtőzködjön s az alkotmány bástyaöreiből szegődtetné zsoldosai gyanánt, e vízióban olyan kacagtató dialektikai cigánykerékányás, amellyel a cirkuszi nézőtér olcsó helyeit talán tapsokra lehet ragadni ideig-óráig, hogy azalatt a falnak állított közönségre rátukmálhassák az idegen csempészárúkat. Számítva a minden kérdést egy csapásra megoldó antiszemita izgatás megtévesztő, lehengető s megfélemlítő erejével, a magyar politikai és tudományos közéletnek a diktatórikus törekvésekkel szembeszálló tényezőit egyszerűen a zsidóság szellemi markotányosainak és ügyvédjeinek bélyegzik, amolyan rothadt keresztényeknek, akik idejélmúlt közjogi aggályoskodásaikkal és rideg, törvényes felfogásukkal azoknak a tehetetlen, merev, ünnepélyes bizánci

hivatalnokoknak buta formalizmusát utánozzák, akik a törvénykönyv betűin való ragódásuk közben vakokká és süketekké váltak az állam és a társadalom legégetőbb létkérdései iránt.

Lehet, hogy az alkotmányos szabadság védelmezői között is akadnak ilyen antik szövegimádó filológusok, prókátorok és jogászati lalmudisták. A nagy többség azonban nem ilyen. A nagy többség a magyar szellemi élet ama független és művelt képviselőiből áll, akik — mint legjobb eleink — az újítások szükségét egyesíteni tudják a múlt értékeivel s a nemzet történelmi lelkiségével, amelyek nálunk is — hogy Macaulay szép szavait idézzük — életünk, fennmaradásunk és hatalmunk elemei. Azok ellenben, akik a danakilok vad üvöltözései közepette idegen importesz-mék gyarmati ültetvényeseivé szegődtek, nagyon is emlékeztetnek arra a gyáva bizantin csöcselékre, amely Konstantin városának omladozó falai között már a hódolattól haldokolva, Bajazet szultán kegyeiért esengett, mialatt az utolsó derék görögök az utolsó császár lobogója alatt a bástyákon ontották vérüket az idegen hódító rémületes ereje ellen.

1936. JÚNIUS 7.

JÁSZIÉK PÉLDÁJÁN

Nemrég egyik cikkünkben kifejtettük és bizonyítottuk, hogy a pártalakításraa törekvő NEP-irányzat vezércsahosai nemcsak a reálpolitikai jobboldalt kompromittálják szélső és valószínűtlen, utópisztikus és lármás turbulenciájukkal, hanem a keresztény társadalom gazdasági és szociális öntevékenységének és szabadságmozgalmának gondolatát is. Ezt a másfél évtized óta élő és ható, olykor jelszavak szénsavaként elillanó, néha inszurrekciós portyákra szétforgácsolódo, máskor az egyéni előmenetel vitorláit dagasztó, de vajmi szegényes eredményeket fölmutató mozgalmat a NEP diktatórikus csoportja iparkodott a párteszme céljaira kisajátítani és a párttotalitás pecsenyéjét megsűtni a keresztény fölgerjedés tüzein. Nem lepleztük aggodalmunkat annak az eshetőségnek láttára, hogy a párteszme igájába tört keresztény gondolat ilyen baljós kapcsolat folytán együtt merülhet el a NEP szüette gályájával. A NEP-rendszer ellen éledő nemzeti ellenhatás zátonyain nemcsak ez a rozoga leviathani alkotmány törhetik pozdorjává, hanem vele az a rakomány is, amelyet mint világnézeti podgyászt, a rengeteg importált csempészárúnak helyébe teltek, hogy eltakarják vele szállítmányuknak titkait s hogy a jobboldali eszme lobogója alatt szabadon cirkálhassanak a magyar belvizeken.

A pártloialitás és a keresztény társadalom önvédelmi gondolatának mesterséges összekuszálása egyrészt azt a célt szolgálta, hogy a jelszó-politika iránt ellágyuló magyar társadalom szemébe port hintsenek, másrészt, hogy a keresztény és fajvédő eszme zsírójával tegyék újra hitelképessé és népszerűvé a megrokkant párturalmat. Ha sikerül elhitetni a keresztény közvéleménnyel azt a dajkamését, hogy a hillerizálás, azaz az egypártrendszer és a

gyakorlati antiszemitizmus ugyanazon gyökér hajtásai, hogy ha szembeszáll a párttotalitással és a Gömbös-politikával, akkor a zsidóság malmára hajtja a vizet s ha kitaratja a magyar alkotmányosságnak nemzeti génuszunk által vágott csapásain, akkor okvetlenül a liberalizmus és a szabadverseny-demokrácia állomására kell befutnia; ismételjük, ha a mesterséges zavarkeltés fertőzete terjed, akkor ez a reménytelen konfúzió mindenkire bénítólag hat, s tőle elkábulva és elundorodva, ez a keresztény társadalom hátha mégis csak azt mondja végük: eb ura fakó. Nekem ugyan a Marton-Mecsér-Antal politikai szentháromság nem eszményképem, de ha ezek jelentik az új ezredévet, a korszakteremtő reformokat, a zsidóság túlnyomóságától való szabadulás reménységét, Isten neki, menjünk velük. Minden haladás ugyanis jobb az egyhelyben topogásnál. Hajtsa őket akár a szentlélek, akár a kocsmáé, mindegy, csak ki ebből az áporodott levegőből! S ha ez a reformszesz netán NEP-erősítő hatással lenne is, még mindig jobb egy bátor mozgalom száguldó mozdonyán ülni egy dilettáns masinista mellett is, akitől adott pillanatban talán el is ragadhatom a kormánykészüléket, mint tétlenül gunnyasztani és sápítózni a szociális és gazdasági tényállapot iszapfürdőjében.

Körülöttünk világok recsegnek-ropognak. Lehet, hogy ez a dinamikus NEP-csoport nem éppen a nemzet szellemi élcsapata, de már a dadogó Sükey is megmondta negyvennyolcban Kossuthéknak: most nem okos emberekre van szükség. Friedrich is azt üzenté 1919-ben, hogy most ne zavarják a régi, okos, higgadt, tapasztalt politikusok, akiket némely aggódó honfiak mindenáron rátukmálni akarok az akkori reformkorszakban. Most egy kicsit bolond világ járja. Az okos, értelmes főek majd jöjjenek akkor, ha az új világ demiurgoszai elvégezték a vadvizek lecsapolásának, szabályozásának és a rendcsinálásnak munkáját. Tudjuk, hogy ez az okoskodás, azaz a józanságnak, a tapasztalásnak és az intelligenciának ez a tartós száműzetése idézte elő a keresztény kurzus hervadását. S ha nem tévedünk, az eredmény aligha lehet különb 1936-ra is.

A politika nagy realistái olykor durva, tévedések áldozataivá válnak, ha csak az emberi értelemre építenek, a józan ész rideg megfontolásaira, amely tehetetlenül, csüggedten roskad önmagába az irracionális erők kiszámítha-

tatlan fürgetegei előtt. De még végzetesebb mert jóvátehetetlenebb hibák balekjei lehetünk, ha csak a szenvedélyek üszkeit piszkálgatjuk és ha hadilábra helyezkedünk a földi dolgok sorsát végső fokon eldöntő észszerűség törvényeivel. Az emberekkel egy darabig el lehet hitetni, hogy a Gellért-hegyet elmozdítom a helyéről, különösen azokkal, akik legtöbbször egy vakondtúrást sem tudnak eltakarítani veteményes kertjükből. Csak mikor az ész és a logika visszanyeri hatalmát az emberek fölött, akkor szoktak ráeszmélni előbbi hiszékenységüknek és ostobaságuknak megdöbbenő káira. Akik a parti hajózásra is képtelenek, ugyan hogy mernek nekivágni az óceánok zivataros szabadságának? Abból még nem származnék nagy baj, ha csak az örült matrózokat érné a hajótörés, akik azzal hívják ki maguk ellen a végzetet, hogy propeller-legénység létükre a nagy vizekre kimerészkednek. Sajnos, olyan hajótörési technikát még nem találtak ki, ahol a hajó a fenékre merül, a rakomány pedig a felszínen marad. Aki a NEP rozszant bárkájához akarja kötni a keresztény gondolat sorsát, e tévedésért nem kezdek semmiféle biztosítótársulat sem. Senki se meri vállalni annak föltevését, hogy a szállítmány akkor is partra vergődhelik, ha a bárka elsüllyed.

Hígyjék el, e pillanatban nem az úgynevezett konzervatív és reakciós elemek fenyegetik elsősorban a reformok sorsát, illetve a komoly reformpolitika jövőjét, hanem azok, akik törvényhozói képesítésüket a demagógia hordóján szerezték, akiknek érdemeit a mozgalmi vagy szervezeti conduite-listák tartották nyilván, akik csak egy fölforgatott közélet forgószelében tudnak lélegzeni, akik csak rendkívüli atmoszférikus környezetben bírnak boldogulni, akiknek létérdekük, hogy a magyar politika érlékmérőjének skálája állandóan fordított sorrendet mutasson! s hogy a tudás és a fölkészültség, valamint a szakértelem lehetőleg ne nyerje vissza megfelelő rendfokozatát a közéletben. Egy irányzatra nézve semmi se lehet kompromittálóbb, mintha a politikai kontárság és műkedvelőség kultusza liivalalós elismerésben és az átlagot meghaladó pártpolitikai köteleességteljesítés nemcsak különleges megbecsülésben részesül, hanem szinte egyedüli, de mindenképp döntő fontosságú kiválogalódási szemponttá emelkedik. Mihelyt a pártpolitikai megbízhatóság a célszerű

kiválasztás alapja s a NEP-mozgalomban való részvétel toka válik értékelő mércévé, mihelyt a gomblyukban viselt pártjelvény közéleti rangjelzéssé lesz s a politika] befolyás mértéke a pártnak tett szolgálatok jutalmazásának mérlegelésétől függ, nyilvánvaló, hogy a kontraszelekció folyamata nem áll meg a szekta papjainak és derviseinek zárt körénél, hanem az ellenkiválogalódás totalitása előbb-utóbb érvényesülni fog az állami élet olyan szerveinél is, amelyek eddig érintetlenek voltak a pártpolitikai harcok porától és szennyétől.

Ha ezt a különös szektát nem sikerül megfékezni, félreszorítani, elszigetelni vagy kiküszöbölni, akkor a lankadt és birkatürelmű többség s a meghasonlott érületű kormányhatalom előbb-utóbb velefutója lesz a fanatikus csoport iramának, vagy a nagy cséplőgép ocsu és pelyva gyanánt szórja ki a megbízhatók és a kiválasztott búzaszemek közül. Ha a csendesen kérődző nagy többség idejekorán nem állja útját ennek a történelmi példák vonalán fejlődött mozgalom logikájának, akkor jobb, ha idejében obsitolja magát s nem emelődik fel olyan harcra, amelytől alapjában véve teste-lelke egyaránt iszonyodik. A félreállítás és a kitérés páloszában ugyan nincs sok méltóság, de lehet benne bölcsesség, saját bőre mentésének egészséges egoizmusa s tán egv tiszta helvzet kialakításának távolabbi reménysége, amelynek csak ártnak az olyan politikai lények, akik egy lehelletre hideget és meleget fűjnak, akik szorongva és habozva tesznek előre egy-két lépést a mozgalom irányvonalán, hogy azután legott megtorpanjanak és maguk csodálkozzanak ögyelgéseitek és bolorkálásaik siralmas összevisszasága fölött. De ha vannak még köztük férfiak, akiknek felelősségérzetébe némi bátorság is vegyült, s akiket nagyobb műveltségük és jobb lelkiismeretük képessé tesz annak a hazugságnak vagy dilellantizmusnak megtagadására és visszautasítására, hogy a pártlotalitás vagy a parancsuralom a korszerűség és a reformpolitika mellőzhetetlen szükséglete és egyedül lehetséges létformája: azoknak végül is el kell némítaniuk magukban az egyéni karriervadászat rugóinak zőrejét s a tépelődés sorvasztó, tetlhaiványító szózalál S éppen a reformpolitika jövője érdekében tartoznak fölvenni az arcukba dobolt keztyűt s megvívni a nyílt és becsületes küzdelmet a párt magisztrális vezetőségével, világnézeti

fennhatóságával, a szellemi rongyszedőkkel s a szervezkedési vizsketegben szenvedő, többnyire gyógyíthatatlan rohamreformistákkal.

A párt lomha, kényelmes, passzív, de józanabb és értelmesebb többségének tudnia kellene, hogy a reformpolitikát együtt fogják elcsmelni az alkotmányos szabadsággal s hogy különösen azok tesznek legrosszabb szolgálatot a reformirányzatnak., akik annak sorsát föltették a paranesnralom vagy a totalitás kártyájára. Ezeknek az érettebb elméjű és tapasztaltabb politikusoknak tudniok kellene, hogy egyszer már egy reformirányzatot tönkrelt Jásziék zendülése a magyar nemzet alkotmányos és történelmi életformája ellen. Tiszáék merevségét egyedül Jásziék és Kunfiék túlzása s az idegen eszmék zavarosában való részeg tobzódása igazolhatta. A status quo érintetlenségét az a kamaszos vagy könyvmolyos duhajság és pökhendiség, amely a magyar alkotmány fölött elzengett circum dederunttal akarta életrehívni a reformpolitikát.

A napokban azt írta valaki nekünk, hogy micsoda körmönfont és nyakatekert rabulisztikával akarjuk mi azonosítani a rohamreformisták ügyét a hajdani zsidó polgári radikalizmussal és a régi Magyarország szociáldemokráciájával. Hiszen — mondja a névtelen levélíró — Martonék, Mecsérék, Antalék és Béldiék, ha netán tévelyegnek is, mégis csak hazafiak, holott Jásziék és Kunfiék nemzetköziek voltak, sőt zsidó nacionalisták. Ez igaz. De az is igaz, hogy a rövidlátó honboldogítás tett már legalább annyi kárt az országban, mint akár a minősített hazaárulás, akár az ideológiai forradalom. Végtere az is tökéletesen mindegy, hogy a NEP-téglahordók által kiépített úton jutunk-e lejtőre vagy az idegen kóreszmék szerpentinjein. A szándék lehet más, az eredmény ugyanaz. Azzal a némi különbséggel, hogy Jásziék és Kunfiék szörnyű eltévelyedéseinek következményeit annakidején legalább a honi zsidóság egyetemleges felelősségének számlájára írhattuk. De vajjon kiére írjuk majd, ha kiderül, hogy ezeknek a nagyon mérsékelt képességű fiatal »államférfiaknak működése szintén zűrzavart, fölfordulást, káoszt hoz maga után, mikor már csak ábrándjaik és stréberségeik fonnyadt repkényeit fogjuk látni a kietlen romhalmazon?

1936. JÚNIUS 21.

MONROE-ELV A DUNAMEDENCÉBEN

A világháború a latin és az angolszász népek döntő győzelmével végződött. A császári német birodalom összeomlása egy esztendővel követte a cári Oroszország bukásai. A germanizmus és a szlávizmizmus egymást szétmarcangolva, halálosan legyengülve, kimarjult és összetört tagjaival csaknem másfél évtizedig hevert a vérző arénán. Ha a nyugati hatalmak érdekeik végzetes félreismerésében, a nagygermán és nagyszláv eszme koporsója mellé nem ravalatozzák fel a dunai monarchiát és a történelmi magyar államot is, az európai szárazföld felett való politikai fennhatóságuk talán nagyobb rendülés és rázkódás nélkül élte volna át a válság éveit. Belátható időn belül nem kellett volna számolniok a nagynémet és a nagyszláv eszme mérközésének végtelenül aggályos eshetőségeivel a Dunamedencében való hegemoniáért. Amennyire kiváló politikai előrelátás diktálta nekik Lengyelország feltámasztását, éppoly végzetszerű vakság lett uralkodóvá lelki szemhatáruk fölött, amikor a kettős monarchiának újjászervezése helyeit, egyrészt hevítésnek bárdjával szétvágtak egy évszázados, eleven, szinte eszményi politikai és gazdasági szervezetet, amelyre pedig a független Lengyelország tőszomszédságában az a nagy feladat várt volna oszlályrészül és hivatásul, hogy elválassza egymástól a nagynémet és a nagyszláv törekvések érdek- és hatásköri felületeit! s hogy pusztán létének erejével kiküszöbölje a Duna mentéről ezeknek a félelmeles hatalmi becsvágyaknak egymást keresztező súlyvonalait.

Ha a magyar állameszmét, a Szent István koronája országainak vonzó és gyűjtő, konstruktív és viharálló szervezetét nem zúzzák széjjel, akkor az északon a lengyel, délen az olasz támaszpontokra rögzített magyar tengely

körül kifejeződő közép-európai hatalom egyaránt kizárta volna az Anschluss-veszélyt nyugaton és a pánszlávizmus, új fészekrakó kísérleteit északon és délen. Bizonyára magunkat se vonhatjuk ki egészen annak a fejlődésnek szörnyű felelőssége alól, hogy ma a pángermánizmus és a pánszlávizmus a népi, faji és szociális érzés hatványának óriási áttörő erejével jelentkezik a Dunamedence birtokáért, a magyar állameszmének elárvult örökségéért. És talán magunk is részesekek vagyunk abban, hogy a nyugati hatalmi konstrukciónak a Duna völgyében, vagy közönyösen és annak a hivatásnak európai fontosságát, amely ezen a végtelen érzékenységi pontokkal teleszórt területen és felületen a magyarságnak elbirtokolhatatlan végzete és dicsősége volt. A magyar kérdést magunk zsugorítottuk és egyszerűsítettük le vagy egy néprajzi és nyelvterületi problémává, aminek csupán helyi és vicinális jelentősége volt az európai köztudatban, vagy magunk halványítottuk a hatvanhárom vármegyés Magyarországnak egymagában oly valóságos középhatalmi ábrándképévé, amely felében magyar, felében nemzetiségi lakosságával az európai érdek szemében szintén elégtelen és elfogadhatatlan kibontakozási alappal mutatkozott.

Mihelyt a magyar nemzet lemondott arról a kötelességről, hogy saját nemzeti érdekeinek és történelmi hagyományainak viszonylag legkevésbé sérelmes kompromisszumával kezdeményezője és tervezője legyen egy nagyhatalmi konstrukciónak a Duna völgyében, vagy közönyösen viselkedett e gondolat kísértésével szemben, vagy éppen teljesen rábízta magát a nagyhatalmak vezetésére s kiadta kezéből önön sorsának formálását: maga mondott le — mint Bethlen István gróf mondotta — elsősültségi jogáról. A magyar gondolat elsorvadásával kialakult vácuumnak természetes szívó ereje ide kellett hogy csalja a kezünkből kiengedett hatalmi jogarnak nevető örököseit, úgymint a germán és a szláv hatalmi eszmét. Rengeteg időt pocsékolunk el. Rengeteg jobb munkára való energiát. Miközben a jövőre való aggodalom nélkül heverésztünk az új államberendezésünk szükségalakásában, az alatt iszonyú versenygaloppban indult el Hitler és Sztálin népe, hogy a szerencsétlen dunai országok német- és muszkavezetőinek tudatos, vagy öntudatlan segédletével egy új világmérföldzés csataterévé tegyék a magyar állameszmétől

dezertált Dunamedencét. S ma itt állunk báván, készületlenül, vagy ostoba jelszóparipákon nyargalásunk föl és alá, vaktában és összevissza. Itt állunk, mint a költő írta száz esztendővel ezelőtt:

»Néz nyugatra borús szemmel, néz vissza keletre

A magyar, elszakadott, testvértelen ága nemének«,

anélkül, hogy döntenünk tudnánk, vagy akarnánk létünknek európai alapproblémájáról, a válság tetőpontján, az egymást keresztező fejlődési erők kiérlelődésének többé halasztást nem tűrő teljességében.

Miként Szent István idejében, úgy ma is, talán évszázadokra kiható állásfoglalás kényszerúsége előtt vagyunk. Vajjon a keleti erőkhöz kössük-e sorsunkat s egy szláv, sőt pánszlávisztikus elemek túlsúlya alatt szervezkedő dunai konföderációhoz csatlakozzunk-e, vagy az ellene való védekezés természetes visszahatása gyanánt a germán hatalom szerencséjére tegyük fel egzisztenciánk kártyáját? Mert ne áltassuk magunkat. Bármelyik világerőnek áramlási medrében haladunk, csak sodortatni fogunk ezeknek a folyamatoknak ártéri irányában, mint ahogy ismeretlen földtani törvénynek engedelmeskednek azok a folyók, csermelyek és patakok, amelyek egy központi vízrendszer felé tartanak, hogy cseppjeikkel gyarapítsák és hizlalják az uralkodó folyamnak tovahömpölygő víztömegeit. És ha a mi magatartásunk adná meg a mérkőzésben résztvevő felek bármelyikének a végső túlnyomóságot, még akkor is meg kellene elégednünk a túrt és felhasznált hűbéres méltatlan és lealacsonyító szerepével. Nem lehetnénk a mérleg nyelve, mint ahogy némelyek álmodják. De igenis, leszünk az egymást kiegyenlítő erőknek a maga öncélúságától megfosztott függvénye és szurrogátuma, amely minden kilátás nélkül próbálkozhatna talán egyszer-másszor a régi Erdélyországnak hintapolitikájával a régi német és a régi török világ között.

Valóban kietlen és lehangoló perspektíva ez. Meg kell borzadnunk, ha kifejlődése és beteljesülése valamennyi konzekvenciájának vonatkozásaiban tekintjük e választutak bármelyikét. Nemcsak hatalmi állásunk vész el benne visszajöhetetlenül, nemcsak egy nagy nemzeti misszió európai rangjelzése és értelme, hanem az a sajátlagosan magyar életforma is, amely a legmostohább időkben is képes volt összeegyeztetni a maga egyedülálló állammű-

vészetével a jog eszméjét az uralom gondolatában, a szabadság ideálját a halálom öntudatában, az erő nyugalmát a fölény méltóságában, a haladás szabadságát a társadalom egyensúlyában, az egyén polgári önértetét a szilárd államszervezet rugékonny kereteiben. Azt az egyedülálló politikai kultúrát, amely a Dunaterületet megkülönböztette a Balkántól, de megkülönböztette a régi római szent birodalom larlományainak politikai alakzataitól is, a magyar nemzet teremtette meg és tartotta fenn. Nemcsak a maga pótolhatatlan uralma érdekében, hanem azoknak a kisebb népeknek hasznára és üdvére is, akik e politikai kuliura védett birlokosai és osztályosai voltak.

Ha ez a magyar gondolat és ez a magyar politikai kultúra teljesen elromlik, a magyar faj hatalmával együtt, akkor valamennyi dunai nép nemzeti létjoga is megsemmisül, illetve feloldódik azokban a pánszláv, vagy germán árvizekben, amelyek a magyar gát ledöntésével íeltarlhatatlan erővel fogják előnlenni a dunai térségei. Ha Nyugateurópának még valamelyes érdeke fűződik a Duna-tér ármentesí léséhez és ha van ereje ennek az érdekek megvalósítására, akkor — talán az utolsó percben — mégis utánanyúl ennek az egyetlen gátkötő erőnek a Duna-medencében. S ha viszont a magyar állameszmének van még esélye és hitele az angolszász és latin világ előtt, akkor minden habozás és kertelés nélkül szakítania kell politikájának ama látszataival, amelyek hol germán, hol szláv csatlós szerepében tüntetik föl. Ha a Lech-mezei vereség után is meg tudtuk óvni függetlenségünket a szász császárok impériuma ellen s ha a némettel szemben való önvédelem kegyetlen hajrájában se veszítettük el annyira eszméletünket, hogy a töröktől vagy a muszkától várjuk sorsunk megváltását, akkor ma is meg kell találnunk a módját, a lehetőségét és a formáját annak, hogy a magunk politikai eszméjének fejlődési erőivel zárjuk ki elsőszülött-ségi jogunk alapján azokat a hatalmi tényezőket, amelyeknek betörése gyarmati sorba dönti a Dunavölgyei s egyszer s mindenkorra véget vet a magyarság egzisztenciális esélyeinek éppúgy, mint hatalmi állásának a dunai térségen.

A jogfolytonosság, a legitimitás és a restauráció gondolala ennek a magyar esélynek az utolsó — mondhatni egyedüli záloga. A magyar legitimista elgondolás nemzetközi fogalmazásának végső konklúziója, napjaink prob-

léniajának nyelvére fordítva, szemben akár a szláv, akár a germán megoldással ma úgy hangzik és úgy jelentkezik, mint a dunai népek Monroe-elve. Annak a tételnek reálpolitikai valósággá válása, hogy a Dunamedence a dunai népeké. Ha valamikor egy nagy amerikai államférfi a gyarmatosító és harácsoló európai nagyhatalmakkel szemben ennek az elvnek kinyilatkoztatása körül tömöríteni tudta az újvilágnak addig állami öntudat nélküli való egyes népsokadalmát, akkor még nagyobb és általánosabb érvényű törvényként szólal felénk ez a dunai Monroe-elv a huszadik század negyedik évtizedében, mint az európai béke biztosító, mint az ellenséges imperializmusok lendületének fékező ereje, mint egy egészséges egyensúlyi állapot mellözhetetlen föltétele, mint a nyugati hatalmak természetes értéke. Amelyik dunai nép maga és a helytelen utakon tévelygő sorstestvérei érdekében is erre a törvénytáblára szegezve tekintet, vállalkozik a dunai népek Monroe-elvének kép viseletére s amelyik a maga szervező géniuszt és politikai energiáját ennek az elvnek rendelkezésére bocsátja, végső fokon az lesz a pörnnyertes a történet ítélőszéke előtt s válik egyúttal Európa bizalmának és érdekének letéteményesévé a Dunamedencében. S miután csak a magyar legitimizmusnak van ilyen egyetemesebb érvényű programja a dunai Monroe-elv megvalósítására s a pángermán és pánszláv világ-erők kirekesztésére, lehetetlennek tartjuk, hogy a magyar politika továbbra is fenntarthassa kényelmes formuláját és elzárkózhasson tétlenségének és tehetetlenségének vakába. Nincs többé helye a hiú ábrándoknak. Amúgy is nagyon sok idő előnyt engedünk már két nagy riválisunknak a Dunavölgyében. A bürgeri ballada szerint, Die Toten reiten schnell, ami magyarán szólva ma azt jelenti, hogy Hitler és Sztálin gyorsan lovagolnak.

1936. JÚNIUS 28.

A RÉGI UDVARHÁZTÓL A BARNA HÁZIG

Mikor én oda járogattam és első politikai írásaimnak helyet és nyilvánosságot kerestem a Röck Szilárd-utcában, akkor még a hatalmas épület látszólag erős, niegr vihatatlan citadellája volt a nemzeti gondolatnak. A szerkesztőség ifjúsága ugyan forrongott, háborgott, elégedetlenkedett és mindenféle reformokon törte a fejét. A befentesek, az üzleti élet irányítói, azok, akik a közönséggel való bensőséges kapcsolatnak őrszemei voltak, már tudtak egyet-mást a belső romlás titkairól. Tekintélye és Nimbusza azonban megfogyatkozatlannak látszott és töretlennek. S még azok is, akik idegeikben fölfogták az új dolgoknak ellenállhatatlan fertőzetét, évtizedek dicsőséges küzdelmeiben fölhalmozódott annyi belső megújhodási erőt és oly hatalmas fejlődési potenciát tulajdonítottak neki, hogy semmi nehézséget sem láttak a magyar közszellemnek ezen az újságon keresztül való fölfrissítésében s a tradícióknak a korszellemhez való idomítása lehetőségében, sőt szükségességében.

Ez a lap ugyanis a nemzeti és a keresztény hírlapírás egyetlen szigete maradt a rohamosan zsidósodó sajtó árvizében. A magyar középosztály orákuluma, eszmei atmoszférájának légsúlymérője, egy boldog illúziókban ringatózó korszellem tolmácsa, nemzeti hagyományok őrállója, amely ugyan nem egy problémát elpalástolt, vagy éppen Rákosi Jenőék zengő szótirádáiba fojtott, más kényelmetlen és veszélyes kérdésekről meg éppen konokul és megátalkodottan hallgatott. Talán azért, hogy ne kelljen tudomást vennie a nemzeti társadalom és a magyar államhatalom arculatának májfoltjairól vagy a vérébejvarkodó idegen hatások képződményeiről. Figyelme abban merült ki az új problémákkal szemben, hogy hallgatott

róluk. Talán ha nem beszélünk róluk — gondolták — akkor nincsenek is bajok, vagy ha vannak, akkor se oly súlyosak és égetőek. Azt hittük, hogy ha ez a hatalmas újságvállalat, ez az egyedülálló eszmei érlek, ez a pompás sudárfa a magyar értelmiség rilkuló erdejében talán már nem is tudott olyan dús és fiatal rügyeket fakasztani széles lombkoronáján, mint egykoron akár a tiszaezlári pör, akár a nyolcvankilencediki véderővita, akár a nemzeti ellenállás idejében: azért független, önerejű tünemény, mély és szétágazó gyökérzetével az ősi humuszban, délceg, magas törzsökével, szinte kimeríthetetlen életerejével, bármikor kész a megújódásra, a kor-szellemmel egyesülő tradíció fejlesztésére és reformálására.

Dévénynél akkor tört be a magyar faj sorsküldötte vátesze, »új időknek új dalaival.« A polgári radikalizmus és a zsidó intellektualizmussal megerősödött szociáldemokrácia már javában készülődött az új honfoglalásra s egy új világ rögtönzésére a réginek omladékain. Nyilvánvaló, hogy ezek a forradalmi erők előbb-utóbb birtokukba veszik a közszellemet s merész, idegen arcvonásaikkal szét-dúlják a magyarság lelki egységének és fejlődési folytonosságának harmóniáját, hogy elszakítják egymástól nemzetünknek hatalmi és szociális gondolatát s hogy a nép és a nemzeti eszmének ebben a mesterséges antagonizmusában csak az ország fog tönkremenni, ha idejében egy nagyvonalú nemzeti mozgalommal nem sikerül ellensúlyozni a fölfordulás felé iramodó reformeszmének és minden szociális haladástól elzárkózó tradicionalizmusnak sivár párbaját. Harmadik Magyarország, amely nem tudott szóhoz jutni sem a baloldali achivok bőséges reform-üvöltözései, sem a megmakacsodott és elvénhedt trójai bástyaőrök csatakiáltásai között, amely szívében és elméjében hordozta az igazi és szociálisabb magyar világkép ábrándját, ott ácsorgott és lábatlankodott ennek a Röck Szilárd-utcai épületnek íróasztalai körül. Izgatottan várta órája elérkeztét az idők teljében, amikor igévé és valósággá válthatja a nemzeti és a népi gondolat fölbont-hatatlan frígyében csírázó álmait. Remélte, hogy a történelmi magyar ellenzék oldalán és ennek a nagy újságnak hasábjain tettekké és akciókká sűríteti szellemének ki-áradásait s hogy az öreg falak között válthatja föl a nem-

zeti és szociális fejlődési erők szent lángját, azoknak a gyújtó példáknak szövéténekével, amelyeknek elhamvadnatlan tüzét valamikor a magyar Prométheuszok kanóca, gyújtotta meg a tizenkilencedik század második negyedében.

De — mondhatni — ugyanilyen feszültség izgalmi nyugtalanítóinak a lap törzsökös közönségét is, amikor szinte osztatlan bizalmával megajándékozott újságjának tétovázását figyelte a nagy válaszüi, előli. Vajjon megtartja-e függetlenségét és pártatlanságát az egymásra robajló szélsőséges erők közepette? Vajjon átmenti-e nemes konzervativizmusának tanító erkölcsi fenhatóságát, a baloldali irányzat duhaj kicsapongásai fölött oly módon, hogy a haladás szükséges mértékének elvét összehangolja a tradicionalizmus súlyvonalával? Vagy mereven, engesztelhetetlenül elzárkózik a válság felszökkenő erőinek ostroma elől avatag balitéletek sáncai mögé? Engedi, hogy a reformmozgalmat oly tényezők sajátítsák ki, amelyeknek fogalmuk se volt annak a befolyásnak hatalmáról, amelyet a népek öntudatában a múlt jelent a jövő felett?

Így állott sokunk előtt a magyar középosztály akkori vezető orgánumának sorskérdése, a korszellem és a tradíció balcsillagú konfliktusában. Akkor már valami bágyadt őszi megvilágításban láttuk, a vágy és a lemondás derengésében ezt a szép, de már enyhébb, anyásabb szépségű asszonyt. Ezt a femme entre deux ages-t, aki már nem fiatal, de még nem öreg, valami fakó fénytelenységben és bizonytalanságban — legalább ekkor úgy hittük — az elhatározás teljes szabadságában. A lap választott. S utólag bevallhatjuk, kissé frivol módon, szinte máról-holnapra, sokaknak megrökönyödésére és elszörnyedésére. Óriási presztízsével egyszerre hagyta faképnél az Apponyi-Andrássy-vonalat s a renegátok egész dühével, vad túlzásával, a kiapadt hit erkölcsi aggálytalanságával, nyugodt, régi biztonságú, elegáns mozdulatai helyett valami sietős, hisztériás rögtönzések kietlen handabandázásával csapott le közönségére. Balga tollúvalkodottságában azt hitte, hogy irányítható, lágy, engedelmes híveire egy-kettőre ráékelheti tulajdon hitehagyásának bélyegéi.

Máról-holnapra ez az újság lett a közjogi és társadalmi ortodoxia íglármásabb szócsöve, dísztelen versenyt szítva a régi liberális félhivatalosok halkabb és szemér-

mesebb zümmögésével. Vagy talán már akkor számolt azzal, hogy a kormánysszubvenció fölösen pótolja meg fogyatkozó közönségének bizalmát? Mert bármekkora erkölcsi hitele volt is ennek az újságnak, a magyar közönség politikai öntudata résen állt a nagy fordulatnál. A lap erkölcsi és politikai válsága olyan földrengést indított meg az öreg ház alatt, hogy falai megrepedeztek. Hullott a vakolat és a cserép. Megreccsent a nagy vállalat mestergerendája. Az elomló épületet csak újabb szubvenció-állványokkal lehetett megtámasztani. A méltóságos matrónának hajdan oly tisztos és nemes arcvonásai közé új és idegen redők iktatódtak. A nemzeti társadalom jobb és értékesebb része hirtelen szellemi külképviselő nélkül maradt. Az idegen radikalizmusnak nem volt már többé egyenrangú ellenlábasa, csak az a türelmetlen és hajthatatlan közjogi és társadalmi marazmus, amely a magabús meddőségét Rákosi Jenő tündöklő cikornyái mögé rejtette. Igaz, retorikájának prűszkölő Rosinanteján bármikor hajlandó volt nekivágtatni régi barátainak is. A toll, a betű még a régi volt. A szellem már semmit sem tudott mondani többé a megújulás lázaiban vergődő magyar társadalomnak. Az a harmadik Magyarország, amely ez újság jobb hagyományainak élelerős fejlesztésével akarta a reformpolitikát s amely képtelen volt ezt a reformot Jászi Oszkártól elfogadni, elszéledt, hajléktalanná vált, lelkiileg meghasonlott vagy belső emigrációba temetkezett.

A világháború átmeneti szélcsendet idézett elő a magyar nemzeti társadalom és e lap válságában, hogy azután annál öldöklőbb indulatokkal kezdődjék újra, amikor a nemzeti egység vékony kárpitja széthasadt. A lap gárdája tüzesen hadakozott egy elévült és tarthatatlan társadalmi és államszervezeti status quo bástyáin, elszántan, inaszakadlan védelmezve egy politikát, amelynek nemzeti tartalma elsekélyesedett és szociális térfogata egyre véznább méretekre apadt s amely a háborús kimerültség bomlasztó pszichikus elemeivel megsokszorozódott forradalmi erők nekivadult lendületével szemben folyton hátrálni kényszerült reménytelen utóvédi harcaiban. S mert a magyar gondolat újjászületését egyformán lehetetlenné tette a szociális eszme nélkül való nemzeti ortodoxia és. a nemzeti érzés nélkül való szociális forradalom; az egy-

más hibáiból élő végletek szinte az összeomlás percéig koncolták egymást olyan lobogó alatt, amely már csupán üres fogalmi reprezentációkat jelzett, vagy ideológiai porhüvelyeket.

Az eleven élet már régen elmenekült azokról a térségekről, ahol az agg vitéz, Rákosi Jenő vívta a maga kézitusáit Jásziék és Károlyi Mihályék társaságával. Hogyan is tudta volna megvédelmezni már azt az áhamhatalmat, amelynek alamizsnáján tengődött? Hogyan bírt volna az ostromlók jerikói lármájával, mikor már csak annyi szusz maradt a védőseregben, amennyit felülről szivattyúztak beléje? Megállhatta-e helyét rozsdás fegyvereivel, divatjátmult, horpadt páncéljával az ellen a fürge, élelmes, fejlett technikájú, ezerkarú és ezerarcú ellenféllel szemben, melynek harci kedvét egy világkóreszme Golf-árama fütötte? A nemzeti gondolat ható és hódító ereje a válság tetőpontján azért roppant össze, mert a lap szellemének történelmi eltévelyedéséből sikerült azonosítani a nemzeti gondolatot a társadalmi fejlődés halálával azoknak, akik a szociális eszmék vásári kikiáltói gyanánt egy letűnt korszak ószeri lim-lomját látták egy öreg publicista szellemi portékájában. Az élet követelte a maga jogát ezen a nemzeti gondolon s Rákosiék tagadták ezt az utolsó pillanatig. Szinte hősiesség nélkül vesztek el egy csatát, amelyet a rákellek ollóival úgysem lehetett volna többé megnyerni. Hogy a nemzeti gondolatnak a krízis forrponjtján már csak ez a hallható hangja maradt, mutatta, hogy ezekben a percekben az illúziók buborékjaiban tudóit jelentkezni, nem pedig bátor elhatározásokra és férfias akciókra gerjesztő és tettekkel fölérő mennydörgésekben. Jásziékkal és Kunfiékkal szemben e lap féligazságainak rozzant romantikájával nem lehetett többé védekezni.

* * *

A háború után a kurzus vadvizei között a keresztény liberalizmus ódon bárkája gyanánt hanyódott-vetődött. Az öreg Rákosi megfiatalodva is megrendülve, vígan és könyörtelenül pukkantotta széjjel a kurzus vizeinyóin úszkáló hólyagokat. Ostorozta és gúnyolta az ellenforradalom fráziskeresztségében fölserdült újkeletű bálványokat, a kisiklásokat, a felelőtlen elemeket, a különítményeseket, az egyéni akciókat, egyszóval az akkori re-

reformnemzedéket, amelynek felmagasztosult izzása és rövidlító honboldogítása a realitások és a kényszerűségek tekintetében éppoly gyermekded káprázatokban élt, mint yaiamikor maga Rákosi a magyar imperializmus és a harminc millió magyar délibábkergetésében. Amennyire szertelen, ábrándos, illuzionista volt 1918-ig, épp annyira lett most megfontolt, lehiggadt,realista az 1919-es fordulat után. Mondhatni, semmi szeretetet vagy megértést nem tanúsított a keresztény kurzus hibáival szemben. Arról, hogy zsidókérdés is van a világon, szinte tudomást se lát szott venni. De viszont személyi népszerűsége oly mértékben nőtt, amely mértékben játszotta a közvádloi szerepet a keresztény kurzus képviselőivel és elősdiijeivel szemben. S tekintélye alá épp azok a tényezők éjptették a talapatot, amelyek 1918. előtt Rákosit a reakció sötét lovagjává minősítették. Az újság szellemi raktára ugyan még üresebbnek látszott, mint a század második évtizedében, de az öreg Rákosi izmos vállain mégis átmentette a Tisza martiriumában megtisztult óvilág örökségét, mint szinte az egyedüli eszmei értéktárgyat a nagy vízözönből. S mikor a trianoni Magyarország politikája visszakanyarodott ehhez a viták hevében reinkarnálódott irányzathoz, az újság természetszerűleg elfoglalta régi félhivatalos szerepkörét a konszolidáció színpadán. Tartozunk megállapítani, hogy mihelyt a magyar újságírás öreg Toldi Miklósa e szerepében olyan jelenségeket tapasztalt, amelyekről úgy ítélte meg, hogy fészélyezik szellemének szabadságát és megújhodott energiájának akcióképességét, ott hagyta a pusztuló udvarházat, s más vidékre, más hajlék alá költözött, ahová magával vitte hanyatló dicsőségének felét és lapja eszmei jogfolytonosságának töredékét. Ez a még mindig félelmetes erejű, de annyira rugékony és alkalmazkodni tudó aggastyán nem bírta sokáig, hogy mint szellemi komornyik, kefélgesse az új uraknak ruháit és a hízelkedés illatos olajával dörzsölje testüket. A régi, omladozó kúria utolsó gazdjának, illetve már csak évjáradékosának távoztával az tényleg megszakadt egy fejlődési erő és egy ható tényező, amely egykor oly hatalmas volt, amely valamikor talán minden lehetett volna ennek az országnak közéletében,

Az elhagyott fészeknek utolsó, dísze egy finom, előkelő öregúr marad, hajdan az újságírás magas iskolájának

nagymestere, józan, disztingvált ízlésének és mértéktartásának megtestesítője, Csajthay Ferenc. Valamikor mindannyiunknak magistere, aki pusztán létének erejével nemcsak egy tradíciót képviselt, hanem egy tekintélyi is, a mesterség utolérhetetlen művészei, kinek keznyomát talán még maradandóbban őrzik az újság annalesé! és munkatársai, mint főnökéét és bajtársaéi, aki évtizedeken keresztül a magyar újságírás fejedelme volt. És ahogy a testi eltörődöttség, a végzett munka fáradalma és a kor arra készítette, hogy ő is elhagyja dicsőségének színhelyét: a lap hajdani szelleme már csak kísértetként járt vissza olykor a vén falak közé. A tűzhányó kialudt. A kopár száklákon átsüvített az enyészet szele. Csak a kormány-szubvenció öntözésével ki-kizöldült melegházi növények sejtették az egykori vegetáció pazar gazdagságának emlékét, azt, hogy itt hajdan szebb élet volt.

Amikor Ottlik György; európai formátumú egyénisége, aki jobb ügyszökhöz méltó buzgalommal fáradozott a lap nemesebb lényének exhumálásával, a legutóbbi politikai válság kirobbanásával, egy felülmúlhatatlan úri gesztussal követte tiszteletreméltó elődjeinek példáját s elhagyta a főszerkesztői pulpitust, már igazán nem maradt semmi remény a felfrissítésre és a falak között borongó géniusz megmentésére. Bár óriási renováló munkák indultak meg az öreg ház kitatarozására és felcícomázására, már nem az egykori udvarház stílusában javították és szépítették, hanem ahogy homlokzata kibontakozott az állványok, a gerendák és a malterek porfelhőjéből, egyszerre mintha a müncheni Barna Ház varázsolódott volna szemünk elé, az új világ műhelyeivel, jövevényeivel, kihívó attitűdjével, izgató reklámjaival, fékezhetetlen honfoglalási lármájával, stílusának perzselő izgágaságával és barbár arroganciájával. Ehhez az újságpalotához talán már nem is illett többé Csajthay és Ottlik halk, előkelő hangja. A megfiatalító műtét szinte csodát művelt. Egy íz sem maradt többé a régi szervezet sejtjeiből. És most, hogy hír szerint címe és cégére szerint is megtörténik a régi udvarház átépítése, valamiféle furcsa körüli Barna Házzá, lám a germán Walhalla istenei szállják meg azt a területet, ahol valamikor Rákosiék vizionálták a harmincmillió magyart

boldog és együgyű révületükben s ahol a germán veszély ellen mint egy nagyobb és erősebb Magyarország orákuluma, hirdettek keresztshadjáratot. Szörnyű volna, ha ez az előkelő úri dáma, mint a hírek tudni vélik, felcsapna hirtelen Osztrigás Micinek a délutáni utcákon s combjait verdesve, kellené magát dömpingáron az istenadta népnek.

1936. JÚLIUS 5.

RESTAURÁCIÓ ÉS LEGITIMITÁS

A magyar királyság három történelmi gondolat lüktetésének találkozási pontja. Az egyik a legitimitás eszméje, azaz a régi uralkodóház örökösödési joga, amely a történet nagy monarchista intézményei felélesztésében — mondhatni — nemzetközileg érvényesült hatóerő. A másik a restaurációs irányzat, amely a forradalmak által fölforgatott társadalmi erőviszonyok maradéktalan visszaállításában szokott jelentkezni. Végül a jogfolytonossági gondolat, amely kiváltképp és különlegesen magyar terméke és adaléka a királyság életrekelésének s amelyhez akkor is ragaszkodnunk kellene, ha a szemlátomást nyilvánvaló politikai érdekek érvelő, bizonyító és szavatoló ereje nem támogatná a trónkérdésben jelentkező örökösödési jognak soha egészen el nem évülő fontosságát, életrevalóságát és jövőalakító hatalmát. A jogfolytonossági eszmének, egészen függetlenül a politikai célszerűségtől, a magyar államiság fejlődésében az kölcsönöz folytonos megújhódási erőt és az idők viszontagságai által elront-hatatlan ételteljességet, hogy országunk egzisztenciáját olyan erkölcsi elvekre és jogi alapokra kell fektetni, amelyek egyszer és mindenkorra biztosítják a központi főhatalom érvényét, tekintélyét és fenségét korunk zavaros politikai ferlözeteivel szemben. Egy nemzetnek sem annyira létszüksége, hogy államát megtámadhatatlan jogi, történelmi és erkölcsi bástyákkal övezze, mint a magyarnak, amely ősi alkotmányának hajlékát a vér és a vas századaiban — mondhatni — az élettani erőfeszítések ugyanazon természeti ösztönösségével építette ki, mint a lágytestű csiga a maga gyöngyház-rétegzetével zománcozott orsó- vagy toronyalakú méspáncélját, vagy a kagyló a szaruprizmákból összeforrasztott kettős teknőjét.

Más, nagyobb lélekszámú nemzetek életveszélyes kockázatok nélkül megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy megbontsák történelmi éietalakzatuknak összhangját és megszakítsák életvonaluknak folytonosságát s belebocsátkozzanak olyan reformkísérletekbe, amelyek miben sem emlékeztetnek többé, régebbi történelmi alkotukra. Olyan népek is próbálkozhatnak papirosalkotmányokkal és idegenből átmásolt kormányforma-utánezatokkal, amelyektől a természet vagy a Gondviselés megtagadta az önálló jogi és politikai államművészet ihletét, vagy amelyekre a történelmi sors nem bízott olyan terhes és dicsőséges hivatást, mint a magyarra a Dunamedencében. Egy olyan kicsiny számú, de roppant hivatástudatú nemzet, mint a magyar, amely nagy, egységes és zárt földrajzi területen a hatalom- és jogegység vezérlő és irányító szelleme volt, amely a maga erkölcsi és művelődési fenhatóságának eltörölhetetlen újjlenyomatát talán még inkább rávéste azokra az országrészekre, amelyekben fajilag gyézebben és töredékesebben volt képviselve, amely a maga életstílusának légkörét olyan helyekre is szétáraszította, ahol inkább lelke, semmint teste szerint volt jelen, amely jogrendjét és alkotmányát az idegen alattvalóinak is közös kenyerévé tette, amelynek viharos belpolitikai közéletében annyira életeleme az államhatalom abszolút szilárdsága és szenvedélyektől, valamint pártoskodásoktól való mentessége és szabadsága: nem szakíthat végzetes következmények nélkül alkotmánya jogfolytonosságának eszméjével.

A legitimitás elvével egyesült jogfolytonosság nemcsak a magyarság faji, társadalmi és népi erőinek regulatora, nemcsak feszítőereje egy rothadt és tarthatatlan tényállapotnak, hanem kötőszöve a dunai térség népi konglomerátumának s szinte íratlan törvénye vagy éltetőeszméje egymásrautaltságuk politikai újjászervezésének. Ennek a jogfolytonosságnak láncszemeit sokszor megszakította az önkény vagy a forradalom. De a nemzet legjobb fiaí mindig ügyeltek arra, hogy a történelmi jogrend egyöntetűségét felsebző fejlődési zavarokat kiküszöböljék és a nemzetet az erőszak okozta kisiklásaiból, elcsuszamlásaiból vagy tévelygéseiből magához térítsék és újból rákalauzolják a helyes és biztos ösvényre.

A magyar királyságban találkozó jogfolytonossági és

legitim elveknek, azaz történelmi erőknek monumentális hangsúlya mellett aránylag másodrendű szerepre szorítokozik a restaurációs irányzat fogalma. A forradalmak, még ha elsősorban politikai és nem társadalmi síkon zajlottak is le, annyira földülják és eltorzítják a nemzet szociális erőinek térképét s annyi új, annyi idegen és gyakran veszedelmes elemet hurcolnak az állam élő szervezetének sejtjei és idegrostjai közé, hogy a fölforgató erők kimerülése vagy összeomlása után, a társadalmi és politikai restauráció gondolata szinte minden időben idegreflex gyanánt jelentkezett. A restauráció hulláma, legalábbis egy darabig, akármennyire heves és sokszor képtelen reakciók vihara sodorta, majdnem ellenállás nélkül zúdult végig a forradalom üszkös és véres romjain, egyaránt elborítván jót és rosszat, keresztülhőmpölyögve virágoskerteken és letarolt mezőkön, nem kímélve és nem különböztetve, mindenén átgázolt a lömegpszihózisnak ugyanazon fékezhetetlen és szabályozhatatlan, iszonyú és vak lendületével, mint ahogy a forradalmi erők letiportak és elsodortak az óvilágból aranyat és salakot, televényt és homokot, romlandó és értékálló tárgyakat, hegyeket és vakondtúrásokat, tuskókat és sudarokat egyaránt. A restauráció egyideig szépen meg szokott élni a forradalom csődjéből. Es csaknem képes olyan égbekiáltó észszerűfenségekre is, mint a forradalom. A lömegeleglek vak metafizikájában válik csupán érthetővé a forradalom és a restauráció végletességeinek óriási értelmetlensége, az a jelenség, amit — gondolom — Heine jegyzett föl naplójában a múlt század harmincas éveinek Franciaországról. A napóleoni hősök után jöttek a clownok, a véres forradalmi jelenetek és császári teltek után dőcögtek a vastag Bourbonok, régi elavult tréfaikkal és gyengéd elménckedéseikkel. Kecsesen lejtett nyomukba a régi nemesség s zarándokoltak a jámbor csuklyák. A bonapartei gloire után a bourboni gloirette következett, Auslerlilz napja után Trocadero sápadt holdvilága, a zilált szociális révületek után a dermedt szociális érzéketlenség, a sas ulán a liba, a hőskötemény után a kecses pásztoridill, Napoleon bozontos hadiördögei ulán az udvari marsalok, akik coblenzi vagy millai száműzetésükben szereztek meg azokra a rangokra és méltóságokra való jogukat és elhivatottságukat, amelyekből a császár tábornagyai

kiverték vagy kiármánykodták. Ez a francia restauráció legalább mégis hivatkozhatott a legitimitás és az örökösödési jog történelmi díszére és ősi fenségére. De ez a dísze és jogosítványa sem menthette meg ezt a restaurációt a maga balgalagságainak szomorú következményeitől, holott a világtörténet legnagyobb parvenüje, Napoleon, állapította meg kesernyés szájjal, hogy a legitimitás mindig tiszserannyi ostobaságot engedhet meg magának, mint az a hatalom, amely sok ténytet tud ugyan teremteni maga alá, de egy jogot se maga mögé.

Magyarország földarabolása és forradalmi időszaka után nálunk szinte a történet egyedülálló esete gyanánt, egy restaurációs irányzat vette kezdetét, de legitimitás nélkül és a jogfolytonosság helyreállítása nélkül. Jóllehet, legilletékesebb helyekről ismételten hangsúly ózták, hogy a magyar politika nem folytatódhatik ott, ahol Tisza István abbahagyta, az első nemzetgyűlés szétoszlásával, a kezdeti egészséges reformlendület, amelyet radikalizmussal aligha lehetett volna megvádolni — elakadt. A társadalmi regeneráció folyamata szinte meg se indult. A gazdasági erők régi rendszere még kedvezőtlenebbé alakult. A magyar középosztály tönkrement az infláció örvényében. A gazdarétegek átmeneti konjunktúráját a vámpolitika és az agyonadóztatás csavarjai fojtották meg. A feltörekvő értelmiségi nemzedékek hasztalanul ácsorogtak az élet kapujánál. A Bethlen-Nagyatádi-féle földbirtokpolitika szerény eredményei alig változtattak a földtulajdon anakronisztikus megoszlásán, mikor a területének negyedére apadt országra óriási nyomással nehezedett a kapitalizmus és az államigazgatási bürokrácia.

Szekfü Gyula neobarokknak nevezte el ezt a korszakot, amelybe sikerült átmenteni a régi világ balcsillagú istenségeit, sőt új tekintély fényességét árasztani megrozdásodott presztízsükre, abban a meggyőződésben, hogy annál messzebb sodródunk a két forradalom szégyenletes emlékeitől, minél jobban belebújnak régi balítéleteink és téveszméink rozzant páncéljába. Lehet, hogy a céltudatos és rendszeres reformmunkálatokat azért kellett jobb időkre elnapolni, mert a nemzet és a társadalom fölzaklatolt lelki egyensúlyának helyreállítása túlságosan is igénybevette a vezető tényezők erejét. De tán az is lehetséges, hogy a lelkiegyensúly helyreállítása korántse

örölt volna fel annyi idegerőt s éppenséggel nem kívánt volna akkora feszültségű éberséget és tétlrekésztséget, ha a restaurációs irányzat megkoronázza magát a legitimitás elvével s ha egész vállalkozását a jogfolytonossági erők védelme alá helyezi.

Mindenesetre meg lehet állapítani azt, hogy az 1920-ban elindult restaurációs fejlődés társadalompolitikai megtorpanásáért, vesztegléseért és zökkenőieért a legitimista elvet semmiféle felelősség se terheli. A rendszer külpolitikai mérlegének kialakulásában éppoly kevés része volt, mint gazdasági vagy szociális irányzatában. Ezen a tényen mit se változtat, hogy a legitimizmus híveinek hajlékonyabb és megalkuvóbb töredékei időnként osztozkodtak a kormányhatalomban s legalább egyideig megakadályozták, hogy az új jogrend nyíltan állást foglaljon a legitimisták alkotmányos törekvései ellen. Az a körülmény, hogy különösen 1921-től kezdve a restaurációs és legitimista elvek szétváltak és külön pályán futottak, az utóbbi számára lehetővé teszi, hogy ne vállaljon közösséget és felelősséget az előbbinek sem sikereiért, sem kudarcaiért. A legitimizmus, amely oly tökéletes hűség a múlt iránt s oly tökéletesen jsemleges a mával szemben, tökéletesen tiszta fehér lap a jövőt illetően, következőképp minden feszélyezettség nélkül olvaszthatja magába azokat a reformerőket, amelyek a restaurációban elakadtak vagy. üres jelszavakban párologtak el.

Ha a XVII. századbeli angol stuartizmus a cromwelli rendszerrel szemben, valamint a múlt századbeli bourbonizmus a napóleoni rendszerrel ellentétben egy véznább és satnyább szociális programot képvisel, úgy a magyar legitimizmus edényében ma össze lehet gyűjteni a haladó gondolatnak minden forrásvizét, amelyet az eddigi restaurációs irányzat elposványosított vagy kiszáritott. Sőt: nézetünk szerint a jogi erők mellett, a kül- és belpolitikai konstellációk és érdekek közepette, amelyek a legitimista megoldást előbb vagy utóbb parancsoló nemzetpolitikai szükségletté avatják, a legitimizmus gyökerei csak akkor bocsátkozhatnak a tömegek legmélyebb rétegeibe, ha teljesen a maga feladatává teszi azt, amit a restaurációs korszak elhanyagolt és elmulasztott az ország társadalompolitikai átszervezése körül. Erre a reformlegitimizmusra vár a nagy történelmi niunka: igazi demok-

ratikus földbirtokpolitika, a harácsoló kapitalizmus megfékezése, a népi erők politikai felszabadítása, a fiatal magyar értelmiség átmentése, az államigazgatás szociális újjászervezése, a magyarság hatalmi eszméinek korszerű megvalósítása, a zsidóság gazdasági befolyásának visszaszorítása, az építő és európai színvonalú keresztény politika megalapozása és a magyar társadalom nemzeti egységének nem prokruszesz-ágyba törése, hanem párt- és klikkérdek nélkül való megszervezése és megteremtése a nagy célok és a nagy eszmék szent egységének teljességében.

1936. JÚLIUS 12.

A SZÚ ÉS A BALTA AZ ERDŐBEN

Mi okozott több bajt, válságot, fölfordulást, veszedelmei egy nemzet életében? Az-e, ha fellengző doktrínerek kezébe jut a kormányhatalom, vagy ha snájdik tőkfilkók markában van a kormánykerék? Melyik eshetőség tartalmaz több rontó és bontó elemet egy államhatalom egzisztenciájára? Az, ha tudálékos könyvmolyok gyürkőznek neki, hogy elméleteik kaptafájára húzzák a csiklandós emberbőrön kísérletező politikát, vagy ha a műveletlen kontárság lelki és szellemi aggálytalansága szállja meg a közhatalom gócpontjait? Az egy Jászi-korszak kivételével a magyar politikának nemigen volt szerencséje tartós találkozásra az ideológiussal az egykönyvű ember szántalmas csökönységével, a cerebrális tervkovács fölfuvalkodott csalthatatlanságával és a közéleti magántudós rögeszméjének rabbinisztikus dühével, aki elméletének teljessége kedvéért a legnagyobb dölyffel fitymálja a valóságos életnek végtelenül bonyolult és különféle tényeit, jelenségeit és tüneteit. És annál hajthatatlanabb következetességgel mélyed el izzó ábrándvilágának képzeletei közé, minél jobban kisiklik klinikai kísérleteinek légüres műhelyéből a valóságnak az a morzsányi darabja is, amelynek vegyél emzéséből oly tündöklő kémiai képleteket szerkesztett. Még gyakorlatibb valóságérzékű művelt emberekkel is megesis a civilizáció értékeinek és eredményeinek felbecsülésével, hogy rábizzák magukat az úgynevezett józan ész életszabályozó mindenhatóságára, hogy félreismerik az ösztönelei fékezhetetlen őserőit, hogy kulturoptimizmusukban lekicsinylik a tömegindulatok irracionális rugóit, az emberiség nagy és szenvedélyes pszichózisában. Hogyne bátorodna föl a politikai élet ismeretlen földrészeinek és világtájainak fölkutatására és elkormányzására

az egykönyvű doktrinarizmus, amikor mellényzsebében csalhatatlan delejtűjével nekivág a távolról oly végtelenül egyszerűnek látszó feladat meredckjének azzal a föltett szándékkal, mint az ideológusok egyházának egykor szuverén főpapja, Royer-Collard, mondván: a politikában nincs, semmi, ami méltóbb volna a megvetésre, mint a tény.

Ha a szű megemésztett már egész ősvadonokat, dőlnek a fák akkor is, mikor vágják az erdőt. A politika duhaj favágói is végeztek akkora dúlást a nemzeti élet erdejében, mint akár a kéreg alatt percegő szű, akár a fergeteg, s ráadásul minden válogatás nélkül irtottak korhadt lönköket és büszke faóriásokat, tömpe cserjéket és fiatal növényeket, rothadt tuskókat és fenséges természeti műemlékeket, mert bolond fejszejük éppoly kevésbé tudja megérteni és elviselni az erdőélet roppant gazdagságát, faegyedeinek sokféleségét és változatosságukban is élettelen összhangját, mint ahogy a szű megtámad és szétroncsofl s a pusztulás sivár egyenlőségében felőröl minden életerőt, amelyre a rengetegben csak rábukkan. A szű munkájában élettani rendszeresség és pontosság van. A vadul csapkodó baltáiban az irracionálisnak az a kiszámíthatatlan, részeg lendülete, amely a romlásban leli örömét s amelynek dühöngését szinte az esztelenségig fokozza a fenyők büszke csúcsa vagy a tölgyek roppant törzse. Az egyik a maga élettani törvényeinek engedelmeskedve, a másik meg egy magasabb, tehát általa érthetetlen létforma által sértve és provokálva, de mind a kettő úgy él az erdőből, mint a vámpír, amely csak akkor éled meg, ha kiszívja áldozatának vérének. A logikus szű és az irracionális fejsze élettitka: az erdő halála, az értékek és az egyéniségek hekatombája.

Ha az alacsonyabbrendű faj lázadó is egyszersmind, akkor más okot nemigen találunk ott erre a rejtelemre, mint azt, hogy más életformák felsőbbrendűsége sérelmezi a szű önértékét, vagy a balta szerepének gyilkos rendeltetését. Ha meg éppen hatalmon van s az erdők holttetemén lakmározhatik, többé semmi sem állhatja útját annak, hogy a letarolt földet teljesen birtokába vegye az enyészet, a kietlen élettelenységének egyenlőségében, a romlást, amelynek egyetlen tápláléka a korrupció szike és a rothadás sava, amely fölmarja még az ember nem

látta zugok megmaradt életcsírait is, mint a rozsdá a vasat. Mihelyt az erdő élete nincs biztonságban se a szű, se a fejsze támadása ellen, a kontraszelekció válik az elítélt vadon legfőbb törvényhozójává, amely annál hamarabb szánja halálra a fát, minél nagyobb és függetlenebb életerőt sejt benne. A kontraszelekció törvénykönyvének ítéletvégrehajtója a szű és a balta. De mielőtt munkához látnának, előreküldik az erdő halálangyalait, az élősdit, a fagyöngyöt, a folyondárt, hogy eleve megjelöltessenek, mint legelső áldozatok: a masszív tölgyek és a gögös fenyők egyaránt.

Vajjon véletlennek, a kor méhe meddőségének tulajdoníthatjuk-e, hogy a magyar értékek erdejéből kivesztek a monumentális terebélyek és az égnek ívelő dombobeliszkek s csupán egy-két karcsú sudár jelzi már a föld megrokkant életerejét és takarja el a gyümölcstelen barázdákat? Vajjon a rovar végzett-e itt pusztítóbb munkát, vagy valami gonosz démon örjöngése tette rá szerkercjét az erdő gyökérvilágára? Vérünk beteg-e, vagy létünk hibás? Vagy csupán a politika követett el és követ el annyi bűnt, kavart annyi ártalmat a faj életenergiáiba, létezésének alapvonala ellen, hogy pusztán a közéleti jelenségekre szorítókozó megfigyelés szemünk elé vetítheti a hanyatlás és a süllyedés rémképeit? Mert mindaz, ami a politikában és a politikán át történik ebben az országban, végtelenül lehangoló, majdnem kétségbeejtő s a legjobb elmékben és szívekben alkalmas fölkelteni a nemzethalál sötét látomását, mint ahogy száz és néhány esztendővel ezelőtt a nemzet legnemesebb géniuszaiban fészket rakott magának a halálmadár, a srsbeteljesedés nagy-szerű és komor sejtelve (Kölcsy, Széchenyi, Wessdényi, Vörösmarty). Ezeknek a nagy elméknek bizonyára akkor azért nem volt igazuk, a tespedés vigasztalan jelei ellenére sem, mert túlságosan is a maguk létének fokához mérték a nemzeti lét tartalmát és térfogatát. Nemcsak azzal a sötét forrósággal szerették fajukat, amely meg-
telíti a nagy szerelmesek szívét a méreg gyönyörteljes borzongásának halálmágiájával, hanem a fajából kinőtt zseninek csodálatos élményképességével, akinek virágzása heves és rövid, egyetlen és középponti életszenvedélyük

izzó, villámcsapásszerű kitöréseiben. A nemzethalál vizionálásának fakó fénytelenységében, a hamuszürke légkörben, felfokozódott és kiélesedett lelki érzékszerveik különös feszültsége és hajlékonysága, az a lény, hogy idegéletüknek elviselhetetlen hipohondriájában saját fajtájuk válságának veszélyeit éppúgy túlozták, mint ahogy összecserélték élményképességük lüktető iramát a faj lomhább és epikusabb fejlődésű menetrendjével: láttatta velük sokszor nagyobb és végzetesebb horderejű problémának, a nemzet belső életrendjének aggasztó forrongásait, mintsem külpolitikai és nemzetközi viszonyainak gyakran elrémisztő lebegéseit. Amott a szúveszedelem. Itt a baltaveszedelem orvtámadása, amely az erdő életét fenyegeti. Álmatag, ásitó, hervadt csendben dolgozik az egyik, vagy az erdő faegyedeinek, mondhatni, lestvérharcszerű gyilkos versengésében a napfény és a lég azúrja felé, holott már hallják a fereg halk percegése közben azt a másik neszt is, amit a balta köszörlése ver föl az erdő végein.

◆ ◆ ◆

Ezt a nemzetet azok szerették legjobban, akik hibáért és bűneiért korholták és feddették, nem pedig azok, akik szenvedélyeinek hízelegtek és a bókók mákonyával szédítették. Azok féltették legjobban, akik egyszerre figyelmeztették létének törékeny és hivatásának rendkívüli erejére, akik éppen e hivatás hatalmas jelentőségének tudatában akarták fokozni vagy pótolni életerőinek elégtelenségét s akik konokul és inaszakadtan fordultak szembe balgatag kormányaival, amelyek gyakran nyomorult hatalmi mohóságukban, saját öncélúságuk recsegő pátoszától megittasulva, képtelenek voltak a szú és a balta szimultán veszélyének érzékelésére. Csak a nemes fenevadak szeretnek így: több karmolással és harapással, mint cirógatással és talpnyalással. »Akik néked hízelegnek, én nemzetem — sóhajtott föl a nagy Zrínyi egy behavazott téli éjszakán, embertelen muraközi magánosságában —, azok csálnak meg és veszítenek el légedet.« És ha a nemzet legjobb fiai szorultak ellenzékbe, hogy c tragikus vártának tornyáról dörögjék süket nemzedékük és vak kormányuk felé a szú és a balta veszedelmét, vajjon a jövő által való gyors igazoltságunk szebbé teszi-e pályájuk dicső meddőségét és prófétálásuk elhangzását a pusztában? Vajjon

olyan csapások és katasztrófák friss emlékeivel mint amiknek ez a nemzedék hurcol magával öntudatában egy ismeretlen jövő felé, megengedheti-e magának a konstituált erőpocsékolásnak és polgárháborúnak azt a tébolyodott fényűzését, amit egy választási népünnepély jelent indítékaiban és következéseiben egyaránt? Vajjon az-e a főszerepe és hivatása a magyar kormányhatalomnak, hogy legyőzze a közvéleményt és a társadalmat? Vajjon mit jelent a legelső nagy válságban az a sivár, kongó, holt ür, amely a kormányzó rendszer és a kormányzott nemzet között mérvül és szélesedik napról-napra? Miért kellett átmenteni a Hatvanhétből azt, amit még a közösügyes állapot se mert államrezonnak mondani? És miért kell egymást rontanunk a pártos gyűlölségektől gőzölgő fejjel, hogy jelentéktelen NEP-emberkékből botcsinálta törvényhozók legyenek? Miért ez a belső ádáz viharkeltés, ez az egymást marcangoló viszály a beteg erdőben, nem törődve se a rovarral, se a baltával? Vagy ezek az erdei lázrohamok csakugyan nem jelentenének már egyebet, mint a vég borzongó örületét? Hát itt már minden a szúnak vagy a balta alá dolgozik és senki sem gondol többé a haldokló erdőre?

1936. AUGUSZTUS 23.

NÉPI FRONT ÉS NEMZETI FRONT

Eckhardt Tibornak gondolatokban gazdag, nagy be-
szédéből különösen azok a részek ragadták meg figyel-
münket és találkoztak helyeslésünkkel, amelyekben a népi
és a nemzeti gondolat, a magyarság szociális és hatalmi
eszméjének viszonyát fejtegette napjaink politikájára át-
sugárzó okulás és tanulság gyanánt. »Nincs nagyobb sze-
rancsétlenség — mondta a kisgazdapárt vezére —, mint
ha a nemzeti gondolat szembekerül a népi gondolattal.
A nemzeti gondolatnak népi tartalommal kell megtöl-
tennie. A helyes nemzeti politika nem idegen a népi po-
litikától.« E lap hasábjain közel másfél évtized óta Jdizj
dünk a népi és a nemzeti gondolat egységéért, egymásból
fakadó és egymást erősítő vérségi kapcsolataért. A törté-
nelmi és politikai bizonyítékok és adatok sokaságával vilá-
gítottuk meg ennek a szerves és egészséges kapcsolatnak
nagyjaink közéleti pályájában érvényesült, végtelen ter-
mékenységű és fölemelő hatású példáit és mozzanatait.
Kern egyszer utaltunk a talajtalan és gyökértelen szocia-
lizmus léghíjas kísérleteinek és intellektuel vergődése-
inek szárnalmas összeomlására, amikor népjóléti szemléle-
tük vagy merev osztályharcos álláspontjuk elutasította ma-
gától a nemzeti és hatalmi gondolat egyesítésének történet-
formáló erejét. Ismételten is hivatkoztunk a nagy, em-
berséges és szociális önkényuralmak népjóléti törekvései-
nek kudarcaira, amelyeknek vezetői, a sietés isteni lázá-
ban, az alkotószellem forró lendületével, a történelmi foly-
tonosság iramát sokszor kévéseivé, a nemzeti gondolat
érzékeny felületein átgázolva, a hagyomány-képződmények
lerontásával, saját ideológiai rögeszméjük fattyuhajtásai-
nak légkörétől elkábulva, máról-holnapra iparkodtak meg-
teremtteni államukban a szociális édent, a földi paradicsó-

mot, a társadalmi és gazdasági igazságosság országát s gyökerestől kiirtani a létért való harc gyászos emberi vadonából a koldusbotot, amelyet nem ver le a legvésebb jégeső, ágait nem tördeli és lombjait nem foszlatja szét sem az aszály, sem a zivatar, sem a tűz, sem a víz.

Mindenki ismeri II. Józsefnek, a kalapos királynak, az idő, az anyag és a történelem ellenszegülésével dacoló erőlködéseit. Hogy éleiben lássa még munkájának gyümölcsseit, nem csemetékkal népesítette be laxenburgi kertjét, hanem legott óriási sudarakat és terebélyeket ültetett, amelyek hamarabb hervadtak el, mint ahogy a titokzatos halálmágia végzett a császár apadó életerőivel és gyönyörű reformálmaival. Ez a történetellenesség bosszulta meg magát Martinovicsék mozgalmában. S ugyanez a különös értetlenség vitte posványba Jásziék őszirózsáját is: az a megfoghatatlan balgaság, amely a maga szociális felhőkarcolóit a nemzeti gondolat romjain akarta fölépíteni. A nemzeti eszmének és a nemzeti érzésnek ez az értelmetlen lefitymálása s a népi és szociális gondolatvaló merev szembesítése legtöbbszörre olyan érzelmi idegenségből vagy dogmatikus eszelősségből fakadt, amelynek kemény kobakjára hiába zuhantak a valóság bunkócsapásai. Ez a makacsság és ez a megátalkodottság az államok életében legalábbis okozott annyi szerencsétlenséget, mint az a megvíthatatlan[reakció], amely bezárkózva saját hagyományainak és előítéleteinek rozsdás hadipáncéljába, nem volt hajlandó tudomást venni a fejlődésnek semmiféle újító és bomlasztó erejéről, sem azokról a változásokról, amelyeket az idő visz bele a dolgok formáiba.

A nemzeti gondolat nevében jelentkező ráklélek az egyedüli mentsége a népi gondolat nevében jelentkező Hübele Balázsnak. S az utóbbi által elkövetett hajmeresztő bűnök és hibák végső menhelyei a reakció rozzant hadastyánjainak. Éppen azért, mert remekül megélik egymásból, az egyik nélkülözhetetlen a másik számára. S ahol csak ez a két abszurdum viaskodik a porondon, az az ország a halál temetőjévé válik, a népi és nemzeti életöslöncsírák enyészetében. Ha Kossuth Lajos negyvennyolcban nem teremti meg a jobbágyfölszabadítás által a nemzeti ellenállás szociális alzatát s ha nem foghatja be a politikai szabadság harci szekérébe a népi erők paripáit, akkor nemzeti történelmünk legtündöklőbb hősköl-

teményét éppoly siralmas sors éri, mint az 1809-iki fölkelést.

Olyan elemi igazságok ezek, annyira elnyűtt vagy elcsépeelt történetpolitikai közhelyek, hogy az ember restellené leírni és ismételni, ha a NEP-rendszerben, nem zúdult volna reánk, Isten tudja hányadszor már, ez a végzetszerű és kegyellen s mindazonáltal mondvacsinált ellentét a magyar közélet népi és nemzeti arcvonala között. Csak azért, mert egy minden eddigieknél alacsonyabb színvonalú pártpolitikai barbárság akarja hatalma alá vetni és elpredálni az országot. A mai helyzet azért fonákabb, bonyolultabb, azért van inkább telítve az álság és az alakoskodás elemeivel, annál homályosabb és zavarosabb, mert az ember untalan azt hallja: az ő népi politikájuk nem más, mint egy felülről elindított és irányított forradalom. Valami olyasféle, mint a felvilágosult önkényuralmak népjóléti gondoskodása és alyáskodása, vagy mint kilencszáz és egynéhány évvel ezelőtt Szent Istvánnak századok korlátjain áthajló reformmozgalma, amely épp az egyöntetű akció és a siker érdekében, a nemzeti közérzület s a népi hagyományok és erők ellenhatásának leküzdésével erőszakolta a magyarra a krisztusi tant és a nagykárolyi államrendszert. Szent István arcvonásait ez a goromba NEP-retouche egykettőre áttorzította Marton Béla képére és hasonlatosságára. A fekete dicsfény, amely a NEP-reformerek lángelmétől fénylő koponyája körül dereng, így vált Szent István glóriájává a NEP-irodalomnak reformlegendákat ontó és történelmi elődöket hajszoló elmekórtani kísérleteiben. S mert az első szent király nemcsak vízzel keresztelt, hanem a küldetéses ember impozáns önbizalmával és egy országépítő ihletével és erélyével távolította el a kereszt útjában fekvő, ázsiai álmokat álmodó koppányi reakciót is: a mostani új világ a maga kerékbetört búzakalászával s a NEP-élharcosok zsoldbafogadott apostoli buzgalmával, szintén felülről és gombnyomásra végzett viviszekcióit ugyan miért ne lehetne szenlistváni reformnak, egy új ezredév és egy új országépítés alapvetésének nevezni a szubvencionált papiroson? Holott amit művelnek egy megzavarhatatlan együgyűség vagy egy fékezhetetlen halalmi mohóság homoki nektárjától megittasult állapotukban, sajnos, semmi más, mint a népi gondolatnak a NEP-eszmével való be-

helyettesítése s a nemzeti eszmével való visszaélések sorozata a párhatalmi totalitás érdekében. A szentistváni reformokkal való összehasonlítás a valóság tükrében úgy fest, mint annak a csillagásznak a tébolya, aki a végtelenség égi fénypontjait összetévesztette azokkal a csillagokkal, amelyeket a kacsák lábai nyomnak a pocso-lyák puha iszapjába.

A súlyos és válságokkal teljes külpolitikai helyzetnek végre, az utolsó percben, a magyar közéletnek minden tényezőjét arra a meggondolásra és elhatározásra kellene sarkalnia, hogy lerombolják a magyarság népi és nemzeti gondolata közé ékelődött falakat s áthidalják azt a rop-pant szakadékot, amelyet még a trianoni katasztrófa óriási omladékai se tudtak betölteni. Ma a népi és szociális esz-mével nem egy idegen kalandorság, nem ellenséges hatalmi erők vadorzói settenkednek a mag³ar erdő kiőrül. Nem egy fölvilágosult, de testüinktől-lelkünkől távolálló abszo-lutizmus fáradozik felülről, népjóléti célok ürügyén, az ősi alkotmány fölforgatásán, hanem az ellenzék és a ma-gyarság legjobb és legműveltebb elméi igyekeznek eltávo-lítani az évtizedek hibáiból fölmagasodó válaszfalakat a magyarság népi és nemzeti gondolata között.

A reánk leginkább ható német nemzeti forradalom a völksich-gondolat mély medrébe ágyazta bele a maga fejlődését. Nálunk is a fiatal értelmiség részéről megindultak a falukutatás bátor kezdetei. A magyar zene Bartók és Kodály népköltési gyűjtései és az ősi magyar rigmusok művészi újjáteremtése következtében európai jelentőségre emelkedett, A magyar folklora csodája ámulatba ejti a világot a Gyöngyösbokrétában. A zöldkereszt jegyében a belügyi kormányzat egy helyes és célszerű faj egészségügy úttörőjévé szegődött. A parasztrómantika többé nem nép-színmű-gyártmányokkal látja el a fővárosi színházi üze-mek keresletét, hanem olyan reális és nagyvonalú kezde-ményezések jelzik a népi gondolat varázsát, mint Illyés Gjulának és Szabó Zoltánnak a faji és nemzeti közösség érzéséből felpattant segélykiáltásai. Amikor Móricz Zsig-mond és Szabó Dezső nyomában az értelmiség új falu-zarándoklatai valóságos juliáni fölfedezéseket végeznek egy, a népi erőkből lelki és fizikai megújulást remélő nemzetpolitikai problémaszemléletére: akkor a martoni és az antali NEP-öncélúság szellemi és erkölcsi kontrasze-

lekciója még ebben a legváltóságosabb percben is útját akarja vágni a nemzeti és népi eszme frígyében a belső megújhódásra és lelki egységre törő irányzatnak, amelyen a haza legjobbjai munkálkodnak s amelyet a személyi öncélúság kisded kamarillája a maga bérbevett szócsövei által egykalap alá rágalmaz a spanyol vagy a francia népfronttal. Csak azért, hogy rohamosan hanyatló politikai hatalmuk letűnte körül olyan zavaros és fekete hullámokat verjenek, mint a tintahal, mielőtt lebukik a tengerfenékre.

Az ámitások és a porhintések kora azonban végetért. A természet és a logika hosszú türelme kimerült. A magyar közvélemény ájułtsága adott életet nekik. Mihelyt ez fölocsudott, el kell tűnniök a szürke semmiségben, ahonnan vétettek. Az a rothadt ék, amelyet a NEP-szervezet vert a nemzeti társadalomba s amelyet egy jószándékú ambíció beteg környezetete tett a népi és a nemzeti gondolat közé, az az iga, amelyet a NEP műhelyében kovácsoltak a népi és nemzeti irányzat nyakába, lehámlóban vagy leválóban van és semmi emberi vagy ördögi erő nem tudja többé visszailleszteni arra a helyre, ahol annyi bajt, aggodalmat, konfúziót és veszedelmet okozott.

1936. AUGUSZTUS 30.

VILÁGNÉZET ÉS KÜLPOLITIKA

Sokan vannak, akik a középeurópai diktatúrákkal való külpolitikai kapcsolataik bensőségebb kifejlődése következtében attól tartanak, hogy ezek az irányzatok nem hagyják érintetlenül belső politikai rendünket sem s hogy az utóbbi időben megrekedt vagy letagadott viharsarki erőfeszítések újabb lendületre és életerőre kapnak nemzetközi elhelyezkedésünk légkörében. Nem lehet tagadni ugyanis, hogy a külpolitikai kapcsolatok ma már sokkal érezhetőbb mértékben hatnak az államok belső viszonyaira, mint a háború előtt kialakult hatalmi csoportok nemzetközi vonatkozásai. A klasszikus diplomáciai iskola régebben a belső állapotokra való tekintet nélkül keresett nemzetközi szövetségeket. A nyers, szemlátomást feltűnő külpolitikai érdekkapcsolatok nem vizsgálták és nem mérlegették az egyes országok kormányformáinak minőségét s a legkevésbé se ismerték a közös világnézeti szemléletnek a külpolitikában azonos tájékozódásra ösztönző mozzanatait. A harmadik francia köztársaság jakobinus államférfiainak és diplomatáinak eszük ágában sem volt beavatkozni a cári birodalom ügyeibe. A közös veszedelem ellen való védekezés, vagy a hatalmi érdekek kölcsönössége olyan döntő tényező volt, amelyben az érzelmi politika zavartkeltő hullámai elé mindig gátat húzott az a főbenjáró vagy életbevágó gondolat, amely a szövetséget létrehozta a legellentétebb alkatú államok között is.

A háborúelőtti Franciaország szabadkőműves kormányai külpolitikai szemléletükben annyira függetlenítették magukat a nagy forradalom eszméitől és hagyományaitól, hogy évtizedeken át teljesen elsorvasztották lengyel rokonérzéseiket, vagy annyira platonikus területre szorították,

hogy azok a legcsekélyebb zökkenőt, a legkisebb zavart vagy félreértést se okoztak a francia-orosz vonatkozásokban. A Combes-féle egyházpolitikai harcok, a pozitív kereszténység rendszeres üldözései talán akkor öltöttek legnagyobb méreteket és szinte polgárháborús feszültségeket, amikor a francia-orosz szövetség teljesen kialakult és megizmosodott s amikor Pobjedonoszev szent színódusa a legreltentőbb villámokat szórta és a legnagyobb átkokat zúdította a szabadkőműves páholyokra.

Igaz, a klasszikus diplomácia (ma se igen válogat a céljaihoz vezető utakban s a törekvéseit előmozdító módokban és eszközökben. Ha a világnézeti szempont abszolút szorzó vagy osztószáma lenne a világpolitikának, akkor az angol konzervatív pártnak és kapitalista társadalomnak a moszkovita szovjethez való gyöngéd viszonya nem volna más, mint egy óriási értelmetlenség s akkor Barthouék nacionalista Franciaországának a vörös világbirodalommal való szövetsége valami olyan elképesztő baklövésnek és tüneményes butaságnak minősülne, amire alig van példa az emberi és politikai dolgok történetében. Másrészt a múltban, a klasszikus diplomácia erkölcsi és világnézeti érdektelenségének korában is, voltak esetek, amikor az elvi vagy az érzelmi rokonság forró kiáramlásai nem hagyták egészen illetlenül és hatástalanul az érdekszemlélet vonalán haladó nemzetközi politikát. Kossuth Lajos a nemzetközi demokráciában is keresett külpolitikai háttvédet a magyar szabadságharc részére. Palmerston néha nagyon is rideg és udvariatlan formában fejezte ki világnézeteit a bécsi udvarral vagy a cári Oroszországgal szemben. III. Napoleon hazájának tárgyilagos érdekei ellen vett részt az egységes Olaszország, sőt a bismarcki birodalom létesítésében. A nagy forradalom Franciaországával szemközt éppen a világnézeti alapon kalapálta össze Pitt a nagy európai koalíciókat. Ezek és más adatok kétségtelenül annak bizonyágtételei, hogy a múlt századok nagy imperialista és nacionalista kormányfőit se maradtak egészen fertőzetlenek koruknak világnézeti »kórjaitól«. S hogy a távolabbi múltat se hagyjuk ki, a keresztes hadjáratok, valamint a hitújítás és az ellenreformáció nagy politikai és hadi vállalkozásaiból bizonyára nem hiányzott egészen a nemzeti és a hatalmi ösztön szent önzése, de az általánosan ható és a kort

meghatározó gondolat föltétlenül elvi és világnézeti egyenruhát viselt.

Ha ma úgynevezett világnézeti külpolitikáról hallunk, mint speciális korjellemző tényezőről, akkor csak azt feltehetjük, hogy ez éppenséggel nem újdonság a történetben. S ha még új világot jelentene is, abból korántse következik, hogy politikailag helyes is egyszersmind. Ha III. Napóleont carbonaro múltja és Cavour lángelméje rácsábította is az olasz egységi mozgalom fegyveres támogatására s ezzel egy új vetélytársat teremtett hazájának, a Földközi-tengeren, azaz, hogy világnézeti külpolitikát folytatott: ez a kisiklás nem kaphat fölmentvényt a francia érdek legfőbb fórumánál, mint ahogy saját korában is éppen a legkiválóbb francia államférfiak törtek pálcát föltötte. Olyan történetpolitikai író, mint Bainville, 1859-től számítja a francia politika hanyatlását. Erre a hibára duplázott rá Clemenceau 1919-ben, amikor valami eszelős perzekutori dühvel, a jakobinus forradalmár és a szabadkőműves sötét gyűlöletével bontott szét olyan egyensúlyi és konzervatív nagyhalaimat, mint volt Ausztria-Magyarország. Hogy ez a beteg világnézeti külpolitika végül hova juttatta a köztársasági Franciaország nemzetközi tekintélyét és befolyását, amikor a császári és királyi dunai birodalmat halálra ítélte, azt ma már könnyű megmérni napjaink eseményeinek arányain át.

Lehet, hogy a mostani idők inkább kedveznek ilyen világnézeti külpolitikának, amelyből a múltban is oly gyér áldás fakadt. Az is lehet, hogy a diktatúra vagy kommunista hullám oly magasra szökkent és annyira hátterbe szorítja a régi klasszikus diplomácia érdek- és hatalmi szemléletét, mint talán még soha. Az is lehet, hogy a hatalmi csoportosulások világnézeti tengely körül is fejlődnek, következőleg az egyik vagy másik táborban csoportosulok nem vonhatják ki egészen belső államfejlődésüket se szövetségeseik állami szervezetének váltólázai alól. Erre vall az angol-francia világsajtónak az a gyanúja is, hogy a német-osztrák békekötés tulajdonképpen az utolsó zátonyt is elhárította a középeurópai parancsuralmi rendszerek külpolitikai együttműködésének vonaláról s hogy a hasonló politikai szellemtől áthatott kisebb országok csupán mellékbulgók gyanánt keringenek a »Róma-Berlin-tengely« körül. A nagy diktatúrák delej-

patkója ellenállhatatlan vonzást gyakorol a kisebbeknek nemcsak politikai érdekeire, hanem belső fejlődésüknek alkali elemeire is. Az utánczás ereje nemcsak személyi becsvágyakra hat, hanem rezgésbe hozza mindazokat a szociális erőket, amelyek eddig egy régebbi alkotmányos egyensúlyban rendeződtek el. Ha tehát számolni kell ilyen diktatórikus hatásoknak a külpolitikai kölcsönösség atmoszférájában megnövekedett lehetőségeivel még nálunk is, másrészt annál erőteljesebben és öntudatosabban kell hangsúlyoznunk a magyar közélet alkotmányos szabadságát, önmagában való ériékét, eredetiségének és sajátosságának fenntartását. Minél fenyegetőbb a veszedelem és minél csábítóbb az idegen eszme varázsa, annál éberebbnek kell lennie a védelemnek és annál reálisabbnak az alkotmányosság mellett való kitartás érdekének.

Európában mi vagyunk az egyetlen állam, talán, amelynek még akkor is vissza kell döbennie a diktatúrától, ha az egyébként egy nagy személyiség rendkívüli tetterejére hivaikozhatik. A megcsönkített Magyarország csakis azzal a föltétellel vállalhatná a diktatúrát, ha egyszer mindenkorra fölszámolná magában a történelmi Magyarország gondolatát. Viszont egy nagyobb Magyarország azért volna kénytelen elutasítani magától a parancsuralommal való próbálkozás eszméjét, mert teljesen tisztában lenne e vállalkozásnak nemzetiségeinket elriasztó következéseivel. Azzal, hogy egy magyar faji diktatúrát a legkevésbbé se óhajtának azok az idegennyelvű polgárok, akik jelenben is élet-halál küzdelmet folytatnak saját vérrokonainknak lolalilási állameszméjével.

Olyan alaptörvényei ezek a magyarság állami és halalmi politikájának, hogy aki vétene ellenük, azt a magyarság történelmi génusza ültetné a vádlottak padjára. Nevük semmivel sem lenne kevésbbé komor emlékezetű, mint azoké, akik az összmonarchia és a német elnyomás irányzatát képviselték. Bűnük mérlegelésében csak súlyosbító körülmény lenne az a tény, hogy nem idegenek, hanem a nemzet önfiai emeltek kezét a magyarság létének és fennmaradásának fundamentális biztosítékai ellen. Ha a múltban nálunk is voltak alkotmányellenes kísérletek, azok többnyire röpke pillanatok, kivételes állapotokat, külső erők kényszere által okozott kisiklásokat jelentettek a nemzet életének folyamatában s majdnem mindig olyan

érdeket szolgálak, amelyet a magyarság egzisztenciája igazgatott és amelyet nemzetünk politikai hivatása megzavart és támadásra készítetett.

Mi akkor is birtokában maradtunk rendi szabadságjogainknak, amikor világszerte fejedelmi önkényuralmak divatoztak s amikor ennek az abszolutista világáramlatnak olyan népek is alávetették magukat, mint a franciák, mint a német törzsek, mint az olasz partikularizmusok, mint a fehér, vörös vagy fekete muszka országok, mint a balkáni hűbérállamok, mint a török rajahk és igazhitűek egyaránt. A rendi szabadságfogalomnál ezúttal nem a rendiségen, hanem az alkotmányos nemzeti önkormányzat jogán van a hangsúly. Ez az alkotmányosság, mint sziget emelkedett ki az európai abszolutizmusok tengeréből. S minden tökéletlensége és időnkénti elévültségének sötét szakadékai mellett, mindig termékeny erők pihentek és nagy ősöknek átható hangjai zúgtak bennük.

A másik nagy alkotmányos géniusz, a brit népet szabadabban, veszélyek nélkül, külső erők zavaró és gátló avatkozásai nélkül, megvédve tengereitől és izolálva az erőszakos európai hatások lökéseitől, szerencsésebb viszonyok között alkotta meg és fejlesztette ki a jog, a szabadság és az állami fegyelem szentháromságának alkotmányos rendjét, amely képes volt dacolni a felvilágosult önkényuralmakkal, a nagy politikai megrendüléseknek és szociális megrázkódtatásoknak egymáson áthömpölygő hullámaival. Mindig a kellő időpontban magába tudta olvasztani azokat a reformerőket, amelyek az európai szárazföldön gyakran válságból válságba úzték a haladástól idegsokkot kapó rendnek és a fékezhetetlen lendületű újító erőknek súrlódásait, követve az aranyközépszer angol költőjének, Pope-nak oktatását:

*Tettekben, szokásokban ez a szabály:
Ne légy az első, ki újat próbál,
S ne légy az utolsó, ki a régihez áll.*

Ez a boldog és büszke inzularitás, tudjuk, nem volt segítő vagy lendítő tényezője a magyar alkotmányosság fejlődésének. S hogy annyi viszontagság és balszerencse közepette mégis sikerült megóvnunk fajunk politikai szcl-i érnének függetlenségét, az csak emelheti nemzeti öntu-

datunkat és csak megszilárdíthatja kiválasztottságunk és rendeltetésünk hitének lelki és erkölcsi alapjait.

Ma történelmünk legnagyobb feladatai előtt állunk. Ma tehát nagyobb szükség van ezeknek a lelki és erkölcsi alaperőknek töretlen életműködésére és a külföldi csábítások visszautasítására, mint zivataros multunknak bár melyik időszakában. A világnézeti külpolitika követése által olyan ártalmas elemekkel higitanók föl politikai egyéniségünk és értékünk nemes tokaji borát, amelyeket csak azok nem vesznek észre, akik magyarságuknak melldöngető fitogtatása közben, tudva-tudattalanul már rég egy idegen kultureszme rabláncái között sínylődnek.

1936. OKTÓBER 4.

A MAGYAR ÁLLAMESZME SORSÚTJA

lia arra a kérdésre akarunk felelni, mi lesz a magyar állameszme tartalma, jelentősége, hivatása, létjogosultsága a jövő évtizedekben, akkor a leghelyesebb eljárás az, ha a választ a múlt tükrében vizsgáljuk. Az a kép, amelyet ebből a visszapillantó szemléiből kapunk, nyilván csak annyiban fog különbözni a holnap vásznára vetített képlől, amennyi különbséget az idő visz bele a dolgok formáiba és vonalaiba. És amikor ennek a képnak tüzetes tanulmányozásába mélyedünk, legott megragadja elménket az a tény, hogy a Dunavölgyében és a Kárpátmedencében, a Nyugat és Kelet érintkező felületének ezen a legkényesebb és legérzékenyebb szféráján, emberemlékezet óta a magyar volt az egyedüli nép, amely egységes és szilárd államterületet szervezett, fölismervén ennek a földrajzi zónának zárt geopolitikai egységét és politikai egyöntetűsége, valamint állandó életközösségre utaló törvényét.

A földrajzi tényezőknek ez a logikája és a magyar nép erélye teremtette meg az Árpádok, az Anjouk és a Hunyadiak nagy birodalmát, amelyet valamikor a pápák a keresztény műveltség védőbástyájának neveztek s amely a középkori kuiturközösség nyelvén valójában azt jelentelte, hogy a Nyugat és a Kelet szellemi és politikai találkozásának zavar-zónáján a magyar nemzetnek jutott az a rendkívüli kötelesség és küldetés, hogy olyan államiságot létesítsen és szervezzen, amely szétválasztja az ellentétes kulturszférákat, amely lelki arculata szerint a Nyugathoz, vér- és idegrendszer szerint viszont a Kelethez tartozik, de amely lényege szerint se az egyiké, se a másiké. A maga létezésében ugyanis olyan egyensúlyi eszmét képviselt Közép-Európában, amelynek akár Kelet-

ről, akár Nyugatról szándékolt, vagy végrehajtott megbolygatása feldúlta egész világrészünk nyugalma is. Azok a nyugati és keleti erők, amelyek a magyar államterület függetlenségében egyúttal a Kárpátmedence függetlenségét is fenyegettek: régen más alkatú és más állagú imperiumokat mozgósítottak ellenünk, mint ma. Valamikor a német nép római szentbirodalma, azután a nagy keleti lovasnépeknek, vagy a bizánci és az ottoman császárságnak nehéz malomkövei között zúzódott ez a magyar állameszme. Ma a nyugati határainkon résen álló germanizmusnak faji, gazdasági és szellemi inváziója fenyegeti a magyar állameszme csonka konstrukcióját. Kelet felől pedig a társadalmi forradalom képielében jelentkező moszkovita és bolsevik szlavizmus.

A hivatás és a küldetés természete és jelentősége ránk nézve mitse változott. Ez pedig úgy szól hozzánk, hogy nem lehetünk függvénye egyik világerőnek sem, mert önmagunk európai lét- és polgárjogát veszítenék el ezáltal: következőleg erősebben és szívósabban, mint valaha, kell kitartanunk és ragaszkodnunk a magyar állameszme önértéke és önkényszerűsége mellett, amely európai szempontból is kimozdíthatatlan pozíciót szerzett számunkra a Dunamedence népei között. A magyar állameszme ugyanis, miként a múltban, azonképpen a jövőben is kettős feladatot kellett és kell, hogy vállaljon és teljesítsen. Mindkét feladat kétségbevonhatatlanul abszolút európai, jelentőségű is s mindegyik a Duna- és a Kárpát-terület elsődleges geopolitikai elvéből és néprajzi állapotából folyó. Az egyik feladat szétválasztó, azaz differenciáló jellegű. Mint a német földrajzi tudomány hangsúlyozza: Zwischen-Europa sajátos önállóságot, különbséget és ön-lényegűséget jelent Kelet és Nyugat-Európa között. Ennek az elvnek a misszióját csakis olyanfajú nép láthatja el, amely se nem germán, se nem szláv s amely a maga nemzeti géniuszával, senkihez sem tartozó s a vetélkedő fajtáktól teljesen független személyiségének eredetiségével támasztja alá és hangsúlyozza ennek a föld- és néprajzi területnek egyéniségét.

Meg kell állapítanunk, hogy ez a hivatás nem testesülhet meg úgynevezett semleges ütköző államban a keleti és nyugati világerők közé ékelődve, mint mondani szokás: egy keleti Svájcban. A dunai népek életterén

ugyanis nem a nagy nyugati kultúrnépek periferikus függvényei találkoznak és tartják egymást egyensúlyban, egy politikai vöröskereszt jelében, mint Helvéciában, ahol az olasz, a német és a francia népeknek expanziója már mintegy holtpontra jutott. A Duna-Kárpát-térségen még fiatal, roppant erejű és szertelen becsvágyú világfajok terjeszkedésének természetes földrajzi súlyvonala keresztezi egymást: friss, mohó, erőteljes, szinte barbár nacionalizmusok, amelyek nem jutottak el egymással a politikai Treuga Deinek abba a tartós, veszélytelen és zavartalan atmoszférájába, ahol a viharok már évszázadok óta elcsöndesültek és ahol az ellentétes elemek már kiegyenlítődték. A dunai »Pufferstaat« lehet széplelkek és könyvmolyok andalító ábrándja: a kegyetlen valóság azonban az, hogy erős katonai magyar állam szervezése nélkül az egész dunai térség és életközösség a szláv-germán osztozkodás zsákmányává válik.

A magyar állameszme feladatának másik része nem szétválasztó és differenciáló, hanem integráló és összekapcsoló jellegű. Azok a népek, amelyek nem olyan jelentéktelenek, hogy fölszívódnak a nagy világfajok olvasztókemencéjében, de nem is olyan erősek, hogy önmagában megálló államhatalmi szervezetet létesítsenek, egzisztenciájuk és boldogulásuk érdekében arra vannak utalva, hogy akár szuverenitásuknak önkéntes csorbítása árán is, keressék és megtalálják, az egymásra utaltságnak politikai formáját. Ezek között a kis népek között a Duna-terület főhatalmához való elsőszülöttségi jogunk elvitathatatlan. Ez a jogunk részint fajnépi erőnk, részint államszervező tehetségünk, részint központi elhelyezkedésünk természetes és szerzett kondíció többletén alapszik. Minőségnép vagyunk. A magyar kis nép: de nagy nemzet, Minden időben megvolt bennünk a mérséklet az erőben és a hatalom szabadságában. Ha uralkodásra termett és fejlett nemzetként éltünk át ezer évet, komolyan sose fenyegettük és veszélyeztettük azokat a fajokat és népeket» amelyek velünk együtt töltötték ki a közös élettér kereteit. Egészen római vagy angol vonás a magyarság géniuszában, hogy állama mindig nagyobb volt, mint fajnépének etnográfiai területe. Lehet, hogy a magyar főhatalom és a Kárpát-medencén élő másfajú népek viszonya, különösen a nemzetiségi kérdés, történetformáló erejének ér-

vényesülése óta, nem volt egészen kifogastalan^vagy mondjuk így: a magyar politika is hatása alá került többé-kevésbé a liberális nacionalizmusnak államegységet és beolvasztást hirdető elvének. Másrészt azonban az osztóigazság érdekében meg kell állapítanunk, hogy két emberöltővel Wilson föllépése előtt a magyar politika legnagyobb gondolkodói és legkiválóbb államművészei az államnép és a kisebbségi nemzetek viszonyában olyan elveket hangsúlyoztak, amelyek messze megelőzték a liberális nacionalizmus elgondolásait, rendszereit és megoldásait. E vonatkozásban elsősorban Széchenyire, Deák Ferencre és Eötvös József báróra kell gondolnunk, akiknek humanisztikus nacionalizmusa a kettős monarchia keretében s a magyar államterületen meghirdette és kodifikálta a magyar államegység oszthatatlanságában a különböző nemzeti egyéniségek tökéletes egyenjogúságát, Kossuth Lajos pedig éppen a Habsburg-monarchia pótlására valamennyi dunai nép államférfiai között elsőnek tervezte és dolgozta ki a dunai népek szabad fejlődését, föderatív köztársaság formájában.

A magyar politikának nem kell új leckét tanulnia a Versailles-trianoni békeszerződések kisebbségi eszmeköréből, amelyből különben is az utódállamok kezén még írott malaszt sem maradt. A magyar politika a huszadik században, éppen patinás történelmiségénél, szervezettebb fölényénél és keleties türelmességénél fogva, hivatott arra, hogy a dunai térségben és a kárpáti medencében a legnagyobb céltudatossággal képviselje és munkálja, az itt lakó népek életközösségének és függetlenségének simultan célgondolatát, A magyar csak saját hagyományainak vonalán halad s csak egy lényéből és hivatásából fakadó íratlan törvénynek engedelmeskedik, amikor a mostani zűrzavarban programot, tartalmat és formát ad a dunai népek Monroe-elvének, azaz ama megismerés következményének, hogy a dunai tér a dunai népeké, nem pedig olyan fejlődése, amelyben idegen hatalmi erőknek egymás ellen uszított balekjai gyanánt folytassák a bellum omnium contra omnes öngyilkos vergődéseit. Nemcsak viszonylag nagyobb fajnépi erőnk képesít és kötelez erre a feladatra, hanem kimozdíthatatlan középponti elhelyezkedésünk, a centrumnak természetes nehézkedési ereje a szélekkel és végekkel szemben. Ami kisiklás, botlás

vagy eltévelyedés volt a kiegyezési korszak nemzetiségi politikájában, az sokkal inkább terheli a korszak felelősségét, semmint egyéni akcióját a magyar politikának. Nyugodtan állíthatjuk, hogy annyi rágalommal elsötétített nemzetiségi politikáknak minden úgynevezett kilengése vagy baklövése messze innen maradt a liberális nacionalizmus korszakjának általános vonalánál.

A dunai népek önállóságának és integrálódásának ezt a gondolatait a magyarság át fogja menteni a nehéz viszonyok évtizedeiből egy jobb jövőre, nemcsak saját érdekében, hanem azoknak a népeknek jóvoltáért és boldogulásáért is, amelyeket megkérdezésük nélkül elszakítottak a dunai életközösségtől. Ezt a hivatást és kötelességet a magyar politika csak akkor munkálhatja biztos eredménnyel kecsegtető rendszerességgel és céltudatossággal, ha hű marad alkotmányos szabadságához és tradícióihoz, ha idehaza nem létesít olyan államrendszert, amely a polgári és a kisebbségi szabadság tagadása s ha nem szorítkozik a faji eszme keskeny korlátai közé, hanem egyetemesebb, mélyebb jelentőségű hivatásának engedve, kiépíti, illetőleg továbbfolytatja annak az egészen sajátos államlipusnak szervezését és fejlesztését, amely a rendet a szabadsággal, az állami fegyelmeit a személyi méltósággal, az erőt a türelemmel, a múlt emlékeit a jövő reményével, a történet halalmát a kor eszméjével egyesíti.

1936. DECEMBER 20.

SZENT SEBESTYÉN

A szegény Szent Sebestyén oda van láncolva a cölöphöz megmeztelenített testével. Mozdulatlanul tűri a feleje röpített nyílveoszket, a természeti szenvedéseknél is kínzóbb erkölcsi rágalom és szid almák mérgezett hegyű dárdáit, amelyeket az ellenséges világközvélemény hajigál reá, nehogy a sebekből kiszivárgó vércseppek nyomán kikeljenek az irgalom, a részvét és az igazság rózsái. Ha volt háborús ellenfelei és mostani, tömlöctartói ejtnek rajta sebeket a megátalkodott könvörtelenség raffinált kínzószerszámaival, az nem is okoz már különösebb meglepetést. Vannak bizonyos rovarcsípések — ide számítjuk a román sajtónak túrhetetlen gyalázkodásait is —, amelyek iránt az elgyötört test már érzéketlenné vált s eltompult a bántalmak marásaira. De a volt barátok és szövetségesnek puzdrájából kilőtt nyilak hegeszthelel len sebeket okoznak és a legérzékenyebb pontokra irányított törvétesek elviselhetetlen fájdalmat váltanak ki az elgyötört szervezetből.

Valahogy így vagyunk a germán tegezektől kiröpített nyiakkkal is. Ne tévesszen meg bennünket a Frankfurter Zeitung cikke, amely iparkodik enyhíteni a hivatalos hitlerista sajtónak sorozatos támadásait a magyar revíziós gondolat ellen. A németbirodalmi sajtóban a hajdan nagy tekintélynek örvendő Frankfurter Zeitung, megtört maradéka gyanánt a német liberális szellemvilágnak, a maga szerkesztőjével, Kirschner Rudolf-fal a külföldi közvéleménynek amolyan Auslags-Presse-je, a legkevésbé van álvette a gleichschaltoló irányzatnak. Hangjának jelentősége csak az avatatlanok és tájékozatlanok előtt tűnhetik föl olyanak, mint amely enyhítheti a párt külügyi hivatala és a birodalom világnézeti igazgatója, Rosenberg Al-

frédnak ismeretes cikke a Hitler személyes tulajdonát alkotó Völkischer Beobachterban. Maga a hivatalos német völkisch tudomány és publicisztika, nem tudni mi okból, egy idő óta egyetemlegesen sorakozik föl a magyar elnyomás koronatanújának, tudományos bizonyítójának és e szörnyű vérvád hitelesítőjének. Végtere is — gondolhatják a barátságosabb külföldön — ki tehet illetékesebb és elfogulatlanabb, hitelt érdemlőbb és tárgyilagosabb tanúságot a magyarság és volt nemzetiségeinek pörében, mint annak a nagy és művelt nemzetnek írói, tudósai és publicistái, akikkel együtt gázoltuk át a vér és a tűz éveit, akik a Schuler an Schuler érzelmi és elvi közösségében vívták oldalunkon a Nibelungok harcát s akik nyilván nem azért választottak bajtársukká — mint ők mondják — »kraftvolles Hilfsvolk«-ká, mert erkölcsileg kompromittált ügynek tudták a magyar nemzet létkérdését. Ezek a hivatalos német hangok nem azt mondják nekünk, hogy jó harcot harcoltunk, hogy derék és kipróbált vitézei voltunk egy nemes elv- és célközösségnek, hogy igazságos ügyért véreztünk, hogy csupán egy félrevezetett világnak anyagi tulnyomósága alatt roppantunk össze, hogy az a nép, amely négy esztendőn át önönfiainak hekatombáit áldozta a maga hazájáért és államáért, mégse képviselhetett vesztett és hazug mítoszt, aminek a német muskétások is bedőltek.

A horogkeresztes birodalom írói és tudósai azt mondják: tévedtünk, amikor ennek a magyar nagyzási hóbortnak hívói voltunk s a nagy háborúnak ez a része a német politikának súlyos eltévelyedése volt. Amiért a császári Németország küzdött az egész világ ellen, úgymint Elzász-Lotharingia, Mitteleuropa, a gyarmatok és az európai hegemonia: az egytől-egyig igaz és magasztos cél volt, egy reális erőhatalomnak természetes létjoga. De Szent István országa, a magyar állameszme nem egyéb, mint egy uralkodó kis rétegnek csökönyös történelmi kalandja, a magyar nemesség politikai hőskölteménye, melynek fényfelhői az elnyomott és megsarcolt nemzetiségek sötét tömegeire nehezettek. Most már nyíltan megmondhatjuk: te, magyar, elnyomó voltál, nem miles gloriosus-a a szabadságnak és a keresztény művelődésnek. Nem vagy rokkantja az európai civilizációnak: —mint a Duce mondta Milánóban —, hanem egy provokált sors, áldozata.

Érdemes-e siránkozni ezen a végzetten? — kérdik ők. Hiszen — mellesleg szólva — nincs is önálló, önmagából fejlődő kultúrája ennek a nemzetnek. Csak másoló volt és átvevő. Nem város-, hanem vályogépítő. Nem földben gyökerező és kőben építkező, hanem sátorlakó nomád, aki ittfelejtette magát Középeurópában. Nem alkotó nép hanem fogyasztó. Nem tőkegyűjtője az európai kultúrának, hanem csak kölcsönzője. Értelmiségének értékesebb és tevékenyebb része is árja-fél vér, vagy tiszta germán. Már a francia Gobineau is megmondotta a múlt század közepén, hogy az erősen »árjaszínezetű« magyarság az, amely a dunai monarchiának az életerő legnagyobb mértékét juttatta.

Hát egyezzünk bele, mindez így van, vagyis: mindezt így is föl lehet fogni. Valóban nem építettünk városokat. Nincs saját fajunkból kinőtt városi polgárságunk, amely a középkorban már olyan magyar metropolisokat alapított és olyan köcsodákat és márványremekeket alkotott volna, amelyekben a magunk géniuszának eredeti termékeit csodálhatnók és amelyeket egy ámuló világnak mutogathatnánk. Művelődésünknek nincs urbanitása. Nincs az a patriciusi és polgári színeződése, amely ragyogna a gótika sötét zománcától, vagy a renaissance klasszikus és nemes pompájában és a barokk festői és mozgalmas formáiban. Ami volt, azt kétségkívül olasz vagy német Bau-meisterek építették, de jóformán nem maradt belőlük kő kövön a törökdulás és a trianoni rablás következtében. Újabbkori városaink is többé-kevésbé ennek a félvér-árja, vagy tiszta germán, vagy zsidó kezdeményezésnek vagy vállalkozásnak nyomait viselik, amelyeknek malterkaszárnyáiban a magyar értelmiség legfeljebb két-négy-szobás lakások erejéig van érdekelve.

Csakugyan nem értünk rá fallal kerített városokat és kőházakat rakni. Kénytelenek voltunk ezt a szép és fontos munkát a saját Hilfsvolkjainkra hagyni. Más dolgokon járt ugyanis az eszünk és más célokra kellett áldoznunk alkotó szellemünk energiáit. Mióta a nagy dunai síkságon lakunk, azóta folyvást a vártán állunk, az Élet Kapujánál, hogy Herczeg Ferenc szépséges bánatú magyar regényének szimbólumán fejezzük ki magunkat, itt állunk az élet Kapujánál, idestova tíz század óta, többnyire dermesztő hidegben s kegyetlen égi és földi háborúk közepette, majd-

nem mindig egyedül. Kezünkben nem malterkanállal, hanem derék szablyával. Sohase pihenhattünk el a polgári nyugalom hálósípkájában a magas és erős kőfalakon belül, hanem künn dideregtünk a vitézi élet permanens veszélyérzetének hetyke és bús virtusával, a vértócsákban izzó, vagy a tüztől pirosuló magyar limeseken. Itt álltunk szakadatlanul és pihenőtlenül a Kapun kívül és a határon belül, amelyek otthon nyugalmat, biztonságot, polgári jólétet adtak hoszpeszeinknek és Hilfsvolkjainknak, itt a megkergetett vad ösztönének riadt élességével és hajlékonyságával, a virrasztónak álmatlan éberségével és hajlékonyságával, a virrasztónak álmatlan éberségével és érzekeinek gyilkos feszültségével, a borzalmak görcei között, a felszökkenő megsemmisülés lehetőségei közepette, a robbanások halálos bömbölésében s az újra és újra kicsikart életnek visszacsapó hullámában.

Hát valóban nem értünk rá a csendes és poshatag filiszterségre. Nem értünk rá, hogy nagy kőházakat építsünk és dicső székesegyházakat rakjunk, mert mindezeknél nagyszerűbb és monumentálisabb hajlékon dolgoztunk: megalkottuk és fenntartottuk a magyar államot és a magyar birodalmat. Középcurópának ezt a legdicsebb csodáját, amelynek ideiglenes összeomlása most annyi gondot, bajt, veszélyt okoz a világnak. Megépítettünk egy államot és egy birodalmat az önmagából merítő és fejlődő halalomnak presztízsével, nem pedig mások leírására alakuló erőszaknak eszközeivel. A derült méltóság színével mérsékeltük hatalmunk fényét, de a sors csapásai alatt sem hamvadt el bennünk egészen a nagyság ösztöne s a vak végzetten való felülkerekedés heroikus elszántsága. És mert ilyenek voltunk és ilyenekül maradtunk meg: az idegennyelvű magyar alattvalóinkkal való viszonyunk rejtelemmé váll mindazok számára, akiknek sosem jutott élményrészül a magyar életformának férfias bája és hallatlan varázsa, az a lény, amelynek hatása alól szláv, román és germán nemzetiségeink máig se tudtak teljesen szabadulni. Az tudniillik, hogy a nemzet vitézlő rendjéhez, vezető társadalmához tartozni nemcsak szociális emelkedés volt, hanem tisztesség, értéktöbblet, életformafőlény, politikai rangkülönbség.

A magyar államot nem dinasztiaik alapították, mint a Hohenzollernek Poroszországot, mint a Habsburgok ausz-

triai császárságai, vagy a Valois-k francia királyságát. Nem is nagyhatalmak ajándékául kaptuk, mint Romániai a magáét a két oláh vajdaság egyesítéséből, még kevésbé egy világot megszedítő propaganda terméke az, mint a mostani Csehország. A mi államunk kizárólag a politikai nemzet géniuszának és a magyar nép bámulatos erőfeszítéseinek produktuma, amelyet gyakran koronás királyaink akarata ellen is kellett dajkálnunk, s oltalmaznunk, nemcsak a külső erők folytonos ostroma s az állani néprajzi összetételének egyensúlyát bontó tendenciák ellen. Gyakran összeesküdött ez ellen az állami organizáció ellen: politikai világerők és szociális tagozódásunk betegségei, népi szeparatizmusok és államfői központosítások, fogyó népi erőnk és szaporodó nemzetpolitikai problémánk kedvezőtlen viszonya, európai ellenszenv és a magunk lomhasága. De utóvégre mindenén átsegített bennünket vallásos önbizalmunk és különösen a válságok tetőpontján mutatkozó missziótudalunk önmagunkban és hozzánövésünk céljaink gígaszi méreteihez.

Nem az a csoda, hogy élünk, hanem az, hogy saját államunkban élünk mindeddig, magasztos hivatásértünknek kigyilkolhatatlanságában és elhomályosíthatatlanságában. Államférfiaink voltak, akik bár nem állanak olyan széles talapzaton, mint a francia vagy brit nemzetvezérek, de a szellemi és erkölcsi értékük sikértartalma többnyire felülmúlta a legjobb amazokat. De a nemzet kollektív egyénisége mindig nagyobb volt legnagyobbjainál is, ha egyébiránt oly sokat engedett is közülök elbukni eltörődőségének és elgyengülésének időszakaiiban, amikor fölülkerekedett benne a fáradt engedelmesség, a nyugalom vágya, a letargikus csömör, életének vad hajrái közepette. A múlt láncára fűzött jövő kapcsa minálunk nem palotáink, dómjaink és városaink, hanem állam- és birodalomépítő készségünk elronlhatatlan műemléke és ereklyéje. A lélek és a szellem e legragyogóbb történelmi alkotása, páratlan titkaként egy fájdalomtól megvert népnek, amely a maga elhivatásának és kiválasztottságának büszke terhe alatt nem omlott össze az idők zivataraiiban s amely teher el nem vétetik tőle, csak akkor, ha maga dobja el csüggedten és szárnyaszegetten szorongauátásai és megpróbáltatásai alatt.

A MAGYAR MÍTOSZ

Egy olasz barátunkkal bocsátkoztunk eszmecserébe egy dunai kávéházban a magyar dolgok felől. Barátunk erősen intellektualista. Könnyörtelen megfigyelő és vizsgáló szellem. Nem kerüli el figyelmét a tények és a jelenségek legkisebb szilánkjára sem, de éppoly biztos és éles a szeme a rejtett összefüggések gyors áttekintésében. Nemcsak nemzetünk államközi helyzetét és szerepét ismeri pontosan, amelyről kitűnő tanulmányokat írt fasiszta politikai folyóiratokba. Mindössze két hónap óta tartózkodik nálunk, de rokonszenve s a magyar társasági életmód elbájoló és megejtő varázsa se tompított szigorú tárgyilagosságának ragyogó élén. El van ragadtatva a magyar néptől, amely a törhetetlen büszkeség és a keleti fatalizmus keverékének sajátos lelki alkatával viseli nehéz sorsát s amelynek életteljességét ma is oly impozánsnak, erőteljes és tehetségtől szikrázóan látja az úgynevezett hivatalnokuralom lár-vája alatt.

Nem osztja fellengős illúzióinkat, de értelmiségünk kétségbeejtő naivsága és műveletlensége mellett se tartja reménytelennek jövőnket. El van szörnyedve az érthetetlen szakadékon, amely értelmiségi és tisztviselői középosztályunk és remek parasztságunk között tátong s amelynek áthidalására és kiegyenlítésére oly kevés, sőt majdnem semmi sem történik az intelligencia részéről. A magyar értelmiség — szerinte — nem azért könnyű fajsúlyú, mert nincs tiszta és reális felfogása nemzetének államközi helyzetéről. Utóvégre — mondja — majdnem mindenütt így van a világon. S ha nehézség és baj jár is a révületekben kóválygó tájékozatlanság nyomában, a nagy nemzetvezérek tekintélye, külpolitikai valóságérzéke, racionalizmusa, egy szóval a logosz fénycsóvjája széthasogatja ennek a holt

ürnek temérdek sötétségét. Ami megdöbbenette, az a magyar középosztály idősebb évfjázatainak társadalomszemlélete. Az a lény, hogy oly fogyatékos érdeklődést tanúsít, hogy annyira kevéssé azonosítja magái a nép szociális érdekével s hogy talán maga se veszi észre, mennyire zárt kaszttá merevedett. Ennek a körülménynek tulajdonítja, hogy ez az értelmiség sem nem ludja, sem nem akarja vezetni politikailag azokat a néposztályokat, amelyeket az államkormányzat a kezére adott.

Olasz barátunknak az is feltűnt, hogy milyen bőséges az idegen nevű és nyilván más vérsajtú adalék ebben a középosztályban, hogy csak részben tartozik a magyar fajközösséghez, hogy a pseudo-dzsentrinek, a jobbadán német és szláv származású polgári osztálynak s a régi történelmi birtokoscsaládok elszegényedett leszármazottjainak keveredéséből lassan amalgamizálódó e középső rétegnek a magyar népi tömegekkel való viszonya oly fagyos, annyira bensőségnélküli, kimért és hivatalos, hogy elsősorban a kormány szolgájának s nem a nép előjárójának érzi magát, hogy fölfelé a vak engedelmesség, lefelé a rideg parancsolás attitűdjében csaknem gépies közegeg vált, ha nem is annyira baljós értelemben, mint a csinovník, a régi cári birodalomban. Egy gyenge középosztály — magyarázza nekem — még egy erős faj népet is természetes értékének színvonala alá ránthat. Viszont egy gerinces középosztály a maga fejlett politikai öntudatával és erős hivatásérzetével sokszor lelkileg és fizikailag satnyább fajnéppel is csodákat tud művelni. Nincs az a nagyvonalú nemzetvezér, aki a maga céljai felé egy tapodtat is közeledhetne vele egyezkedésű középosztály nélkül.

A magyar kérdés — úgy látja — elsősorban az elit kiválasztásának, egy feladataival emelkedő középosztálynak kérdése. Ez a középosztály teszi forgalomképesé a nagy nemzetvezérek gondolatainak tiszta aranyát. Ez tudja a maga értelmének antennáin keresztül szerteszét közvetíteni a nemzet nagy gondolkodóinak magasztos szellemvilágát a tömegek felé. Ez képes magával ragadni a sokaságot saját osztálytudata barázdáinak alacsony szemhatáráról tisztább és magasabb égtájak felé s — hogy huisingai nyelven szóljon: csak a középosztály érdektudatán, hitén, erőfeszítésén át válik az államférfiak és nem-

zetvezérek polilikai logosza a népmilliók mítoszává, a magyarságnak azzá a vallásos hivatástudatává, amelyben létének, szerepének s jövőjének joga gyökerezik s amelyben a világot kormányzó Végzetnek, az öröktől fogva élő és megismerhetetlen Akaratnak szándéka testesül meg egy nemzetben.

Egy nemzet ugyanis nem élhet mítosz nélkül. Nem élhet önmagában való hit nélkül. Nem élhet küldetésstudat nélkül. Nem élhet lényének különleges értékérése mély és állandó dinamikája nélkül. Nem élhet személyisége kiváltságos erőinek hite nélkül. Nem élhet történelmi énjének jelentéstartalma nélkül. Nem élhet vérenek szent és ronthatatlan titka nélkül. Nem élhet ösztönének történelmi pátosza nélkül. Nem élhet, ha nem hiszi, hogy Isten szelleme melengeti a miivel, amit szívében és elméjében hordoz. Egyszóval nem élhet sorstudat nélkül, ha még annyira racionalista és intellektualista is. Egy nemzet meg lehet addig-ameddig nagy emberek nélkül is, hiszen a faj szellemi termékenységének vannak fáradt és sleril időszakai. De nem lehet meg mítosz nélkül. Nem lehet meg a maga polilikai religioja nélkül. Ezt a mítoszt nem látja a mi olasz barátunk a magyar közéletben és a magyar társadalomban, nem látja a magyar néptudatban, sőt nem látja jelét és nyomát a magyar ifjúságban sem.

Mit szóljunk ezekhez a jóakarató megfigyelésekhez és aggodalmakhoz? Mi is nagyon jól tudjuk és érezzük, hogy minden feltörekvő európai nagy és kicsiny nemzetnek megvan a maga mítosza, azaz nem tiszta, élesen elhatárolt fogalmakban, hanem homályos, hangzatszerű képekben jelentkező mítosza. Nem beszélünk most a faszizmusról, amelynek, mint minden nagy forradalomnak, kétségkívül megvannak az átmeneti, zűrös, seprőszín, kamaszkori betegségei és kinövései, amelyek a tisztulás és formaszilárdulás folyamatában majd elmúlnak, lehiggadnak, átszűrődnek, átlényegülnek egy nemzetnek felmagasztosult izzásában. Az olasz nép történetének talán leghatalmasabb élményét éli az antik római élet újjáköllésének és a birodalom újjáteremtésének mítoszában. Ugyanilyen mítoszba menekült a német nép, is a maga nagy imperialista kalandjának összeomlása után: a fajnak, a vérenek, a népközösségnek, a harmadik birodalomnak óriási mítoszába, ebbe a legnagyobb és legretten-

több álomba, amelyet valaha egy nemzet álmódott a maga sorsa felől. De itt vannak a régi politikai műveltségű népek is. A franciák, a maguk világraszóló forradalmának nagyszerű poézisével és azzal a hivatástudattal, hogy nemzetük jár a civilizáció élén, hogy nemcsak a maguk, de szinte a földkerekség minden nemzete számára ez a francia mítosz jelenti a társadalmi igazságtalanság és boldogtalanság arkanumát az emberi személyiség méltóságában és szabadságában. És a tengerek uralma, a brit alkotmány gondolata a politikai hatalom fegyelmében, nem egy nép mítosza-e, amelyet valamikor szabad kalózok, nagy politikai gondolkozók és államművészek költöttek népük számára? És bármennyire hemzseg a barbár tudománytalanságtól és a legkezdetlegesebb dajkameséktől a románság autochton joga Erdélyhez és tápláltatása a capitoliumi nőstényfarkas tejétől; nem volt-e tetteregerjesztő és történetformáló ereje ennek a balkáni ízű ponyva-mitosznak? Vagy amikor a csehek, a huszitizmusból és a neoszlavizmusból eredeztetett polgári és demokratikus szabadság középeurópai bizománnyosainak tartják és hirdetik magukat, nem rögtönöztek-e népi mítoszt maguknak, mintegy lelki citadellát törekeny és esendő állam-eszméjük részére? És így tovább.

Sem egy embernek, sem egy nemzetnek tettei nem származnak egyforma mélységekből. Egynémelyiket igazán a legbensőbb valónkból akarjuk. Másokat a körülmények diktálják. Az élet értékét egyes-egyedül az élményekkel való telítettsége adja meg. Másképp számlálja a lélek az órák múlását, mint a kalendárium. Az élettörténetben — akár egyes embernél, akár nemzetnél — a feszült és sorsdöntő pillanatok számítanak, amikor sors-tudattól terhesen, a legrövidebb idő alatt, érzéstől és ihlettől mámorosan a lélek végtelen teljességél, a léi lényegét sűríti össze és éli át. Ilyen fogant ai ásos pillanatok! gyümölcse a mítosz.

Van-e ilyen mítosza a magyar társadalomnak hite, hogy bizonyos dolgokban az isten, mint valami edénybe, éppen őbeie árasztja szelleméi? Létezik-e magyar milosz, olyan ködoszlopban rejlő istenség, amelynek olyan szándékai és tervei vannak velünk, mini aminővel senkivel sincsenek? Él-e bennünk az a hit, amely azt tanítja, hogy az életre és halálomra való jogunk atlól a történelmi

megbízatásul függ, amelynek hordozójaként érezhetnők magunkat? Micsoda mítosznak fényfelhői közé emelhetjük és vajjon miéle hivatástudatunkat? És ha van ilyen, szabad-e úgy viselnünk, mint a láthatatlanná tevő varázs-sipkát, vagy mint egy tolvaj lámpát? Nem kellene-e nemcsak a nagyvilág, de inkább önmagunk előtt kijelentünk és megvallanunk ezt a mi sajátlagos történelmi mágiánkat és hirdetőivé és apostolaivá lennünk a magyar mítosznak?

A magyar politika nagy egyházatyái és doktorai alakították ki és hagyták ránk ezt a nagy eszmei letélemcnyit és testamentumot; a szentistváni birodalom íeniitajdásának feladatát és kötelességét. Ennek értelme az, hogy a dunai-kárpátalji térség legyen áthatva és megtöltve népünk szellemével, a szabadság, a hatalom és a jog egyensúlyának eszméjével, amely ezeréves nemzeti és állami létünk egyedülálló történelmi igazolványa és amelynek államközi jelentősége az, hogy a szláv és a germán, a bolsevik és nemzeti szocialista áramlatok zavaros árterületévé ne válhassunk. Nem kétséges, hogy a magyar gondolat hullámhossza a legnagyobb és legerősebb ezen a térségen. A nagycseh eszmének mai konjunktúrája is legfeljebb az Erdős Kárpálokig terjed. A dákö-románé még a legkölyagosabb agyakban sem ér tovább a Tiszánál s a délszláv is túlszárnyalta a maga telítettségének fokát a Bácskánál és a Muraköznel. Az elsőnek ugyan mi keresnivalója lenne Brassóban? És a másodiknak Pozsonyban? A harmadiknak a Magas Tátrában? Egyeitül a magyar gondolat az, amely éppoly otthonos Erdélyben, mint a Felvidéken, a Bánságban, vagy a kék Adriánál. A középonti erő hatáskörének óriási akeiósugara az, amely egyaránt elér e pontok mindegyikéhez s delejességéiiek tartalma mindenütt csorbítatlanul érvényesül.

Sorsunk az, hogy nagyokká kdl lennünk, hogy el ne pusztuljunk. Sorsunk az, hogy romlásunkkal együtt sülyed az egész Dunamedence az európai látóhatár alá, minden peremnépével és nyelvshigetével együtt. Helyünket és szerepünket senki se pótolhatja. Mi vagyunk e föld sava. Mi vagyunk itt a politikai civilizáció egyedüli lehetősége és formája. A mi nagy küldetésünk mítosza: a dunavölgyi jogrend egyedül tiszta és világos »logosza.« A mi államelvünk az ellentétes és különféle ellentétek béke-

bírája és az erők természetcs egyensúlyba helyezkedésének törvényhozója. Hogy ez a magyar mítosz kovásza lehessen a rendezéklés folyamatának, ahhoz mindenkifelett az kell, hogy vakon és rendületlenül hígyjünk benne őseink szellemének és hogy ennek a hitnek ellenállhatatlan ereje hassa át öntudatunkat, érzékeinket, idegeinket, ösztöneinkéi, vércseppjeinket. E mítosz nélkül sohase fogunk kiemelkedni az erkölesi és szellemi elnyomorodásnak iszapjából. E mítosz hitvallásában viszont csillagokat verdeső önérzettel indulhatunk sorsunkra.

TARTALOM

	Oldal
Előszó	3
Az új világ embere	11
Reformok és reformerek	15
Reform és az ősi alkotmány.....	19
A leláncolt Prometheus	24
Levél egy elbűjosott barátom után	29
Tonuzóba és az alkotmány	33
Suttogva beszélj.....	38
A Nep én vagyok	43
Katona és pártvezér.....	48
Emese álma.....	54
A szellemi front.....	59
Alkotmány és integritás.....	65
Ami mindnyájunké	70
Cserebogár, sárga cserebogár	75
A greenwichi délkör	80
Válasz egy asszonynak.....	85
Egy halottnak élő szavai	91
A magunk utján	99
A prometeuszi szikra	104
Revizióképesség és paranesuralom	109
Az új Cézár.....	114
A szép Meluzina	120
Az igazi függetlenségi politika.....	126
»Warum sind wir verhasst«?	134
Preventív háború vagy Habsburg-restauráció	139
üitlerizmus és antiszemitizmus Magyarországon.....	146
Alkotmányvédelem — Zsidó fajvédelem	152
Jásziék példáján.....	156
Monroe-elv a dunamedencében	161
A régi udvarháztól a barna házig.....	166
Restauráció és legitimitás.....	174
A szú és a balta az erdőben	180
Népi front és nemzeti front.....	185
Világnézet és külpolitika.....	190
A magyar állameszme sorsútja.....	196
Szent Sebestyén.....	201
A magyar Mítosz	206